

ACZÉL GÉZA - AHMED AMRAN - BÁNKI ÉVA
BENEDEK SZABOLCS - BIRTALAN FERENC
BISTEY ANDRÁS - BOLDOG ZOLTÁN - BORSIK MIKLÓS
CELLER KISS TAMÁS - CSENDER LEVENTE
DÉRCZY PÉTER - FERDINANDY GYÖRGY - GÉCZI JÁNOS
GYÖRFFY ÁKOS - GYÖRY DOMONKOS
HAKLIK NORBERT - HÁY JÁNOS - JÁSZBERÉNYI SÁNDOR
KÖTTER TAMÁS - KULIN BORBÁLA - LAPIS JÓZSEF
MARKÓ BÉLA - NAGY ZSUKA - NOVÁK ZSÜLIET
PÁL SÁNDOR ATTILA - PAPP ATTILA ZSOLT
PÉCSI GYÖRGYI - PETŐCZ ANDRÁS
S. BÉRES BERNADETT - SIMON BETTINA
SOLTÉSZ BÉLA - SZARKA KLÁRA - SZVOREN EDINA
TÉREY JÁNOS - TOROCZKAY ANDRÁS - TURCZI ISTVÁN
TURI TÍMEA - VÖRÖS ISTVÁN

irodalmi lap

2017/3. ősz

ESŐ

NAGY ATTILA szobráival és grafikkáival

ESZ

2017. ősz

XX. évfolyam 3. szám

Megjelenik negyedévente

Alapító kiadó: Vass Lajos

Főszerkesztő: Jenei Gyula

Szerkesztők: Benedek Szabolcs, Molnár H. Magor

Szerkesztőbizottság: Kele Fodor Ákos, P. Nagy István, Simon Ferenc,

Várszegi Tibor, Verebes György

A szövegeket gondozza: Varga Sándor

Lapterv és tördelés: Cselle Judit

Címlapfotó: Nagy Katalin Matild

Szerkesztőség levélcíme: 5000 Szolnok, Verseghy u. 7/a;

telefon: 30/270-1774; imél: jeneigyula@chello.hu

Szerkesztőségi titkár: Fekete Marianna;

telefon: 30/487-5320;

imél: feketeria@chello.hu

Honlap: www.esolap.hu

Kiadó: Max-kontír '99 Bt., 4461 Nyírtelek, József Attila u. 14.

Felelős kiadó: Fekete András

Készült az All in One Nyomda Kft. üzemében, Szolnokon

ISSN: 1419-7987

BALLADA A MAGÁNYRÓL**3 GYÖRFFY ÁKOS**

Tizennégy töredék M-nek

5 TURI TÍMEA

Célímen naplója; Az ébredés is vétlen

6 PETŐCZ ANDRÁS

Nézed az esőt; A fekete szobában

7 ACZÉL GÉZA

(szino)líra – torzósztár
(amikor; amilyen; amint)

8 CELLER KISS TAMÁS

nemzedékemmel a szőlőskertben;
ami szétosztható

10 BORSIK MIKLÓS

Átokkalendárium

11 PÁL SÁNDOR ATTILA

Két balladatöredék; Farkas Sándor balladája;
Ballada a magányról

12 SIMON BETTINA

áruházi gyilkos; sebeim; képes;
A táj magánya

15 TÉREY JÁNOS

Káli holtak

22 SZVOREN EDINA

Életöröm

23 GYŐRY DOMONKOS

Originál

26 BISTEY ANDRÁS

Jász adomák

30 KULIN BORBÁLA

Függönyök folytatása; Madárhalál;
Nem vagyok én költő

31 GÉCZI JÁNOS

Emlékkép; Belező; Vízpart

32 TURCZI ISTVÁN

A hordó

33 BIRTALAN FERENC

Bunker

35 TOROCZKAY ANDRÁS

A házhoz már semmi közöm; Sétáltatás;
Rendszer

VERÉBFIÓKA**39 MARKÓ BÉLA**

Inkontinencia

40 BÁNKI ÉVA

Selyemfonó, szerelemgyár

43 AHMED AMRAN

A sejk verme

45 SOLTÉSZ BÉLA

Kisablak

47 NAGY ZSUKA

spoiler

49 FERDINANDY GYÖRGY

Goodwill

50 KÖTTER TAMÁS

Dirty Dancing

55 JÁSZBERÉNYI SÁNDOR

Verébfióka

INTERJÚ**60 NOVÁK ZSÜLIET**

Az életnek nincs értelme,
viszont a novelláimnak van
(interjú Jászberényi Sándorral)

A FOR KALÁRA**66 VÖRÖS ISTVÁN**

A gépek pénze

69 CSENDER LEVENTE

Éhes ember

72 BENEDEK SZABOLCS

Vannak, de nincsenek szavak

A KOZMOSZ FEGYENCE**76 HÁY JÁNOS**

A kozmosz fegyence (Füst Milán)

ÁLDOZAT

OLVASÓ

94 DÉRCZY PÉTER

„Nyelveken át vándorolva”
Ahmed Amran: Az utolsó ebéd

98 LAPIS JÓZSEF

Résnyire nyílt véécéajtó
Turi Tímea: Anna visszafordul

102 HAKLIK NORBERT

A fák lüktető szíve
Győrffy Ákos: A hegyi füzet

105 PAPP ATTILA ZSOLT

Ott maradt, ahol a haza van
Haklik Norbert: Tom Hanks a vizek felett

107 PÉCSI GYÖRGYI

Az emigráció emlékezetének írója
*Ferdinandy György:
Meglátogatjuk a múltat*

111 BOLDOG ZOLTÁN

A szarvassá változott költő
Pál Sándor Attila: Dűvő

114 SZARKA KLÁRA

A megismerés szűk horizontja
Kerékgyártó István: A rendszerváltó

116 S. BÉRES BERNADETT

„Szavakon múlnak”
Turczi István: Üresség

**GYÖRFFY
ÁKOS**

TIZENNÉGY TÖREDÉK M-NEK

Ültem a Balaton partján azon az októberi délutánon, és éreztem, ahogy a föld megnyílik alattam, és éreztem, ahogy az ég megnyílik fölöttem, egyszerre a föld és az ég, egyetlen mozdulattal felhasítva a tér körülöttem, és ebben a teret és időt nélkülöző nyíltságban csak a víz fölött röpködő fecskék látványa volt az, ami valamelyest emlékeztetett arra, hogy még élek, és ez még nem a halál.

A fecskéktől vártam, a tó fölött gyülekező fecskék százaitól, tőlük vártam, hogy mondják el, mondják el nekem, és el is mondták, elmondták az egészet, de hiába mondták, rettegtem a szavaiktól.

Megérkezett a hidegfront, robogtak át a felhők a tó fölött, a nyárfasor levelek ezreit rázta le magáról az ismétlődő szélrohamokban, aranyló levelek felhői kavargtak a szürkészöld hullámok fölött, remegtem, nem tudtam mást, mint remegni, hiába húztam magamra a szélálló dzsekit és alá a vastag, kötött pulóvert, hiába, mert a remegés ettől nem hagyott alább, hogy is múlhatott volna el, amikor remegett minden, ami vagyok és voltam és leszek.

Beszélni róla, ahelyett hogy, de mi helyett, minden csak valami helyett, minden gondolat és szó és mozdulat valami helyett, egy gondolat és szó és mozdulat helyett.

Egyszerre volt a halálos félelem és az addig ismeretlen könnyűség, mintha minden, ami addig a délutánig lassan ölő méregként szivárgott szét bennem, most hirtelen felrobbant volna, ott keringett körülöttem, mint a pernye, és vitte a Bakony felől fújó szél az egész mocskot, felkapta, megkavarta, szétszórta a semmibe.

Hol voltam én eddig, ki volt az, aki a halottak életét élte, a halottakét, akik körülveték egész életében, és azt hazudták egész életükkel, hogy csak így, csak erre és csak eddig tart az egész, és akik, bár néhányan közülük szerették talán, mégiscsak halottak voltak egészen, halottan születtek, és a haláluk egy halott halála lesz.

Mintha valaki lassan áthevítené a testem a pusztá tekintetével, minél tovább néz, annál elviselhetlenebb forróság önt el, mintha ki akarna égetni egészen, mint egy nyers cserépedényt a kemencében, hogy végre legyen készen, szilárduljon meg a forma, az ívek nyerjék el végső arányaikat, pusztá tekintet, amely egyszerre mindenholnan ér, a felhők között megnyíló résekből, a tó csillogásából, a föld milliárd pórusából, és annak a lánynak a szeméből, aki mellettem ül ezen az októberi délutánon a Balaton partján, ül mellettem, és nem szól, nem mond semmit egyáltalán, csak azt nézi bennem, amit még soha senki nem látott.

Tényleg mintha egy angyal elmondhatatlanul finom érintését érezném a vállamon, de mintha nem is a vállamat, hanem a vállamon keresztül azt érintené meg ben-

nem, aki az idők kezdete óta elhagyatva és megdermedve várta ezt az érintést, ezt az emberformára faragott bazalttömböt az áttetsző ujjbegyek most végigsimítják, és az ujjbegyek nyomán fény fakad fel, a sebekből fény ömlik ki a kőre.

Nem a test, nem a teste, miközben a teste által, csak a testén keresztül láttam át, a teste volt az ajtó, a testén át vezetett az út, bele a testbe és aztán át a testen, a legmélyebb sötétségig egészen, a nedvek és a zsigerek, a csontok és a hús, egészen le, én onnan aztán fel, felfelé, és csak így, és csak rajta keresztül, a test mögé, az angyalig.

Van az esővíz a hamutartóban, van a diófa is rigófészkeivel, van a dűlőút melletti elszáradt levendulatáblák illata, csak én nem vagyok sehol, annyira lennék *ott* az a bodzabokor, mondtad.

Abban a házban voltam csak otthon egész életemben, abban az idegen faházban az idegen bútorokkal és az idegen illatával, az idegen arcokkal a polcra kitett fényképeken, az idegenség mindent átjáró jelenléte kellett a soha nem érzett otthonosság megtapasztalásához, és ami mégsem volt igazi otthon, mert csak a tested volt az otthon, a saját testem idegenségén át a testedbe hazatérni, mintha lehetne hazatérni, és mintha lehetne haza itt, ahol nem lehet.

Aki sokat tud, és nem él aszerint, elveszett, olvastam a teraszon egy könyvben, az asztalon, mázas cseréptányéron sajt szeletek, kihoztad a hársfateát egy régi üvegkancsóban, letted a tányér mellé, néztem a kancsót, az aranykor lebegett és hullámzott mögötte.

A diófa lombja egyetlen éjszaka alatt hullott le, egyetlen éjszaka alatt lemeztelenedett, reggelre szabályos kör alakban lepte be a még mindig zöld gyepet, belegázoltam ebbe a körbe, lefeküdtem a diólevél szőnyegre, a diólevelek illata elkeveredett a bőrömön még mindig ott párálló illatoddal, nem tudtam semmit, nem tudtam sem gondolkodni, sem képzelődni, az égadta világon semmit az égadta világban.

A mólónál, ahol gyerekkorom óta nem jártam, lefényképeztél, az öböl félig kiszáradt, oldalukra dőlt ladikok korhadtak az iszapban, itt tanultam meg úszni, itt kergettem a naphalakat a hínárerdőben, a napsütötte deszkák illatát abban a hideg októberi esőben is éreztem, a szél az arcomba fújta a hajad, próbáltam tartani magam, nem összerogyni, mint elmúlt éjjel a kandallóban az izzó nyárfahasábok, az öböl a tükörképünk volt, mi voltunk az öböl, álltunk a rothadásszagban, és nem volt tovább.

**TURI
TÍMEA**

CÉLIMEN NAPLÓJA

Amit nem mondok el neked, azt elmondom neki.
Amit neki sem mondok el, azokat széjjelosztom
a többiek között. Mindenkinek egy kicsit.
Ne tudja senki, mi van a másiknál.

Istenem, add, hogy ne legyek kiszolgáltatott.
Add, hogy ne szolgáljanak ki mások.
Alázatos legyek, de ne alázzanak.
Istenem, add, hogy tudjam, kinek mit kell

elmondani, kinek mit lehet. Hogy ne legyek
egyszerre a pók, a légy, a háló.
Hogy tudjak választani egyetlen szerepet.
Hogy a szöveget ne tévesszem soha.

AZ ÉBREDÉS IS VÉTLEN

Egy szövegről álmodtam, amit bár nem te írtál,
de hozzád tartozott. És mikor felébredtem,
örömmel mutattam neked a sebtében lejegyzett sorokat,
hogy lám, ez a tiéd, és használható.
De az ébredés is csak álom volt, van ilyen:
ha nagyon fel akarunk kelni, néha azt álmodjuk,
hogy már ébren vagyunk.
Ott ültél az ágyamon, és én melletted ültem:
fel se tűnt, hogy még sosem voltál nálam,
mögöttem pedig, mint egy sejtés, ott derengett
a nappali életem. Megszagoltam a nyakad.
Nem kívántál. Nem kívántalak.

**PETŐCZ
ANDRÁS**

NÉZED AZ ESŐT

Megállsz az ablaknál,
s nézed az esőt.

Lassúdad, végtelen
mozdulat,
ahogy az eső
egykedvűen mulat.

Nézed az esőt,
ami,
mintha szívedből nőtt
volna ki,
szomorú, szürke és nyugodt.

Tompa csend
takarja be a végtelent.

Aztán, valahonnan belülről,
elindul valami.

Sűrűsödik.

Miként ha méhraj csapna le
az orgonavirágra,
hirtelen beindul valami zsongás.

Ez kerít hatalmába.

Zsongasz te is. Zsongasz. Pedig esik.
A lassúdad, országos eső.

Amely után talán majd kicsinke lila virág
búvik elő
a semmiből.

Igen. A földed befogad.
És virág lepi el a sírhantodat.

A FEKETE SZOBÁBAN

Hajnalonta felgyorsul a szív,
valamiféle pörgésre hív,
a fekete szobában különös neszek.

Valakik jönnek felém.
Lassan,
de biztosan közelítenek.

**ACZÉL
GÉZA****(SZINO)LÍRA – TORZÓSZÓTÁR***amikor*

amikor én még kissrác voltam és a kor állott levegőjét felkavarva lázadó zenekarok merész taktusai sem szóltak az apró presszók kívülről lesett homályában a később retróba nemesedett tánczene andalított fejünkben alig volt titok mert még nem értük el az elvont folyamatok okos küszöbét a megragadható élvezetekre koncentráltunk a szombati bolt többek között ezért volt enyém no meg szüleimnek hivatalnoki átka melynek fáradt ólomszárnyait zsarnok módon vad hatalom vigyázta így tekintetük elkerülte a savanyú cukrokat a rohangálásban véresre sebzett térdeket vagy ha indulatos lökdösődésekben a piros élet orrból is megeredt lassan gördülve le a vékony kockás ingre mire a gyerek az undorító bunyónak örökre búcsút intve egy kedvetlen zónába beballagott melyben a melasz életre szóló nyomokat hagyott a fogakon s a jövővel kötött kiegyezéssel társául szegődött az unalom pedig a jampecok a kerti fabudikban már víg ritmusban keféltek körben a recsegve fogható külföldi adókból mind vadabbul zengett az ének ám a merengő magánynak szponzora sosem tévedt arra hol a lírának lett volna valami hatalma

amilyen

nagy ritkán még akadnak pillanatok amikor biológiai lényként úgy érzem ha nem is boldog de jól vagyok eltaláltam az éjszakai párna dőlésszögét s kávéfőzésre a korábbi fájdalmak is kissé visszaszorultak talán a paplan alól előbukkanó asszonyom vonásai sem annyira mordak netán a kényes ízlés és az árfekvés satujában a korai szeszés áldás is telibe találva s lazán félretelva minden orvosi nyöszörgést reggelire egészséges sült szalonna vár ma forró zsírba tunkolással majd az anyagcsere sem által problémátlanul lezajlani napi tájékozódáskor pedig mintha most más dimenziókba kerülne az a politikai sündörgésben beszennyezett undorgyártó hallali mely átítatja percről percre az elrablott tisztátalan médiát hol plecsniket oszt a gyilkos és senkiházi majmok csak azt lesik mi történik odaát és mi megragadhatót képes még üregébe betuszkolni a pocok azért e téretrőből némileg kiszállva csak átsuhan a lelken valami szomorúság e korban nekünk ez adatott és amilyen balekok vagyunk az egyetemes züllést végigstatisztálva lassan felmászhathatunk a keresztfára minden gyógyító mítosz és a feltámadás halvány reménye nélkül

amint

kár hogy komoly ember nem való a politikába pedig a méla nyájban sokaknak örök álma hogy a homályból egyszer csak előjönnek a napvilágra bölcs tiszta és bátor emberek mitől gyomrot forgató magányukban a szenny megremeg és

mint egy olajozott inga lendül ki apró bűneinkre és mások gazságaira netán fordított szereposztásban is a bűnhődés kínja a mindenkori hatalom logikus zsarnoksága nélkül holott ha eme csüggedt felismerésbe a jámbor korlátolt énje lassan belekékül értelmét veszíti minden mozdulás az etika trónját előbb-utóbb vagy leköpdösi vagy méltóságát gátlástalan tülekedőknek adja át kik amint hazug lözungjaik mögül a színre lépnek aljas ösztönöket táplálva jólesően hagyják hogy a periférikus érdek mint gyümölcscsós nagy cupákon a bandán összeérjen csámcsogva takarva el a történelem szegénységének örök igazát ám ha absztrakt módon fordítsz e siralmas képleten te sem tudsz olyan variációt gondolni hol senki sem gyömöszöli odaát a tömeget a túlsó partra s bár már visszacsúsztam elmélkedésben két századot a lelkem rajta már csak maradok bosch képei és a heroikus pesszimizmus között

CELLER KISS TAMÁS

NEMZEDÉKEMMEL A SZŐLŐSKERTBEN

most egy olyan öregúr akarok lenni,
akit egy napsütötte kerti nyugágyba
teremtett az Isten. arcomon látszódna,
hogymegtörtént velem minden.
előttem asztal, csupa letett dolgok rajta.

vagy ha ezt nem lehet, akkor legalább
átaludni a munkát! mert ha most nem
alszom el, véteni fogok a munka ellen
én is, és nem készül el a világ velem sem.

aztán arra ébredni. már félálomban
hallanám, hogy zsvaj van, és valaki
szelíden megráz – nem lehetek annyira
lusta, hogy ezt is átaludjam.

és később, amikor már elfáradtunk,
azt is elmondanák: valóban elhozta
mindenki a maga szívéből a követ,
míg én a munkát aludtam át, csendesen
az enyémről is leopták, és a talaj is
nagyon jó lett, és a savanyú szőlő
is mind megért, és a bor is eleget állt.

AMI SZÉTOSZTHATÓ

I.

a fogadóirodában más, a fogadóirodában
ott ül Čarli, aki nyerő tippeket súg
az emberek fülébe. mert Čarliról
azt beszélnek, hogy több ezer focimeccs van
a fejében, és pontosan ismeri a
fontosabb bajnokságok csapatainak
pillanatnyi és a számunkra
bizonytalanul változó ciklikus formáját.

régóta tervezzük, hogy odamegyünk
Čarlihoz, aki megsúgja nekünk
a nyerő szelvényt, feltéve, ha neki is
befizetünk egyet. csak ne lenne Čarli
egy zsíros hajú játékfüggő, amikor látjuk.

aztán pár órán belül mindannyian
bukunk, az én szelvényem a saját
csapatomon megy el.

II.

ez az év is ilyen – reményt oszt szét,
mintha csak szórólapot (egy zsák pénz
és boldog élet), de a sarkon túl már
félleg tele a szemetes kosár.

megnyugtató arra gondolni, hogy az
összes naiv, nevetséges hibám csak
díszlete valami nagyak,
és céltévesztés a zsebre gyűrt
szórólap (ma este a jégszobrászok
az örökkévalóságnak faragnak).

BORSIK
MIKLÓS

ÁTOKKALENDÁRIUM

I.

A január sodródni kezd,
ahogy feltűnik, mint egy pehelykönnyű pók.
Egyből látszik, hogy kaszája van.
De ha a sámlit felemeled, a legkisebb légáram is
úgy löki meg, hogy nem tudod, él-e.
Talán szalad. Talán a porral együtt
hajtja a gyenge örvény. Rézkarcba vésnéd,
ahol a póklábat nem mozdítja sem a pók,
sem a leheleted. Mikor közelebb hajolsz,
és szemmel követed. Legyen az évszak
szétfoszló címerállata. Vagy a január maga.
Játssza el, hogy él. Semmi nem szúr.
A szellő se szél.

VII.

Tudod, hogy mindennek értelme van.
Órán is azért gyakorlod a kislabdadobást,
a gerelyhajítást, a medicint,
hogy ha anyád öreg lesz,
behajítsd a Napba a gennyes karosszéket.

X.

Amíg a vonat az alagúton átfut,
nyitott szemmel nézel a félpercnyi sötétbe,
és első látásra beleszeretsz. Pedig annyira
kiszámított, mint a sör, a pereg vagy a szidásra
szánt idő, ha mindenkinek jut. De a telefon
fényével hiába keresed, nincs olyan kéz,
amelyik a sötétet arconként osztja szét.
Inkább azt keresd, amelyik lassan hajtotta le
a társasjáték fedelét. Mintha csak azért tette
volna, hogy a homályt a dobozba kimérje.
Na és te? Te hogyan tehetnél a homály kedvére?
Ha gonosz képeket találsz ki, tavasszal
levágom az ujjad, és visszavarrom ősszel,
ha még egyszer leírod, hogy sötét. A vonat,
mint egy nyílt törés után a túl laza csont,
már kiáll a hegyből. A háttere kék.

PÁL
SÁNDOR ATTILA

KÉT BALLADATÖREDÉK

I.

azt, hogy a madarak, akik élethosszig
választanak párt maguknak, hogyan élnek
tovább özvegyen

II.

és a csecsemőket az óceánba engedték,
és azok az idők végezetéig úsztak,
mint az örök életű medúzák

FARKAS SÁNDOR BALLADÁJA

Jaj de szépen térközezett az az út,
amelyiken Farkas Sándor megindult.

Lépett egyet, lépett kettőt, megállott.
„Az utolsó kevert megint kibaszottul megártott.”

„Megjött a nyugdíj, monddjad, hova dugtad, mi van?”
„Édes jó istenem, hát megint ittál, fiam!”

Fűcsomók közt az udvaron megcsillan a sár.
„Óvatosan a fejszével, a feje lejár.”

Milyen szépen kimetszették azt a fát.
Üvölt a gázkonvektor, lassan telik a kád.

Kifolyik, alányal egy élettelen testnek.
Nippek, csipkék figyelik, hogy telnek a vermek.

Farkas Sándor a konyhában ül, a falakon penész.
Nem tud az szétesni, ami sosem volt egész.

Bokáig ér a szutykos lé. Összeroskad a váll.
Egy fa a dombtetőn, az űrben áll.

BALLADA A MAGÁNYRÓL

1969-ben, az Apollo-11 által végrehajtott holdra szálláskor készült életünk képe.

Rajta a holdfelszínt már elhagyó, közelítő holdkomp. Benne Edwin „Buzz” Aldrin és Neil Armstrong. A háttérben a sötétségből félig megmutakozó Föld.

A fotográfus neve Michael Collins. Így mindazok közül, akik valaha éltek vagy élni fognak, ő az egyetlen ember, aki nem szerepel ezen a képen.

Képzeljük magunkat Collins helyzetébe.
Előtte a semmi.
Mögötte a semmi.

SIMON BETTINA

ÁRUHÁZI GYILKOS

lehet-e szavakat lopni, kérdezte,
mire én zsebre dugott kézzel
a lelkiismeretemben kezdtem kutatni,
mintha rajtakaptak volna valamin,
amiről magam sem tudtam.

szégyenkezve meredtem rá, mint
akinek törleszténivalója lehet bárki felé,
és sorolni kezdtem bűneimet.

úgy álltam az áruházban,
mint egy anyagyilkos,
aki *segíthetek* feliratú táblát visel,
és nincs róla meggyőződve,
hogy szavak bárhol is kaphatók.

SEBEIM

anyám szerint nyálazzam meg sebeim,
ő is ezt csinálja, most már elkezdhetem én is.

az állatoktól leste el, a legjobb saját nyállal.

először megmutatja, rákeni a nyálát a karomra,
de ezentúl magam nyaljam a sebeimet, az újakat.

a legjobb mindenkinek a saját nyálával,
a kutyák is maguk nyalogatják a sebeiket,

és rákenete nyálát a fakanál nyomára.

az új sebekre gondol, amikor a
gyógyulásról beszél, nem a régiekre.

KÉPES

láttam a neten egy fotót
egy nő állt rajta a lányával
épp annyi lehetett mint én

mindketten szőkéek voltak
mögöttük kifeszült a tenger
és ölükbe metszett
a horizontvonal

az jutott róla eszembe hogy
neked nem volt napszemüveged
neked elveid voltak
és nem fért bele a tenger
de a napi két fürdés sem

évekkel később daczból
kiteszem az utcán talált pálmafás
posztert a fürdőszobában
pedig nem tudhatom milyen
a tenger biztosan nem ilyen
nem lehet ennyire könnyű

mert akkor semmi értelme nem volt
hogy annyi ideig tartottuk magunkat
mint az oldalukra fordított halak
feküdtünk egymás mellett
az olajos dobozban

A TÁJ MAGÁNYA

I.

A táj nem ideges, te vagy az,
mert véletlen az idill. Mi van,
ha mégis találsz egy kertet,
ahol nyugodtan élhetsz.
Ismered a benne élő állatok nevét,
és ha megszólalnál, felismernék a hangod.
Helyesen, jól hallhatóan válaszolni,
mielőtt elfordulna tőled, aki kérdezett.
És akinek a szájából nem szavak,
élőlények jönnek elő. Két út vezet kifelé,
alig van köztük különbség.
Bedobnál egy követ a vízbe,
de a csend nem engedi.

II.

Egy tágas, de félig elpusztult táj.
Csak belülről újítyák fel a megsérült
épületeket, így emlékeznek a háborúra.
De régi fényképeiket kidobálják.
A konténerek hetekig járnak a környéket,
és valaki elkezd beszélni a többiekhez.
Kár elégetni, elég volna őket széttépni.
Azt fogják gondolni, üzeni szeretnénk
ezzel a nagy tűzzel, vagy bajba jutottunk.
Vigyáznunk kell, nehogy az isteneink
észrevegyék, hogy sikerült életben maradnunk.

TÉREY JÁNOS

KÁLI HOLTAK

I részlet egy készülő regényből I

Ezt most elbuktuk

Ébredéskor nem az jut eszembe legelőször, hogy megbuktunk. Hanem Lucára gondolok, aki ott szuszog mellettem. Arra, hogy szerelmes vagyok ebbe a nőbe. Végre valami bizonyosság.

Aztán szégyenkezve és akaratlanul is arra gondolok, hogy mennyire más volt a legutóbbi alkalom Athénban Elenával. Egy felvillanyozó attack, és semmi több. Negyedórás, mit negyedórás, tízperces roham, egymás kölcsönös lerohanása. Őelőtte pedig az a júniusi, egész éjszakás lány. Egész hétvégés, hogy pontosítsak. Vele aztán végigzongoráztuk a skálát, végtelenszer. Valósággal fáj utána. Aztán hónapokig senki. És ez is én vagyok.

Úgy érzem, Luca és mindenki más között ég és föld a különbség. Amikor először feküdtünk le Líviával az ő gellérthegyi albérletében, hanyatt fekve, tenyeremmel a tarkóm alatt, másodpercekkel elalvás előtt azt a légies ünnepélyességet éreztem, amit életem első szintetikus drogjának első órájában, amikor a lankás szakasz után fölizzik a szer. Szinte magamtól is bocsánatot kell kérnem, hogy ilyen profán hasonlattal éltem, de számomra *akkor* olyan volt *annak* a szerelemnek a betetőzése. Egy új ember meghódítása, és a meghódíttatás egy új ember részéről majdnem mindig elsöprő öröm. Ő nem volt annyira boldog elsőre, mint én, és bár voltak csúcsok, ez így is maradt végig, süllyedés közben. Lucával minden más: gördülékeny és természetes, semmiért nem kell pirulnom, semmit sem kell szégyellnem. Lívia mindig kiszúrt rajtam valami kifogásolható, pecsétet a zakómon, morzsát az ölemben. Három perc késést.

Végül, már teljesen éberem arra gondolok, hogy ezt a bemutatót elbuktuk. De el ám. És összeszorul a szívem. Hogy idáig jussunk, a jelek szerint ugyanúgy bele kellett döglenni, mint egyéb, gyümölcsöző munkáinkba. Fölöslegesen döglöttem bele, és döglött bele például Tabáni vagy Lívia. Lehet a nulláról kezdeni a következőt. Halvány vigasz, hogy akkor is majdnem a nulláról kéne, ha ez most sikerült volna.

Most jövök rá, hogy Tíkász, az osztályfőnökünk sem jött el, de tudom, hogy ő nem szeret bemutatókat nézni.

Luca kinyitja a szemét.

„Ezt most elbuktuk”, mondom. Megkönnyebbülés végre ki is mondani.

„Személyes kudarcnak érzed?”, kérdezi, miközben ébredezik.

„Személyes kudarcnak is. De bukni együtt buktuk el!”

Szétnézek a szobájában. Fehérre festett, elemes bútor.

„A tulajé”, siet megjegyezni Luca, a mennyezetre emelt szemmel. „Fölöttem laknak.”

Én sem voltam elég jó, az sem volt elég erős gondolat, amit Gróf kitalált. Készakarva sohasem vinne be az erdőbe, de nem is bízom benne vakon, mint Sulyokban. Sulyok pontos elemzést ad, olvasnod kell a kész kottát, ugyanazokat a hangokat kell leütnöd, végre kell hajtani, amit mond, de attól kezdve, hogy tudod, miről szól a monológod, szabad kezded van. Őt nem érdekli, milyen tempóban, sírva vagy nevetve mondod el, Grófot annál inkább. Nála ügyesnek is kell lenned, technikásnak, annak a folyamatnak én még az elején járok. És nem is hat meg az óriások manőverezése. Van, aki tud élni a Sulyok adta szabadsággal; van, aki nem.

Az ötszázadikat is úgy kell játszani, mintha az volna a premier, mondta az egyetemen Nábrády. A premiért is úgy, mintha az lenne az ötszázadik. Hát most aztán...

„Tudod, milyen volt?“, kérdezi Luca, amikor kibújik az ágyból. „Kicsit hamis. Azt éreztem, amit mindig: a belvárosi elit borzongani és berzenkedni akar. Gróf pedig mintha azt mondaná: hát hogyha ezt akarjátok, akkor nesztek, itt van! Fut egy tiszteletkört, ami mégis jobb, mint egy ír kocsmadráma nótaszóval!”

„Ühüm. Szóval ezzel akartuk mi cselekvésre ösztökélni a nézőket. Pontosabban akarta Gróf. Hát röhögnöm kell. Szerinted mit akar, kiszorgálni őket?”

„Nem tudom, mit akar, de kiszorgálja őket, ha nem is lihegve. Tudod, mit nem értek én? Miért egy ötvenéves csávó beszél az erőszakról meg a szélsőséges fiatalokról? Akik pont a Grófhhoz hasonló, élveteg középkorúakkal harcolnak. Nem egy húszévesnek kéne rendeznie ezt a darabot? Ja, olyat ő nem enged ide, mert zavaros fejűnek tartja. Fél, hogy nagyot bukna vele.”

Letelepszem az asztalhoz.

„Aha. Szóval neked ennyire nem... Én nagyra tartom Grófot. Akkor is, ha ez most nem jött össze neki. Nem biztos, hogy kellett nekem ez a pofon.”

„Jól álltok egymásnak azzal a lánnyal”, lép a konyhaszekrényhez Luca. „Lívia?”

„Lívia”, bólintok.

„Nem vagy vegán?”

„Nem.”

Felvágottat, pástétomot, zöldséget és sajtokat pakol ki a hűtőből.

„Mondd, ugye volt köztetek valaha valami?”

Már vártam ezt a kérdést.

„Régen vége”, mondom lassan, tagoltan.

„Semmi nosztalgia?”, kérdezi, és kipattint két szelet kenyeret a piritóból.

„Nem jellemző”, füllenem. „Együtt sírunk, együtt nevetünk. Ő is benne van a *Káli holtakban*.”

„Tényleg, lesz az a sorozatod a tévében.”

Tálat, és kenégetni kezdi a piritósokat.

„Lesz.”

„És az majd orvosolni fogja a bukásokat. Ha ez bukás.”

„Az. És ezt aligha fogja orvosolni a *Káli holtak*. Tök más a kettő, de szerintem ezt te is tudod.”

„Figyelj ide, Alex. Tudsz fejlődni, ha dolgozol magadon.”

Nagyot harap a kenyerekből.

„Itt nem ez a baj”, mondom védekezően. „Hanem az a mód, ahogy rajtam dolgoznak.”

„Az ember arra vágyik a színházban, hogy dolgoztassák, nem?”

„De az ilyen munkába könnyen bele lehet rokkanni.”
„Titeket már föl szoktak ismerni az utcán?” Be sem várva a választomat, föl pattan az asztaltól.
„Bocs, a kávé elfelejtettem.”

„Néha szoktak”, dűnnyögöm. „Én nem tudok úgy játszani az ismertséggel, mint Brúnó. Ő a szupersztár. Nem kell a vele járó nyűg.”

„Akkor mire vágysz, fiú?”, kérdezi, miközben berak egy kapszulát a kávéfőzőbe. „Maximalista vagy, mi?”

Hallgatok. Kitölti a kávé, és csak akkor keresi meg a pillantásomat.

„Jó szerepeket játszani, hm? Ebben merül ki a maximalizmusom. Engem nem annyira nyomaszt, hogy a közönségem megszólhat másnaposan vagy szakadt farmerben. A dícséretnek örülök. Az ilyen munkáknak meg nem. Mert a *Káli holtak* is majdnem ilyen lesz.”

„Pedig a kudarc kell.”

„Egyetértünk.”

Tartanáál egy kis szünetet, mi?”

„Szünetet? Mit tudom én. Nem színész, aki évente-kétévente nem érzi úgy, hogy atyaúristen, ezt az egészet abba kéne hagyni, és el kellene utazni mondjuk Indonéziába.”

Látom a mobilomon, érkezett egy hosszú levél, Anna írta, egy gyönyörű, húszéves lány az egyetemről, aki a Józsefvárosi Színházban van szakmai gyakorlaton. „Hatalmas élmény volt számomra tegnap a *Haramiák!* Nagyon ihletetten játszottál, és borzongva figyeltem, ahogy a dalok a színpadon megszólalnak. Gróf nyilvánvalóan olvasta, amit Schiller a kar szerepéről írt, attól tartok, nem sokan olvassák manapság. Nagyon érdekes, hogy mindezt metálba fordítottátok. Nem volt mindenhol jól követhető az előadás, ahogyan a *Woyzeck* sem a stúdióban, de milyen érdekes, hogy mindkét rendező a ládával variál, nem? Neked milyen volt megélni? Hogy érezted? Gratulálok.”

Ha te azt tudnád, édesem.

A *Woyzeck*ben is van egy láda?! Ugye csak hülyéskedsz? Ezek a roppant mágusok nem egyeztetnek egymással, legalább házon belül? Megköszönöm az e-mailt, de nincs erőm érdemben válaszolni. Nem vagyok én lázas? Nem, az a *Hamlet* után volt, úgy látszik, abba mindent beletettem. Abba igen.

MOM

„Rögtön az első rész a pokol kapuját nyitja ránk. Adja magát a kérdés, hogy az ön számára, aki a reklámfilmszakmából érkezett...”

Két műsorvezető van, ezt a kérdést a fiatal, vörös nő ejtette ki a száján.

„Soha életemben nem rendeztem reklámfilmlet.”

Borombovics arca őszinte megdöbbenést tükröz. Becsülöm az önfegyelmét. Más az ő helyében most pattanna föl a székről, és rontana ki fölháborodva a stúdióból. Állok itt félrehúzódva a MOM-park egyik kávézója előtt, ahol véletlenül elcsíptem őket, a rendezőmet meg a sminkesét a tévében.

„Bocsánat. A horror mint zsáner hogyan tükrözi vissza társadalmunk félelmeit? Rendezőként az ön számára... Szóval: mit jelentenek ebben a sorozatban a zombik?”

Tudom, Borombovics elég jól tud uralkodni magán.

„Jó, essünk túl a kötelező körökön”, dörzsöli meg a halántékát. Fölnyeríték magamban.

„Arra kell gondolnunk, hogy saját magunk állatias, ösztöneikre csupasztított másairól van szó?”, veszi át a kérdező szerepét a vörös lány mellett ülő csinos, oldalt fölnyírt és hátrafelé fésült, dús sörényű fiú. „A lapos megfejtés persze az volna, hogy a betolakodó idegenek.”

„Pedig nem azok”, vágja rá gyorsan Növényi.

Most vesz észre a pincérnő – végre valaki észrevesz, és nem fölismer –, kérek tőle egy kávét.

„Az előzőnlők megfelelnek az invazív városiaknak? Az idegenforgalom nem is olyan burkolt kritikája ez?”, folytatja a csinos műsorvezető fiú.

„Nnna... Pont, hogy nem”, ingatja a fejét Borombovics. „Maga is látja, hogy ezek a bizonyos betolakodók egytől egyig itt született parasztok, szerzetesek és végvári vitézek. Mostantól azonban mi viselkedünk bentlakóként, és a mi szemünkben ők számítanak idegennek. Hiába őslakosok, nincs már hely a számukra. Legalábbis a föld felett nincs. Gyakorlatilag újra el kell őket temetnünk.”

„Előbb pedig kivégezni, nemde? Ennyi erővel Törökország mostani lakóin is bosszút állhatnának”, kajánkodik a fiú. „Ugyanis jó eséllyel azok ősei voltak a gyilkosaik.”

„Nem, nem ilyen egyszerű. Ennél sokkal bonyolultabb. Ezek az áldozatok itt éltek, haltak, nyugodtak, ameddig tudtak. Természetesen a gyilkosaiknak sohasem bocsátottak meg. De leginkább a saját utódjaik kirívó életmódja zavarja őket holtukban, ha szabad így mondanom. A betelepülőkről nem is szólván. A mi sorozatunk a turizmus által torzított tájat mutatja be.”

„Például a kerítést”, kapcsolódik vissza a lány.

Na, kezdődik a kemény és célzott provokálás. Ebből hogy fogsz kijönni, pajtikám?

„Például a kerítést is nemsokára. De ne keverjük ide, és főleg ne keverjük össze a déli hártázzal. Ez a kerítés itt a zombijárás következménye.”

„Az meg a migránsjárásé, nem?”, vagánykodik a fiú. „Járás, járás.”

„Jócskán van különbség.”

Sohasem lesz vége a magyarázkodásnak, gondolom, és sóhajtok.

„A táj már-már külön karakter a sorozatban”, vált témát engedékenyen a srác.

„Igen, ebben sem kellett semmiféle kompromisszumot hoznunk, a táj adott volt, vagyis szinte korlátlanul hozzáférhető. A Káli-medencében könnyű olcsó munkaerőt fölajtani egy filmforgatáshoz, és a főváros közelsége is optimális. Ügyes szakemberekkel mindig jól halad a munka, ami egy tévésorozat esetében kötelező. A horror relatíve olcsó műfaj, a friss vér pedig folyamatosan ébren tartja az érdeklődést. A jelszó: legyünk képesek megújulni! Mint mindenki, mi is elsősorban a kreativitásunk révén vagyunk képesek fölvenni a versenyt a nagy költségvetésű konkurenciával.”

„Minden flottul megy, ha rendesen fölkészülsz, és mindent lehetőség szerint előre megtervezel”, folytatja Növényi.

„Megtanultam hinni az ösztöneimben, valamint a munkatársaimban, és ennek köszönhetően gyors döntéseket hozok”, csap le azonnal Borombovics.

Valaki megböki az oldalamat. A pincérnő az, aki tollat és papírszeletet nyújt át mosolyogva.

Hát mégis.

Hát itt sem.

„Kell-e valamit lefaragnotok az eredeti tervekből a költségvetés hiányosságai miatt?”, indítja utolsó rohamát a fölfésült hajú fickó.

„Alig valamit. Viszont a salfordi majorba tényleg nem kaptunk forgatási engedélyt, és az állatvédők is tiltakoztak. Pedig állíthatom, hogy sem a racka juhokat, sem a mangalicákat nem bántottuk volna. Ebből a tervből csak az üldözéssel lovas kocsis túra maradt.”

„Mi várható az első évad végétől?”, kérdezi a vörös nő.

„Az eddig leforgatott részekben újabb és újabb veszélyek elé állítottuk a szereplőket, miközben a zombik mindig ott voltak a közelben”, fejtegeti türelmesen a rendező. „Azért mégis a falon, a kerítésen, az erdőn túl. Többnyire elúszhatók voltak, például máglyákkal. Most majd azt is megmutatjuk, mekkora veszélyt tudnak jelenteni valójában, testközelből. Élesben. Amire mindannyiunknak föl kell készülnünk: minden eddiginél több zombi, valamint ezzel párhuzamosan minden eddiginél több fegyver. A sorozatban használt minden egyes fegyvert temperált raktárban, sötét zsákokban tárolnak, mert még biztosan szükség lesz rájuk egy visszatekintő jelenetben.”

Aláírom a papírt. Kérek egy narancslevet is.

„Összetett tehát a kép”, mondja a férfi műsorvezető. „Megtudhatunk valamit az előképekről?”

Növényi fölbátorodik:

„Két horrornarratíva keveredik nálunk, az invázió és a metamorfózis, utóbbinak is a tömeges változata. A *Káli holtak* civilizációnk és emberi lényegünk elvesztésével szembesít.”

Köszönjük szépen, alkotók! Borombovics bólogat, Növényi folytatja:

„Mondtam már, hogy a saját szórakoztatásunkra minden epizódban olyan meglepetéseket rejtünk el, amelyeket rajtunk kívül senki sem vesz észre?”

„Mire gondol?”

„Mindegyik általam berendezett részben van egy olyan zombi, amelyik külseje főhajtást jelent valamilyen népszerű zombifilm előtt. Tavaly volt egy Mario Bava-zombim a *Black Sabbath*-ból, de volt már Peter Cushing-zombi is a *Mesék a kriptából* című sorozatból, meg jó pár Romero-zombi is.”

„Egyfajta omázs?”

„Hát persze. De erőlködésmentes tisztelgés a miénk. Nem akarunk bizonyítani semmit. Ha például kimondanánk a zombi szót, vagy a szereplőink reflektálnának arra, hogy ebben vagy abban a régi zombifilmben mit is csináltak eleink, az érzésünk szerint csökkentené az élet-halál harc súlyát.”

„Romero zombijai temetetlen holtakként támadtak föl.”

„Szemben a mieinkkel, akik öt évszázadot töltöttek eltemetve, igaz, jelöletlen tömegsírokban. És csak aztán keltek ki a gödreikből”, mondja Borombovics.

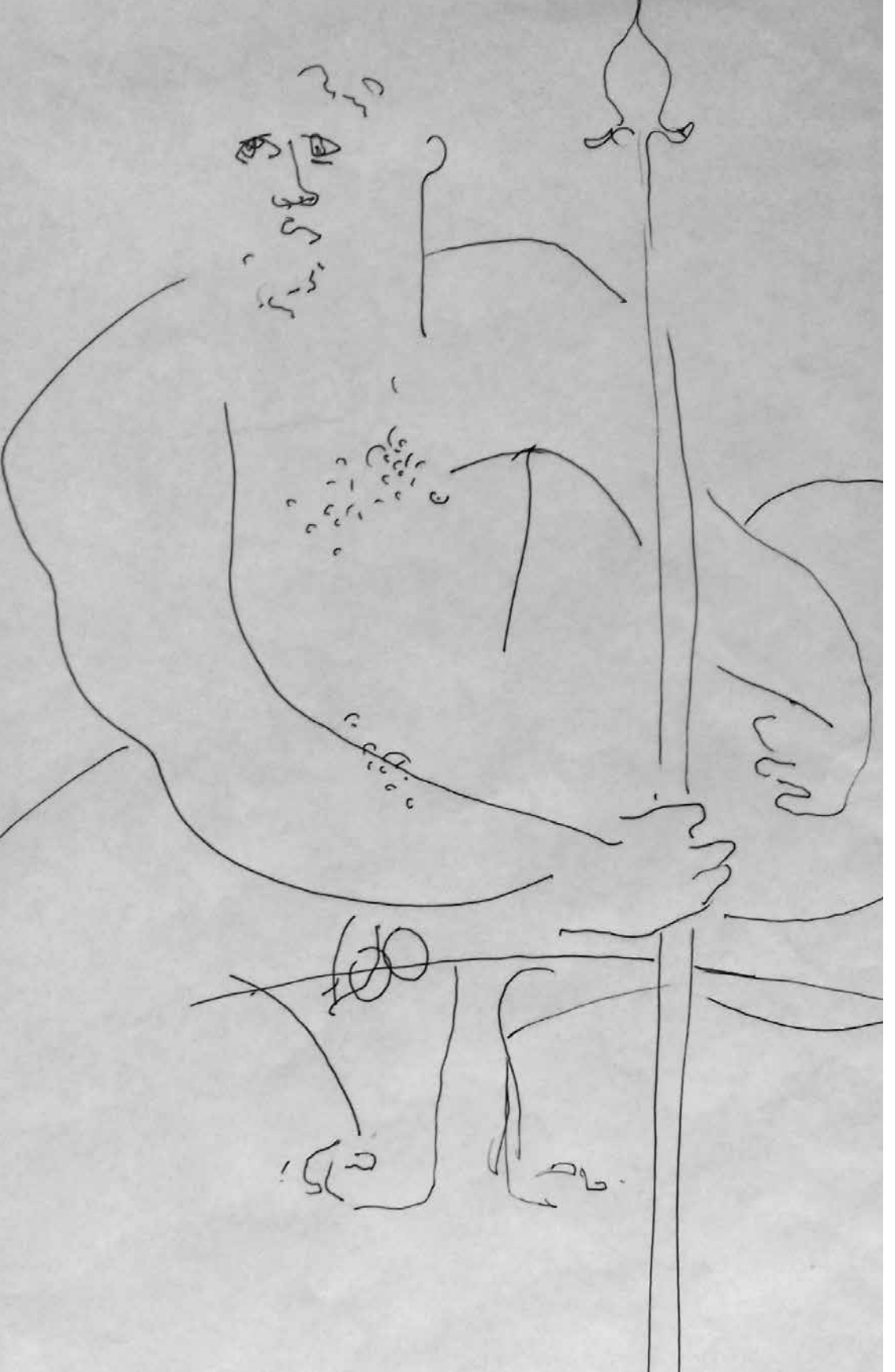
„A *Káli holtak* zombijai minden eddigi magyar kísérletnél ijesztőbbek lettek.”

Egyszerre röhögök rajtuk és émelyedem tőlük.

Ásítok egy hatalmasat.

„Tény és való”, hagyja rá Borombovics a képernyőn. „Plusz ne feledjük, hogy az idő múlását is be kell rajtuk mutatnunk, ez az egyik fő feladat. Növényinek erre jó szeme van, a sorozat horrorfaktorát igazán egyedivé teszik az ötletei.” A kamera Növényit mutatja, aki vigyorog ehhez a számára kedvező kijelentéshez. „Igaz, kicsit mi túl is megyünk a határokon, de ilyenkor Andi, az executive producerünk visszafog minket.”

Fizetek.

Sosem fogom

Sosem fogom megtudni, miért volt Isztambulban annyira részeg Imola, gondolom, amikor otthon beteszem az ebédemet a mikróba. Hogy kivel ült addig, amíg meg nem érkeztem, azt nem volt nehéz kitalálnom. Nyilván Gróffal. Mégiscsak hosszú éveket töltöttek együtt, közös fedél alatt, két közös lányuk van. Melyik is az a közös, emblematikus alakításuk, amelyikben összejöttek? Megvan. Benedetto és Beatrice a *Sok hűhóból*. Nem láttam. Szóval nem elég, hogy Imola volt valaha a Grófné, de ő Gróf vezető színésznője is a mai napig. És aznap vele rúghattott be ilyen drámaian. Mert magatartása a turnéhangulattal és a merénylet sokkjával aligha magyarázható. Velem mindig kihívóan viselkedett, de mindig ügyelt a határainkra. Mindenesetre azóta ugyanolyan kedves, mint azelőtt. Viszont nem kedvesebb, huncut mosoly sem jelzi az egymásról szerzett közös tudást. Nem kerültünk közelebb, és már nem is fogunk. Az jut eszembe, hogy ha túl sok ilyen titka volt, van és lesz, mint amilyen én vagyok, nem fog szépen öregedni.

Rizottót ebédeltem a színházi büfében, egyedül ültem az egyik sarokban.

Még érzem a tözeg ízét az ínyemen, csak ennyi. Egyébként a test kikapcsolva. Megnézem a nőket a klubokban meg az utcán, de egy ideje már flörtökbe sem bonyolódok.

Amikor a színházból hazaérek, csak a modem lámpácskái pislákolnak a sötét szobában. Hány napja nem mertem nézni postát? Hány napja hanyagolom a felületemet? Jól van ez így?

Annyira kimerült vagyok, hogy lefekvés előtt sírni tudnék a fáradtságtól. Egy ideje úgy érzem, hogy vákuumban vagyok. És az ilyen vákuumidőszakok után mindig az jön, hogy új dolgok robbannak be az életembe, valami teljesebb lesz. Következik valami vibrálóan színes. Akár fél pillanat alatt. Eddig így volt. Most hogyan van? Mit tudom én! Még a közeljövőmet sem látom. A *Káli* összekoszolt, a *Haramiákkal* megbuktam. A *Hamlet* még nem kezdett fakulni, abból élek. „Tüllendülni a holtpontokon, kitartani, folyamatosan erősödni, és elérni azt az állapotot, amikor a befektetett energia már visszafelé is áramlik, mint az örökmozgó esetében.” Ez a Livia mantrája, nem az enyém, a társalgóban felejtett Cosmopolitanben olvastam. Nem nevetem ki, dehogy. Szinte tetszik.

SZVOREN EDINA

ÉLETÖRÖM

Van egy ismerősöm, akiből csak úgy árad az életöröm: egy taxisofőr, akinek korábban magam is utasa voltam. Akkor ültem először a kocsijában, amikor a feleségemet a kórházból kísértem haza, miután duktális sejtkepződés miatt le kellett műteni a mellét. Hosszú út volt, és észrevettem, hogy a taxis lassabban hajt, mint tehetné.

Persze nem vagyok egyedül. Lehetünk úgy kilencen vagy tízen, akik hozzám hasonlóan fogékonyak erre az életörömrre. Van köztünk külföldre áhítozó kórházi dolgozó, közalkalmazott, a munkásarisztokrácia melankolikus képviselője, sőt börtönviselt ember. Némelyiknek ismerem a családnevét, van, aki rokonszenves, van, akit az intelligenciájáért irigylek – de azért nem járunk össze, nem vagyunk mi egy társaság. Volt, hogy egy piros lámpánál egyikünk épp csak kikászálódott a kocsiból, amikor másikunk *meleg csákányváltással* már beszállt, de én ezt a fordulatot pontatlannak tartom, mivel olyan színben tünteti fel a taxist, mintha elszenvédője volna saját életörömének. Ha az utcán futok össze a többiekkel, kezét rázunk, egymásra mosolygunk, és már megyünk is tovább, hiszen a taxissal kapcsolatos dolgokon kívül – életöröm, zéró kibocsátású elektromos járművek, életöröm – társalgási témák sem igen adódnak.

Nemrég feltűnt az utasok közt egy hat év körüli fiúcska is, akit a taxisnak – szülői megbízásra – hetente kétszer kell valamelyik pesti óvodából valamelyik budai uszodába fuvaroznia. Én még nem találkoztam vele sosem, de állítólag a zsenge kornak kijáró kötelező megatottság ellenére sem élvez előjogokat. Nem jár neki babusgatás, külön figyelem, az óvodai lányokról leereszkedő csevej. Gondolatban úgy hívom őt, hogy uszodás utas, uszodás srác, uszodás kiskrapek. A taxis visszajáró vendégei közt tudomásom szerint ő az egyetlen, aki ezért az életöröméért fizet.

Néha arról ábrándozom, hogy minden eshetőségre riadóláncot létesítünk. A taxis azonban makacsul ellenáll. Pedig ha megint előfordulna, hogy a kocsi ülés-huzatát bicskával hasogatja fel két fizetésektelen suhanc, csak föl kellene hívnom a börtönviselt embert, miután a mindig jól értesült kórházi dolgozótól üzenetet kapok. A munkásarisztokrácia képviselője, a kórházi dolgozó, a közalkalmazott, én, legvégül a börtönviselt ember is – ez lehetne a riadóútvonal, de hát mindannyian tudjuk, hogy életörömmön erőszakot tenni nem lehet. Pedig a jó hírek is gyorsabban járnának körbe.

Egyébként már igen korán feltűnt néhány dolog: a taxis vezetés közben nem kapcsolja be a rádiót, dugókban nem könyököl ki az ablakon. És nem szereti a szóvicceket.

Egy ilyen életöröm azé, aki érzi, s nem, mint hinni lehetne, az életé. Ez nem derű, nem változtat meg semmit, és furcsamód csalhatatlan testi jegyei sincsenek. Nem ébreszt reményeket, nem szorít sarokba, szemlélőjében nem kelt – mint egyes oszt-rák regények – megmagyarázhatatlan szégyenérzetet. A nemiséghez sincs köze, és nem a belátáson vagy az akaraton múlik, hogy ki részesül belőle: történetesen előfordulhat, hogy hatókörén éppen a legkifinomultabb teremtetek rekednek kívül,

anélkül hogy megsejtenék, elment mellettük az élet. Itt volt például a feleségem: arra sem emlékezett, hogy a műtete után taxiba szálltunk. Pedig miután a taxis némán bólintva jóváhagyását adta, a műtéti terület, vagyis a feleségem melle alól kivezetett drént a csatlakozó tartállyal együtt óvatosan a kocsi kalaptartójára helyeztük. Hát nem emlékszel?, mondtam később: kezem a drén alatt, a kezeden. Ha pedig a kocsi fékezett: kezem a kalaptartó peremén, a tartály előtt, amit kutyának hívtunk, mert három héten át mindenhová jött veled.

Egyszer többet ittam a kelleténél, ezért a taxis fuvarozott haza. Szédelegtem a kanyaroktól. A neonreklámok kontúrja összemosódott, az utastérben ismeretlen, émelyítő szag terjengett – az enyém. Ronda dolog ez. Mielőtt lecsuktam volna a szemem, a taxis alakjáról levált egy anyagtalan, színtelen réteg, ellengett jobbra, és áttelepedett az anyósülésre, én pedig attól tartottam, hogy a taxis életöröme az. Részegen, elázva is pontosan felmértem a lehetséges veszteség nagyságát, s hogy az életemben, ha ez így marad, mi minden változna meg. Még az uszodás utas is hiányozna, azt hiszem, az uszodás srác, az uszodás kiskrapek. Aztán, már napokkal később, nagy kő esett le a szívemről: amikor a nyirokátétről szóló lelet kézhezvétele után, de még a feleségem halála előtt a droszt felé sétáltam, a taxis szerencsére ott állt a kocsija mellett az életörömével. Kávézott, a kollégáival diskurált. Mosolygott a szóvicceiken, de nem nevetett teli szájjal, mint a többiek. Megkönnyebbülten intettem neki, és mentem tovább.

GYŐRY DOMONKOS

ORIGINÁL

Bifsztek a fürdőszobában gyűjtötte a bátorságot. A kicsiny helyiség ajtajának támaszkodva tűnődött, feláll-e egyáltalán, vagy jobb, ha nem is kísérletezik. Mindenesetre vizelt egyet, miközben a véccécsészében egy szétázott szárnyas betét maradványai oszladoztak. A mosdókagylóra ragadt mocsok láttán Bifsztek hálát érzett azért, hogy Tündiről nem került le a bugyi.

A tizemeletesek láttán váratlanul törtek rá kétségek a várakozással teli izgalom, a csiklandós, ficánkolós vágyakozás után, ami akkor ütötte fel a fejét, amikor harminc év után ráírt kamaszkorának plátói szerelme. Netes csevegésük gyorsan felpörgött, és az első kölcsönös kétértelműségek után Bifsztek a későn éretté vált kandúrok virtualitáson izmosodott bátorságával megírta, hogy görcsöt kapott a micso-dája, mire Tündi dévaj szmájli kíséretében közölte, hogy szívesen borogatná.

Bífsztek levegőért kapkodva rögzítette a randit arra a napra, amikor Tündi legközelebb szabadnapos, és a gyerekeket is le tudja passzolni. Hazudozott valamicskét a munkahelyén, és boldog izgalommal vágott neki a kétszáz kilométeres távnak. Fantáziálása pillanataiban még annak is adott némi esélyt, hogy vissza sem jön, hanem új életet kezd.

A suliban Bífsztek gátlásos fickó volt, s bárhogy közelített Tündihez, annak mindig grimaszok és sértődés lett az eredménye. Bífsztek tele volt szerelemmel, de közben nyámnnyila maradt, úgyhogy azok az évek balul sikerült megjegyzésekkel és óvatos pillantgatásokkal teltek. Keserűen hallgatta egyszer, amint valaki azt fejtegette, hogy Tündi minden bizonnyal „originál”, s közben marta a fájdalom, mert esélyt sem érzett rá, hogy ezen változtathasson.

Bífsztek kisebbrendűségi érzését csórósága is növelte, az pedig, hogy Tündi szülei ügyvédek voltak, furcsa, félelemszerű érzéssel töltötte el. Tartott a paragrafusok gonosz kampójától. Esküdni mert volna, hogy rögvest a bőrébe akasztanák, ha hozzáérne Tündikéhez. Másrészt annyira senkinek tartotta magát, hogy a lánnyal kapcsolatos erotikus gondolatait is bűnnek, de legalábbis helytelennek érezte. Merészségéből annyira telt, hogy időnként kiszámolta, mikor lehet otthon a lány, s felhívta telefonon, miután csehszlovák lemezjátszó-jára feltette kedvenc bakelitjét, és a kagylót merev, kinyújtott karral a hangszóró elé cövekelte. Így aztán nem tudta, hogy a számot végighallgatták-e, esetleg beleszóltak-e a másik oldalon a szénmikrofonba, és ha igen, mi hangzott el. Valójában nem is akarta tudni.

Évtizedek múlva, amikor csillapodott ifjúságának ehhez és más történetekhez kötődő szégyene, úgy gondolt egykori önmagára, hogy olyan lehetett ő is, akár a lemez: a zene elindult, a vonal megszakadt. A lejátszókar pedig nem emelkedett fel.

Később megtudta, Tündi egy távoli városban hiányszakmát tanul, olyat, amelyből meg lehet gazdagodni. Évek múltán Bífsztek ugyanott katonáskodott, s egyik esti kimenőjén vaddisznószerű fiú hóna alatt látta Tündit, akinek az arca akkor már nem volt flegmatikus, és ettől Bífsztek gyomrában kőnehézzé sűrűsödött a kólától dagadó popcorn.

Aztán lepergett néhány évtized, és Bífsztek szeretkezett már annyiszor, hogy arra következtessen, mégiscsak férfi. Volt családja, háza, gépkocsija, viszonylag jól fizető középvezetői állása, húsz kiló túlsúlya, magas vérnyomása és aranyere, kiegyenlítetten stresszelte magát a vezető halálokok irányába, és bár rendszeresen sajnálta önmagát az ilyen vagy olyan mellőzöttségeihez tapadó sérelmei miatt, szomszédjai szerint csöndes és békés mederben csordogált az élete, amelyet néha-néha kisebb-nagyobb disznóságokkal színesített, amik kárpótlásul szolgáltak a házasetlet egyhangúsága és a gyermeknevelés keservei ellen.

Bífsztek akkor még nem tervezett változást az életében, azonban roppant izgalomba jött, amikor Tündi bejelölte ismerősnek a Facebookon. Túláradó örömmel tapasztalta, hogy Tündi ott jár a sarkában, lájkolja bejegyzéseit, megosztja, kommentálja azokat. Bífsztek tüzetesen megnézte Tündi adatlapját, a Google-on is utánakatort, és bár a hiányszakmának nem akadt nyomára, az azért kiderült, hogy Tündi három nagykamasz gyerekkel megözvegyült.

Bífszteknek ekkor kezdett kalapálni a füle mögött a gondolat, hogy Tündivel perspektivikus lehetne az újakezdés. Önmagát is meglepte, hiszen semmi nem szorította életmódjának a megváltoztatására, ugyanakkor kellemesen zsidbasztó volt mérlegelni ezt a lehetőséget, hosszú távú képzelmékre ragadtatnia magát, s hol csatakos szereptőként, hol villából kigördülő csodaautó kormányza mögül látta a jövőt.

A szürke panelek azonban nem ezt az irányt jelezték, de ha már itt volt, sodorta a lendület. Telefonált Tündinek, aki egy lepusztult lifttel a kilencedik emeletre navigálta. Ekkor már jócskán majrjézt, szorongatta a moztarkugelnes dobozt.

Tündi külsőre nem sokat változott, Bifsztek alapján véve mégis olyan laposnak látta, amilyenek a régiiek képzelték a Földet. Ezzel nem volt baj, Bifsztek a túlsúlyával, a kopaszágával, a szőrösségével, a huszonnyolc girbegurba fogával saját magát sem tarthatta férfiszépségnek. Az egyszerű és olcsó bútorokkal sem lehetett baja, mivel önmagát hol minimalistán, hol puritánnak minősítette, holott nem volt se ez, se az. Azonban a gicsek, a csilláron lógó plasztikhalacsák, a falvédő és a szovjet kakukkos óra látványa után a kegyelemdőfést a díszhelyre pakolt likőröspohár-készlet adta meg. Abból a szériából származott, amelyiket kisfiúként falusi nyaralásokon látott a nagyszülői házban.

Bifsztek megpróbálta elengedni magát, azonban a család hatalmas, lompos macskája baljóslatúan kerülgette, s rövidesen arra is rájött, hogy nem a prémtől szőrös a kanapé. Miután bekebelezték a szétolvadt bonbont, Bifsztek rákérdezett Tündi családi hátterére. Az asszony ekkor beállt a szoba sarkába, arca kifehéredett, átszellemültté vált, és hangsúlyozás nélkül kántálta a családi tragédia történetét. Tisztára, mint a polgári búcsúztatók, döbrent meg Bifsztek, és igyekezett érdeklődést mutatni. Nyilván ez volt Tündi ezredik monodráma-előadása. Kiderült, hogy a szülők meghaltak, s nemrég a férj is követte őket. Ezen a ponton Bifsztek úgy érezte, hogy a gyanakvó macska jelenlétében nem szeretné letolni a gatyáját. Inkább rákérdezett Tündi egyéb dolgaira. Megtudta, hogy a hiányszakma a múlté, Tündi futószalag mellett keresi a kenyerét.

Bifsztek ekkor már az egérutat fürkészte, ami nem volt egyszerű, tekintettel a pocakjára és a hátrafelé süppedő szófa alattomos csapdájára. Éppen lendületet vett a feltápászkodáshoz, amikor Tündi az ölében termelt, és a szájába dugta a nyelvét. A húsos kis szerszám pillanatok alatt felderítette Bifsztek szájpadrását. Kellemesen sokkolta a fejlemény, s mivel Tündi nem kívánt elszakadni a fogsorától, félig vakon hámozta ki felsőruházatából, különösen sokat szenvedve a drótos merevítésű, csöppnyi melltartóval. A famert is igyekezett kigombolni, ezt azonban megakadályozták az anyagdarabolásban edzett munkáskezek. Jobb híján a vastag szöveten keresztül dörzsölgette az asszonyt, aztán egy ügyes mozdulattal ő került felülre, ami klasszikus közösülő pozitúra lett volna, ha nem választja el őket a vastag pamut, és ha Bifsztek szerszáma nem sunnyogott volna bánatos megalkuvóként, meg se nyikkanva az élmény hatására.

– Félnem kell tőled? – kérdezte Tündi, és Bifsztek agya zakatolni kezdett a kérdésem.

Miután végzett a vizeléssel, a mennyezetre függesztett szemmel vett néhány mély lélegzetet, majd visszatért a kicsiny szobába, ahol a félmeztelen asszony egyszerű természetességével fogadta, hogy Bifsztek feltette a „legyünk inkább barátok” lemezt. Mintha ez lenne a dolgok szokásos menete.

Bifsztek a liftben már arra gondolt, hogy legalább kézi vezérléssel segíthettek volna egymáson. Később már csak a kárba vesztett üzemanyagköltség miatt bánkódott.

Este törölte Tündit az ismerősei közül.

BISTEY ANDRÁS

JÁSZ ADOMÁK

A választási zászló

Gróf Apponyi Albert több mint ötven évig volt Jászberény országgyűlési képviselője. Egyszer választási gyűlést tartott, amelyet a helyi kortesek alaposan előkészítettek. Volt nagy hírverés, zászlólobogtatás, össze is jött egy csomó ember a főtéren, hogy meghallgassa a gróf beszédét. Ám éppen csak elkezdte, amikor nagy porfelhőt kavarva óriási szélvihar támadt, amit jász esőnek neveztek a helyiek. Az emberek szeme-szája tele lett porral, ezért szétfutottak, a falak és kerítések mellett, szélárnyékban kerestek menedéket.

Apponyi nem akart afféle anyámasszony katonájának látszani, aki egy kis széltől is megijed, hiszen az bizonyosan ártott volna a népszerűségének, ezért köhögve, krákogva, portól könnyező szemekkel is kitartott a szónoki emelvényen, és folytatta a beszédét, pedig már az igazi eső is kezdett cseperegni.

Hanem ahogy két szélroham között egy kicsit megritkult a porfelhő, látta, hogy egyetlen asszony tartott ki a hallgatóságból, egy természetes, de amúgy jó kiállítású, faros, melles menyecske, aki úgy védekezett a szél, a por meg a kezdődő eső ellen, hogy a felső szoknyáját a fejére borította. Ez még nem lett volna baj, hanem az alsószoknyáján nagy betűkkel ez a felirat állt: „Éljen Apponyi Albert, kedves jelöltünk!”

Nyilvánvaló volt, hogy az ingyen osztogatott választási zászlókból a takarékos jász menyecske alsószoknyát varrt magának, és éppen azt viselte a gyűlésen.

A gróf kíséretében lévő városi urak, akik szintén kitartottak a szélviharban, röstelkedtek, és mérgükben már a törvényt kezdték emlegetni, de Apponyi leintette őket:

– Hagyják csak az urak – mondta. – Ha ez az asszony így marad még egy darabig, többen megnézik a zászlómat, mintha lobogtatná.

Csík János panorámája

Az 1920-as évek elején Jászapátin nyaranta művésztelep működött, ahol fiatal, kezdő művészek dolgoztak a nagy tekintélynek örvendő Vágó Pál irányításával. A sok jóképű, bohém fiatalembert szívesen látták a lányos házaknál, csak éppen a szomszédban lakó szíjgyártómester, Csík János szépséges unokájának nem tudtak a közelébe férkőzni a fiatal művészek. Ahogy ez lenni szokott, a tiltott gyümölcs mindig édesebb, végül már másról sem beszéltek a fiatalemberek, mint Szabari Rózsika szépségéről, és arról, hogyan lehetne megismerkedni vele.

Erre azonban remény sem volt. A lányt a nagyszülei nevelték, akik elzárták a külvilágtól, vasárnapi korzóra, bálba nem vitték, csak a templomba járhatott, oda is a nagyanyja kíséretében.

A művészek végül kitalálták, hogy szerenádot adnak Rózsikának. Az ötletet tett követte, és egy meleg nyári éjszakán, amikor a hold hol elbújt a felhők mögött, hol

újra előbukkant, megszólalt a szívhez szóló muzsika a főutcán álló ház ablaka alatt. Egymás után hangzottak fel a cigány vonója alól az érzelmes vallomások, de az ifjú titánok hiába várták a boldogító pillanatot, amikor kigyúl a gyertyaláng a függöny mögött.

Aztán egyszerre mégis... mintha meglebbent volna a függöny. Gyertyaláng ugyan nem gyúlt, de még annál is ígéretesebb esemény következett: nyílt az ablakszárny, a hold éppen elbújt egy felhő mögött, az ablakban megjelent egy világosan derengő fehér folt.

Nem lehet más, csakis Rózsika hófehér arca – gondolták a művészek, és egyikük már ugrott is, a rácsba kapaszkodva felhúzódkodott, benyúlt, hogy megsimogassa, talán csókot is leheljen rá, hanem akkor meghallották az öreg Csík hangját:

– No, a seggemnek még húzathatjátok!

A festők hökkenten hátráltak, és egyikük némi higgadt bölcsességgel megállapította:

– Bravó! Ecsetre való panoráma!

Emlékműavatás

A háború után Jászapátin is hamar felavatták a szovjet hősi emlékművet a templom előtti parkban. Akkor még szovjet katonai parancsnokság működött a járási székhelyen, ezért a rendezők természetesen meghívták a magasabb rangú tiszteket is az ünnepségre. Úgy gondolták, hogy oroszul is kellene beszédet tartani, de gondot okozott a szónok kiválasztása. Néhány ember akadt ugyan, aki az első világháborúban orosz fogságba esett, és az ott töltött néhány év alatt megtanult valamennyire oroszul, de negyedszázad alatt az a kevés is megkopott, a rendezők nem bíztak benne, hogy le tudják fordítani és el tudják mondani a megírt beszédet, még ha az rövid és egyszerű lenne is.

Azután valakinek eszébe jutott, hogy Szikszai Kálmán 1914 ősztől 1921 őszéig volt Oroszországban, először hadifogolyként, azután mint a Vörös Hadsereg katonája, hét év alatt volt ideje és lehetősége, hogy jól megtanulja az orosz nyelvet. Ő el is vállalta a megbízást, lefordította a rövid szöveget, a rendezők megnyugodtak, hogy minden rendben lesz.

Az avatás napján ment is minden, ahogy tervezték. Szikszai Kálmán elmondta a beszédét, ám a végén úgy gondolta, kimaradt belőle valami, amit neki kell hozzátennie, ezért így fejezte be:

– Köszönjük, hogy felszabadítottatok bennünket, de most már menjetek haza, titeket is vár otthon a család!

Az a néhány ember, aki, mint említettem, tudott valamennyit oroszul, húzta a nyakát, hogy mi lesz most, sőt húzták a szervezők is, de gyorsan megnyugodtak, látva, hogy az oroszok is lelkesen tapsolnak. Mentek volna ők haza, nem az ott jelen lévőkön múlt, hogy arra csak nyugenöt év múlva került sor.

Hogyan tört el Lehel kürtje?

Jászfényszaru vagy Jászfelsőszentgyörgyön történt, mesélik így is, úgy is, hogy az iskolába fiatal tanítót helyeztek, aki „gyüttment” volt, vagyis nem a Jászságból származott, sőt azelőtt a híret sem nagyon hallotta ennek a vidéknek. Egyébként ügyes embernek bizonyult, szépen fejlődtek a gyerekek a keze alatt, mindenki meg volt vele elégedve, a közvetlen, de szelíd, tisztelettudó modora miatt is szerették.

Egyszer tanfelügyelő látogatott az iskolába, aki igen gyorsan meggyőződött róla, hogy milyen okosak a gyerekek, és egyre nagyobb elismeréssel figyelte az ifjú tanítót, aki az óra végén odafordult hozzá:

– Tanfelügyelő úr, kérem, tessék talán kérdezni!

A tanfelügyelő, aki lelkes jász volt, maga is megszállott kutatója a Jászság múltjának, rámutatott az egyik gyerekre:

– Fiacskám! Meg tudnád-e nekem mondani, hogyan tört el Lehel kürtje?

A gyerek zavartan állt egy darabig, azután azt mondta:

– Nem tudom.

A tanfelügyelő azonban nem hagyta annyiban.

– Dehogynem! Te biztosan tudod, gondolkozz csak!

A gyerek elvörösödött, már-már eltört nála a mécses, azután mégis dacosan kihúzta magát.

– Nem én törtem el!

A tanfelügyelő döbbenet nézett a tanítóra, aki Lehel kürtjéről semmit sem tudott, viszont úgy érezte, kötelessége megvédeni a tanulóját az igaztalan vád ellen, ezért nyomtatékosan így szólt:

– Tanfelügyelő úr, kérem! Ha ez a gyerek azt mondja, hogy nem ő törte el, akkor hihetünk neki. Én jól ismerem, nem szokott hazudni!

Az húzatja, aki fizet

Valamikor az ötvenes évek végén, vagy a hatvanasok elején élt Jászszentandrásen egy parasztember, akit a faluban mindenki csak Feri bácsinak hívott. Egyszer, szüret után a karcosból többet talált inni az elégnél, a kocsmában nótázott egy sort, azután hazaindult, de még a biciklin is folytatta a dalolást. Nem csoda hát, hogy az egyik kanyarban úgy zuhant az árokba, hogy nem bírta talpra állni utána. A járókelők kiemelték az árokból, föltették egy arra járó kocsira, és elvitték Bornemissza Józsefhez, a falu orvosához.

Az orvos a segítőkkel föltette a vizsgálóasztalra, megtapogatta a fájós lábat, és megállapította, hogy eltört, és Feri bácsit kórházba kell szállítani. Előbb azonban rögzíteni akarta a törött lábat, ehhez viszont jó sok kötszerre lett volna szükség.

– Van-e kendnek pénz? – kérdezte a beteget, aki a vizsgálat közben szaporán sziszegett és káromkodott, de most csendesesen feküdt a vizsgálóasztalon.

– Mire kellene? – kérdezte Feri bácsi óvatosan, felelet helyett.

– Kötszert kell venni tíz forintért – felelte az orvos. – Ami itt van, az a rögzítéshez nem elég.

Feri bácsi a zsebébe nyúlt, kimarkolt onnan egy csomó gyűrött tízes és húszas bankót, éppen csak egy pillantást vetett rájuk, de vissza is dugta gyorsan az egézet.

– Arra nincs! – mondta végül határozottan.

Az orvosnak a szeme se rebtent, kivett a tárcájából tíz forintot, és odafordult az egyik emberhez, aki segített behozni Feri bácsit.

- Megkérném, János, hogy menjen át a patikába, hozzon ezért kötszert!
Feri bácsi újra a zsebébe nyúlt, elővett egy húszast, és magához intette a másik ismerőst, aki behozta a kocsiját.
- Nesze, itt a pénz, te meg hozzál bort!
A patika közelebb volt, mint a kocsmá, vagy János jobban sietett, mindenesetre ő ért vissza hamarabb, hozta a kötszert. Az orvos a körben álló bámészkodókhoz fordult.
- Egy ember a vállát fogja, egy meg a lábát!
Úgy is történt, és az orvos hozzálátott a kötözéshez. Néha odaszólt az embereknek:
- Húzzák meg egy kicsit!
A kemény markú két segítő meghúzta, Feri bácsi meg felordított:
- Hé, doktor úr! Ne húzassa már olyan pogányul!
Az orvos folytatta a munkát, csak a válla fölött szólt vissza:
- Én fizettem, én húzatom!

A szomszédasszony üzenete

Kedvelt hely volt Jászapátin a Gazdakör, különösen vasárnap délután. Ott volt olyankor a gazdaság társadalom színe-java, iszogattak, kártyáztak, tréfálkoztak, sokszor egymás rovására is.

Egy este népes társaságban együtt üldögélt két gazda, Urbán Béla meg a barátja. A rossz nyelvek azt suttozták, hogy Urbán el-eljárógatott a barátja feleségéhez, de a barát nem tudott erről, vagy ha tudott, úgy tett, mintha nem tudna, gondolván, hogy jobb a békesség.

Már jócskán beesteledett, amikor egyszer a barát kiment az udvar végébe a dolgát elvégezni, Urbán pedig átszólt a közelében ülőknek:

- Tartóztassátok már a Lajost egy kicsit, ha visszajön, jövök én is nemsokára!
– Jól van – mondta az egyik asztalszomszéd –, menj csak nyugodtan.

Urbán elment, az asztalnál ülők meg összekacsintottak, mert sejtették, hová indult.

Amikor néhány perc múlva a barát visszajött, az egyikük odaszólt neki:

– Ejnye, téged meg keresett a szomszédasszonyod. A feleséged, Rózsika azt üzenete vele, hogy siess haza, mert valami baj történt a háznál.

A barátjának több se kellett, majdnem futva igyekezett hazafelé. A felesége nem tudta, mire vélje a dolgot.

- Hogyhogy ilyen korán hazajött? – kérdezte csodálkozva.
– De hát te üzentél a szomszédasszonnyal, hogy valami baj van.
– Üzent a kórság, én ugyan nem.

A barát éppen kezdte szidni a gazdakörbelieket, hogy nem átallozták ilyen buta tréfával megviccelni őt, amikor beóvakodott Urbán. A barátja meg se kérdezte, hogy mi szél hozta, mérgében azonnal elmesélte neki a dolgot. Urbán rögtön megértette, miről van szó, és feltalálta magát.

– Megbánták már, hogy így tréfáltak veled, és engem küldtek utánad, de úgy sietted, hogy nem értelek utol.

Így azután együtt szidták tovább a sok bolondot, akik meglett ember létükre csak ilyen gyerekes vicceket tudnak kieszelni.

KULIN
BORBÁLA

FÜGGÖNYÖK FOLYTATÁSA

Légy mértéktartó.
Belőlem – elég a kevés.
Izgalomnak, ha még nem rettegés,
súlynak, ami húz-vonz, de nem
teher, hazának, mi csak néha, hazajárni kell.
Térnek, ami tágas, mégsem végtelen,
soknak, ha maradékkal osztható velem.
Fénynek, világítson, de csak, mint a lámpa,
fájdalomnak, ha befér a panellakásba,
ahol a szőnyeg is csak faltól a falig,
és esténként kiszellőzteted a nappalit.
Zárd be jól az ajtód.
Faladra írd fel: mene, tekel. Bízod magad
magányos társra. Ki bolondot érdekel,
ha zuhog a függönyök szédítő folytatása.

MADÁRHALÁL

Amíg tart a nappal,
a párkányon ül.
Elalszom, kinyílok.
Sötétlek belül.

Nem vár, nem fél,
csak berepül.
Benn tör, zúz, vér
nem szelidül.

Madárhálál a reggel.

NEM VAGYOK ÉN KÖLTŐ

Nem vagyok én költő, csak szeretek kávézóknak ülni.
Élvezni azt a pár percre szabott magányt.
Ülni és figyelni csendben, hogy mi látszik
a világból, miközben mutogatja magát.

A férjem azt hiszi, hogy szeretőt tartok.
A szomszéd, hogy valutát egy titkos svájci számlán.
Pedig üres szekrényt pakolok ki-be minden reggel,
főzök, mosok, kiabálok a gyerekekkel, akár az anyám.

Ma reggel kukoricát szórt eléem az útra egy túlpakolt furgon.
Épp vásárolni mentem. Csak úgy ömlött az arany.
A körforgalomban letértem mögüle.
Zokognom kellett, és eltévednem a parkolóban.

GÉCZI JÁNOS

EMLÉKKÉP

Asztaltól asztalig járt, osztotta
a nőknek a virágot. Aztán ott
állt, a markában egy csokor elve-
szíthetetlenül. Én szivart kaptam,
úrnak valót. Tudta vagy nem tudta,
hogy kedvelője vagyok a sárga
rózsának, éppen annyira, mint ő?

BELEZŐ

Valamennyi üzenetét elveszti,
mintha ő lenne maga a régmúlt,
nem tudni, mi lesz belőle, hóhér
vagy háziasszony. Ez nem érti majd,
miképpen helyezhető a baromfit
fejező bárd a dúlt konyhapultra,
az tudni nem fogja, hol épülnek
meg a városban a veszthelyek.
De marokra fogja, nem mintha úgy
ragadná meg a Fiskarst, az Arcost,
e gallértalan Dicket, háztartása
ékét. Belsőző, csontozó, hasító,
szép nevű mindegyik, amint
Nesszosznak lobbantó Déianeira oltára,
s a lektűr sztorijánál melegedő
áfonyás hősnő. Mind olyan
a névhez csatolt foglalkozás is:
belező, combkivágó, hájtépő.
Tizenöt centis, ívelt és kék Dick,
csúszásmentes, sima markolattal,
amelynek hossza ugyan tizenöt.
Elszántan bontja a testet, nem dühvel.
Szívében az agár alszik, nem virrad,
nem dűnnyög a bosszú, miként a bogár
a reggelre váró virág fölött.

VÍZPART

A part – két szikla és a sziklaköz –
körbefoly, látszik, hol van a kéz és
hol a száj az űrben, majd a szőrszálak,
ránccok rajzolódnak meg, a sebhely is
a boka felett, a bőr vékonyán.
Életszerűvé válni, céljául
neveződni meg az emberlétnek.
Halványul, ami körülír, elveszti
a konkrétságot, a valóságosság
miként veszi fel az alakját a
kockadobás nyomán a valóságnak.
Mindezen túl semmit nem tud. Gyöngge,
hunyorogó és rossz igeidőben
biceg fel a teraszra. Gazdává
válik az idő egy időre, a test
és a beszéd is, amelyek együtt
szemet adnak a látáshoz, nyelvet
csúsztatnak a beszédhez a szájba.

**TURCZI
ISTVÁN**

A HORDÓ

(I.)

Ahol
a Nagyhideghegy elsőt tüsszent,
és egész az Ipolyig folytatja le nyálát,
ott láttam először, hogyan készül.
Kocsánytalan tölgyet hoztak szekéren.
Nagyapám bajuszmozgása mutatta:
mit, miért, hová. Le a kérget, ki az odvát,
száírányban felhasítva, ami ép.
Vékonydongájú voltam én is,
úgy tizenkét éves, kétbalkezes városi lélek.
Később láttam, ahogy a szabad ég alatt
szárított dongákat összepászította, körbe-
vágta, befenekelte, végül abroncsot húzott rá.
„Ez üres”, kiáltottam, mikor belestem a lyukon.
„Ne bánd”, mozdult nagyapám ádámcsutkája,
„a hordó egyszer úgyis megtelik.”

(II.)

A kádáripari időknek vége.
Elillant évek szőlőhegyén állunk,
körös-körül emlékeink érett fürtjei.
Összeérnek az ízek, élesebbé válik sok apró
részlet. Álmaink visszahulló alkonyívén
mennyi ismerős madár! Hallgat az út,
csak mi beszélünk. *Boldogsága a parafa dugónak,*
ha ár sodorja. A levegő résein ki-be járnak
az egymásra préselődött, régi szavak.
Az élet és a bor idelenn folyik, nem fönt,
a magunk mértékén kívül ácsolt égi karám
szféráiban. Itt vagyunk, és mégis másutt.
Miféle egyezséget kötöttünk a sorssal?!
Belenézünk a lyukba, és azt kérdezzük: „Ez üres?”
„Nem az”, mozdul nagyapám ádámcsutkája ma is.
A hordó egyszer úgyis megtelik.

**BIRTALAN
FERENC**

BUNKER

a betonbunker nyugalmat ad
a fegyvereket kidobtam
ellentmondana a józan észnek
a hetedikén egy géppuskafészek

ez a béke szigete régen
minden haragom elenyészttem
szomszédokat alig látni
születhet halhat
jöhet mehet bárki
nézem a lőrésen át
ballagnak évszakok
nappalok éjszakák
bunkerem nyugodt világ

páncélajtóm tizenkét biztonsági pontos
trendi
lakkozása akár a pác
tehát pácban lennék mondhatnám
viccelődve
de csak direkt marketingesek
politikusok telefonálnak időnként
őreg remetére más ki löne
hallom befúj a szél eső kopog
ha akarom ajtót nyitok ablakot
az erkélyre szaró galambokat üldözöm
nem utálom őket
mocskukon kívül hozzájuk sincs közöm

nézem a műholdfelvételen még
ott vannak az óvóhelyek
forgatom a képet összevissza
nem a régi juranics-telep
a hős utca varázstalan nélkülünk
látom a két házra cseréppel rajzolt kaput
rongyabdázunk tenyérrel ütögetve
a hunyósarkot ahol százig számolunk
kicsit csalva lesünk
ahogy szétoszlunk egy esőben
és nem leszünk

itt a bunkerben jó dolog
alig bántanak tetvek ótvarok
s ha mindenütt vastagon ül a por
nekilátok
mindig kihallom anyu hangjából
a ne csak ott ahol a papok táncolnakot
nem nagyon értettem
de bölcsültem vén lettem
prontós ronggyal
küzdök a finnyás papokkal

a beton nyugalmat ad
ha nem vésnek épp
nem fúrnak falat
ez a rendje
mindenki máshová akaszt
akármit a kampósszögekre
tudod mondom magamnak
kikopnak a régi dolgok
ütvefúrók vannak dübelek
ikea és kényelem
fölrakják elcsendesednek
így élem itt az életem

a betonbunker is face-világ
bekapcsolom kikapcsolom
a hír a falakon jön át
akár fínghang a gipszkartonon
figyel százszámú ismerőscsapat
kurva vagy
hagyod magad
a nyugalom ennyit megér
tudod ki mit ad egy lájkodér

postára néha megyek csak
senki se csenget
bank intéz helyettem minden sárga csekket

a bunkerem akár a templom
belefér akárhány bálvány potter
de nem érdekel és valójában nem t'om
mikor épp kinek áldozok
és ezért a k-ért sem leszek átkozott
itt én vagyok a rab az őr is
lőrésen lesek ősztől ősziig
nyugalomban szerelmesen
áldjon meg titeket
az én istenem

**TOROCZKAY
ANDRÁS**

A HÁZHOZ MÁR SEMMI KÖZÖM

Nem jó, hogy már nincs közöm
ahhoz a házhoz, a város
legszebb vidékén, a legszentebb
házhoz. Akkor volt jó,
mikor én még csak laktam benne.
Mikor az egynegyede
enyém volt, már nem volt jó.
Mikor az egynegyede enyém volt,
már régen rossz volt. Akkor volt jó,
mikor még semmi közöm nem volt
ahhoz a házhoz.

Nem jó, hogy már nincs közöm
ahhoz a házhoz a város szélén,
a házhoz, amin túl a végtelen figyelt,
a házhoz, amiben a végtelent próbáltam
megfigyelni, kifürkészni, elképzelni.
A vasútállomáson, pálinkafőzden, textilüzemen túli
semmit. Akkor volt jó, mikor még volt
értelme mindegyik szekrényben lógó ruhának,
mikor volt még értelme mindegyik szobának,
a mamáék szobájának éppúgy, mint az anyáékénak.

Nem jó, hogy már nincs közöm
ahhoz a házhoz, amely megsemmisült,
holott láttam felépülni; a házhoz,
amely még mindig áll, csak már
nekem nincs hozzá közöm.

SÉTÁLTATÁS

Meg kell sétáltatni.
 Könyörög érte minden sűrűn, rágja a füledet.
 Megígérteti, aztán bevasalja rajtad,
 hogy *ugye fogtok* a fényben sétálni,
 folyton ez a cirkusz.
 Hogy idő előtt lemegy a nap.
 Hogy sosincs elég napfény.
 Ettől fél,
 ettől retteg, emiatt nem tud aludni.
 Verssorokat üvölt, vicsorog, ugat,
 ha rájön, hogy már késő.
 Azt mondja például, hogy azt a padot,
 az ő kedvenc padját, csak egy év múlva éri megint úgy a fény,
 ki tudja, megérjük-e, kérdezi kétségbeesetten. Nehéz erre mit mondani.
 De végül mindig megnyugszik. Megnyugtatja magát.
 Például rájön, hogy
 tulajdonképpen utálja az embereket,
 és este ugyan nincs napfény, de emberek sincsenek,
 mert a legtöbb ember, akik nappal hangosak,
 és nem lehet tőlük beszélgetni, mozdulni sem,
 mert mindenhol ott vannak, szóval az emberek többsége
 éjszaka otthon alszik.
 De ő nem. És vele te sem. Ti éjjel járjátok a hegyek utcáit.
 Néha meg-megáll, és a fákat, a bokrokat, a köveket
 szagolgatja boldogan szuszogva.
 Nézed.
 Ilyenkor csend, nyugalom, béke van.

RENDSZER

A rendszereket feladjuk végül. De addig hosszú az út.
 Élünk az ég alatt nem adatott máshogy, sajnos.
 Mindig végig kell csinálni az egész folyamatot.
 Előbb óvatosan elvetjük, elforgunk tőlük, ha felénk nyúlkálnak,
 aztán már erősebben tartjuk magunktól őket el.
 Egy idő után komoly fenntartással fogadjuk nyilvánvalóan
 elfogult szócikkeiket. Egy idő után nyilvánosan is
 óvatos megjegyzéseket teszünk rájuk,

de albumaikat bukásuk után is őrizzük, mint hajléktalanjait a város.
Nem tudni még, nosztalgiából vagy inkább emlékeztetőül.
Előbb-utóbb minden technológiánk, minden rendszerünk
szervizre, fejlesztésre szorul. Megmosolyogni való minden állapot.
Előbb-utóbb feltárják összes titkainkat,
minden pincelakat rozsdás pincelakat, csak idő kérdése,
és akkor hirtelen világossá válik, hogy
mindenkinek világos volt minden – már a kezdetektől fogva.
Mindenkinek mindig minden világos, kivéve minket.
Akkor rájövünk, egyedül mi hittünk a rendszerben.
Egyedül mi vonultunk a ligetben.
Nem volt rajtunk kívül senki soha, csak mi,
ezért voltunk olyan magányosak a konferenciákon,
a gyűléseken. Csak mi használtuk a rendszer
vagy a technológia nyelvét, tárgyait, csak mi nevettünk,
mikor vicceket mesélt.
Szobrai előtt egyedül mi hajladoztunk,
a végtelen csendes, szeles strandjain csak mi egyedül álltunk
fecskében, apróval a kézben, hogy sörrel és pereccel a kézben
nézzük az üres úszómedencét, üres stéget.
Most már mi is csak gúnyolódunk rajta.
Mások régóta más színű ruhákat hordanak, mint ami egykor
kötelező volt. És más helyekre járnak, más italokat isznak,
máshogyan zárják kerékpárjukat, máshogy bókolnak.
Ők már más rendszer szerint élnek, más rendszert éltetnek.
Másikat.

MARKÓ
BÉLA

INKONTINENCIA

Ott álldogál most is reggeltől estig
a sarki épületnek támaszkodva,
csak ritkán ereszkedik rá a betonpárkányra,
mintha attól félne, hogy nem tud többé felállni,
a nyári nap szürkére aszalta Annát,
lefogyott az elmúlt hónapokban,
és elrongyolódott egészen,
amikor betérünk az élelmiszerboltba,
adunk neki néha öt lejt,
de nem olyan gyakran, mint régebben,
mert valamiért stratégiát változtatott,
nem a mellékutcából nyíló bejárat mellett
helyezkedik el reggelente,
hanem a főút felőli oldalon,
és az már túlságosan céltudatos,
előre megtervezett gesztus lenne részünkről,
hogya nem csak véletlenül,
mintegy hirtelen ötlettől vezérelve
nyújtánánk oda neki a pénzt,
sőt, akár valamiféle adónak vagy illetéknek is
tűnhetne, ha megkerülnénk az épületet,
tehát félreérthetetlenül öt keresnénk,
márpedig nem vehetjük el a szabadságát azzal,
hogy napi alamizsnát állapítunk meg neki,
és nyilván a saját szabadságunkat sem
áldozhatjuk fel ilyen kötelezettséget vállalva,
szóval kialakult ennek az egésznek
a kényelmes koreográfiája,
két-három naponként egymásba botlunk így is,
most éppen beszélget az egyik Anna a másikkal,
mármint az én Annám a hajléktalan Annával,
arrébb állok, megvárom, amíg hazafelé
elmeséli nekem is Anna,
hogy az egyre piszkosabb öregasszony,
akit szintén Annának hívnak,
és aki a valóságban nem is olyan öreg,
panaszkodik, hogy inkontinenciája van,
nem így fejezi ki magát, hanem sokkal nyersebben,
egyébként ugyanarról van szó, amit manapság

tévéreklámokban is elég gyakran látni,
 de ha semmit sem mondana, akkor is éreznénk,
 ez az igazság, orvosnál is volt állítólag,
 műtét kellene, de neki már minek,
 aztán odaadja Anna Annának az öt lejt,
 és erre a mocskos, rongyos Anna
 megjutalmaz egy ínycsiklandó recepttel,
 ezt már én is jól hallom néhány lépésre tőlük,
 hogy ma este is micsoda csirkepaprikást készít,
 már meg is vannak a hozzávalók,
 hosszan részletezi, milyen lesz a vacsora,
 nem a recept a fontos persze,
 mert azt jól ismerjük mindketten,
 de olyan érzékletesen írja le nekünk,
 hogy a pálinka- és vizeletszagon egy pillanatra
 átüt a csirkepaprikás illata,
 utólag bevalljuk egymásnak, hogy
 összefutott a nyál a szánkban,
 hát ilyen a költészet hatalma,
 visszanezünk a végtelenül nyomorult
 és most mégis boldog Annára,
 akitől ajándékot kaptunk mi is,
 viszonylag olcsón.

BÁNKI ÉVA

SELYEMFONÓ, SZERELEMGYÁR *(Almeriában, június kalendáján)*

I regényrészlet I

Hákim, az ezermester nem panaszkodhatott. A fényességű Al-Zadzsr minden percére, minden gondolatára igényt tartott, maga mellett tartotta az udvarában, és elhalmozta feladatokkal. Ő aztán nem elmés játékszereket, halhatatlanná tett pókokat és más haszontalanságokat várt tőle, hanem a Tökéletes Város alaprajzát, szennyvíz- és csatornahálózatának térképét. Egy városét, amely tökéletes katonának ad életet, és amelyet a halandók csak egyetlenegyszer láthatnak életükben. Mert ide senki sem térhet vissza: hiszen a város polgára vagy a falai között, vagy a harcmezőn áldozza fel az életét. Ifjan belehal a munkába és gyerekszülésbe, vagy hadba vonul a többiekkel.

A Tökéletes Város, amely rengeteg fiatalnak ad otthont, miközben maga is örökifjú anyaként virágzik.

De a rovarok életét buzgón tanulmányozó Hákim nem a hit vagy a szerelem, hanem a szakadatlan munka varázserejében bízott. Hát nem a tétlenség minden bűn melegágya? Nem a fáradozás szabadít meg az öngyűlölettől, a hasztalan melankóliától, az emberi faj legártalmasabb szokásaitól? Nem télen, a nagy munkák szüneteiben a legcsüggedtebbek a parasztok?

Ezért gondolta Hákim, hogy csakis egy gondosan kialakított gyár, a szakadatlan munka, a pontosan és előrelátóan megtervezett gyereknevelés szabadíthat meg a szenvedéstől egy kis helyre zárt embertömeget. És hogy további ihletet nyerjen, eldöntötte, hogy Al-Zadzsr kíséretében minél előbb megtekinti a híres manufaktúrát és a selyemgombolyítóban élő, híres ezerkező lányt.

Almeriában, a tengerparton épült rabszolgavárosban már évtizedek óta működtek a szlávok iskolái, laktanyái, selyemműhelyei. De eddig nem akadt senki, aki a sok előremutató kezdeményezést valahogy összefogja.

– Na, majd meglátjuk, hogy mire megyek én – dünnyögte Hákim Al-Zadzsr katonáinak.

Június elején egy egész kis küldöttség várt a nagyvezérre és Hákimra, valamint további negyvennégy személyre.

De a reggel óta gyöngéledő nagyvezér egy kicsit lemaradt. Pedig a műhely kapujában már hajnal óta ott sorakozott az összes felelős: a selyemgombolyító vezetője, a selyemgombolyító vezetőjének a helyettese, a helyettes beosztottjai, a beosztottak titkárai, a titkárok tanoncai.

Az állami selyemműhely vezetője nyilván napok óta készült a szónoklatára.

– Allah nagy feladatot ró az asszonyokra – kezdte. – És nem várja mindegyiküktől, hogy selyempárnákon páváskodják, vagy a méhében melengesse a jövődő harcosokat. A kaptárban sem az minden méh dolga, hogy életet adjon: vannak, akiknek az a feladatuk, hogy kiszolgálják a többieket.

Hákim bólintott. Már alig várta, hogy megpillanthassa a dolgozó méheket.

De a selyemgombolyító vezetője úgy érezte, hogy a várakozás unalmát csak egy újabb fejtegetés űzheti el.

– Az emberek nagyravágyástól szenvednek, és reggeltől estig önnön fontosságukról képzelegnek. Aki gyárat alapít, erről se feledkezhet meg: a legjelentősebb tétel a rabszolgák fegyelmezése. Márpedig oda a bevétel, ha a munkásaidat éjjel-nappal őrizned és büntetned kell.

A helyettesek, a helyettesek beosztottjai, titkárai, tanoncai engedelmesen bólogattak.

– A jó munkásokat ki kell képezni, mint a katonákat. És semmi sem töri meg jobban az akaratot, mint a serdülőkor előtti erőszak! Nemcsak a testüket törik össze, hanem a nevüket is, és ez után a lányok békések lesznek: nem ábrándoznak, nem feleselnek, csak sodorják a selyemszálakat. A vendégeink persze azon is csodálkoznak, hogy a szövés-fonás-gombolyítás mennyire nem igényel teret, hogy elférünk egy ilyen kicsi helyen, hiszen nem szükséges egy selyemgombolyítóhoz kertet, fürdőt, konyhát, tánctermet, hálószobát építened. Az a legtakarékosabb, ha a rabszolgánők a kádak vagy a szövőszék mellett alszanak, és egy percet sem vesztegetnek el mosakodással vagy tereferéléssel. Persze nincs kellemes

szag egy ilyen műhelyben, no de melyik vevő mondja meg, hogy egy vég selyem mennyi izzadság, szenvedés árán született?

Udvarias nevetés hallatszott, és végre-valahára a mindig lemaradó Al-Zadzsr is feltűnt a kíséretével, inasokkal, titkárokkal, írkokokkal, testőrökkel. De vajon mióta *szokása* az emír jobbkezének, hogy egy megbeszélrt találkozára ennyire nyüzöztan érkezzen?

Nincs-e Al-Zadzsrnak valami titkos betegsége?

Hákím semmit sem kérdezett, csak örült annak, hogy az elengedhetetlenül szükséges fontoskodás, mosolygás, üdvözlés után beléphettek a kör alakú, vályogból vert terembe.

Mintha egy állat gyomrába ereszkednének, olyan elviselhetetlen volt a bűz.

A selyemgombolyító vezetője ünnepélyesen rábökött a forró kádak között egymásba gabalyodó lánytestekre.

– Nézzetek csak körül, testvéreim! Hallgassátok csak az éneküket! Nem igaz, hogy éjjel-nappal sírdogálnak Allah gyermekei! Boldogok a mi lányaink, hogy az erőszak után kaptak még néhány évet, és ezt igyekeznek is a legodaadóbban megszolgálni.

Nem halkította le a hangját, mert Allah gyermekei, a félmeztelen, izzadt kislányok nyilván egy szót sem beszéltek arabul.

– A mi szorgos pókjaink vagy méhecskéink két-három évig maradnak életben, addig együtt esznek, együtt isznak, együtt alszanak, egyszerre véreznek. Ahogy egy tenyéryní selyemszövethez sok-sok egymásba csavart szál szükséges, úgy a jó manufaktúrába is kell a rengeteg összekapaszkodó kéz és tekintet. Amúgy meg hova kívánkoznának ezek a szegény gyermekek? – és színpadiasan megint körbemutatott a szövőszékek előtt kuporgó lányokon.

Hákím már tudta, hogy minden gondos selyemgyáros átvág egy ízületet vagy inat a lányok bokáján, nem mintha élve elhagyhatnák a műhelyt, hanem hogy érezzék magukat a selyemgyár tökéletes, eleven részének, higgyék azt, őket is a bugyborgó üstök, hatalmas szövőszékek tartják életben.

A gyerek lányok ugyan külön-külön nem mondhatók szépeknek, de mint a műhely vezetője nevetve mesélte, ennek a lélegző *selyemgombolyagnak* a költők már számtalan misztikus költeményt szenteltek.

Ám nemcsak a sevillai vagy granadai misztikusok, hanem Hákím, a cádizi ezermester is eksztázisban figyelte a párás hőségben kavargó, nedves selyemgubókat gombolyító lánytesteket.

Könyökök, vállak, kezek. Könyökök, vállak, kezek.

Odaadó, szeplős arcocskák.

És hozzá még ez a szövőszék mellől felhangzó bárgyú, szláv dalocska! Szomorkás ballada a fiúról, aki elindul nyájával a hegyekbe, de hú kedvese engedelmesen várja.

– Micsoda tökéletes női beteljesülés! – suttogeta.

A selyemműhely vezetője azt hitte, a cádizi vendég, Al-Zadzsr tanácsadója, a neves ezermester is azért szoritja az arcához a zsebkendőjét, mert émelveg a bűztől és a forróságtól. Pedig Hákímot a hamisan összekapaszkodó hangok, a tökéletes engedelmességgel mozgó lánytestek olyan mámorossá tették, mint cádizi műhelyének szitakötői.

– Gyönyörűek – hebegte. – Nem láttam még ilyen tökéletes emberi lényeket.

A bőbeszédű főnök, a forróságtól szédelgő tanoncok és segédek, sőt még Al-Zadzsr katonái is azt hitték, félrebeszél.

A könyökénél fogva kitudskolták, és odavezették az olajfák közé, a műhelyből izzadtan kitántorgó, a szívét masszírozó Al-Zadzsr mellé.

A nagyvezér, aki még annál is sápadtabbnak látszott, mint pár órával ezelőtt, úgy érezte, magyarázkodnia kell:

– Tudom, tudom, nem éppen felemelő látvány, kedves barátom, de ez a szörnyűséges műhely napi ötezer dirhемmel gazdagítja a kincstárat – suttogetta egy hőségben fuldokló olajfának vetve a hátát. – Míg ezek a kislányok innen nem szabadulnak élve, addig északon azt hiszik, óriáspókok fonalából vagy szüzlányok könnyéből szőjük a kelméket. Azt csak mi tudhatjuk, hogy a selyemfonalakból kibomló virágok mennyi türelemből és alázatból születnek.

Hákim nem akart versenyre kelni a nagyvezér ékesszólásával.

– Tökéletes gépezet – suttogetta megrendülten.

AHMED

AMRAN

A SEJK VERME

– Hol van a gabona, amit hoztál?

– Későn értem oda, már nem osztottak.

Egy héten keresztül elkerülte a tekintetemet.

A nyolcadik napon anyámmal üzenté, hogy másnap menjek le vele a völgybe. Már kora reggel a ház előtti kövön ültem, és vártam rá. Ahogy kilépett, felálltam és követtem. Ügyeltem, hogy ne kerüljek a periférikus látókörébe. A dombok közötti utat választotta. A vékony gyalogösvény úgy tekergett előttünk, mint egy kígyó. Egész úton azon tanakodtam, hogy vajon miről fog velem beszélni. Amikor odaértünk a hegyoldali vékony, hosszúkás alakú földünkhöz, leült egy szikla peremére. Én is mellé ültem. Mindketten egy irányba néztünk: szomjas, kiszáradt, eltört kukoricaszárakat láttunk magunk előtt.

– Tehát későn értél oda, fiam?

Mintha egy héttel visszaforgatta volna az idő kerekét. Hiába reméltem, hogy túltette már magát ezen, ahogy a szomszéd gyerek apja. A szomszéd gyerek szintén lekéste az osztást, hisz vele játszottam, együtt dobáltuk a madarakat a meztelen fákon. Az ő apja aznap volt mérges, de másnap már nem. Én is reménykedtem, pedig tudhattam, hogy az én apám másmilyen. Vívódós fajta. Ezt anyám mondta nekem egyszer. De hát a remény sokszor nem a valóságból, hanem egy másik reményből indul ki.

A kérdésre nem volt válaszom. Nem merem felé nézni, inkább előrszegeztem tekintetemet, a semmit bámultam, kiszáradt, törött kukoricaszárnak éreztem magam.

– Az is jó lehet, hogy későn értél oda.

A semmiből nyertem új életet. Mint amikor a kivégzés előtti pillanatban szólnak a hóhérnak, hogy a király amnesztiát hirdet. Valóban van úgy, hogy egy megkönynyebbülés édesebb és váratlanabb annál, mintsem hogy ezt rögtön elhiggyük.

Óvatos örömmel és értetlenséggel fordultam apám felé. Láttam, hogy ő is az arcomat fürkészi. A tekintetét most nem fordította el, mint azt egy héten át tette.

– A sejk abból gazdagodott meg, hogy ilyen-olyan ürügyekkel kisajátította sok ember földjét. A mostani éhínséges időben is sok földet vesz majd el potom pénzért vagy kevéske gabonáért. Az apám földjeit is így vette el: rábeszélte beteg dédapádat, hogy ő lehessen a fia gyámja. A gyámság idején – a nevelés fejében – megszerezte magának a legjobb földjeinket. Azt mondta, hogy apám sokat betegeskedett, s egy vagyont költött rá. A falu öregjei igazolták ezt neki. A sejk ilyenkor a másokéból ad nekik alamizsnát. A vermeiben a mi földjeink termése van bezárva, a gabonaosztással hamis köntösben díszeleg.

Sok minden tükröződött apám arcán: egyszerre volt gyerek és felnőtt, kemény férfi és kegyes apa, dühös és szomorú; olyasféle vonásokat fedeztem föl rajta, amiket addig soha.

– Sokáig vívódtam, mire megkértelek, menj el a sejkhez gabonaosztásra. Csakis miattad és a testvéreid miatt tettem. Éheztek, nélkülöztök, én pedig tehetetlennek éreztem magam. Ha nem is könnyen, de muszáj volt a büszkeségemet és hiúságomat visszafojtanom.

A „visszafojtanom” szó után nem mondott mást. Szenvedtem a csendtől, ami körülvett minket. Ez a csend engem fojtott meg. Apám ilyen csendjével még nem beszélgettem. Azon tanakodtam, van-e még mondanivalója, amelynek kimondására ilyen sokáig készül.

Esetleg tőlem várja, hogy megtörjem a csendet? Mondjak valamit, amivel biztatom, vagy ígérjem meg, hogy felnőttkoromban visszaszerzem a földjeinket? Esetleg azt, hogy soha nem választom gyermekeim gyámjának a sejket? Ha az élet úgy hozná.

A csendet nem törtük meg, viszont hirtelen rettentő hangok rázták meg a völgyet és a levegőt. Megijedtem. Apám nem mozdult a hangra, a fejfedőjét igazgatta csak, de a szeme be volt csukva. Néztem balra és jobbra, előre és hátra, de nem láttam semmit. Hirtelen megtaláltam a szerepemet. Felálltam, mint egy férfi, és figyeltem. Újból jöttek a hangok, s én sebesen forogtam a magam tengelye körül, hogy a hangok forrását kiderítsem; de azok felülről, az égből jöttek. A levegő felső rétegei zavarosak voltak. Egy idő után néhány szégyellős esőcseppet éreztem az arcomon, de emlékeimből tudtam, nemsokára úgy ömlik majd, ahogy a nyári eső szokott megeredni a hegyek magaslatain. Először a kis cseppek, utána a nagyobbak, utána a legnagyobbak, a végén maga a zuhatag, a mindent magával ragadó és sodró áradás.

Együtt ugrottunk le a szikla széléről: térden kúszva, pusztá kézzel kezdtünk csatornákat nyitni az eső vizének, parcellákat alakítottunk ki, hogy minden szomjas kukoricaszárhoz jusson el az ég későn jött ajándéka.

Álltunk a kukoricaföld közepén, sárosan és átázottan. Az eső sűrű függönyén keresztül kerestem apám arcát, melyen pontosan meg tudtam különböztetni az öröm sós könnyeit.

SOLTÉSZ BÉLA

KISABLAK

Az igazgató nem ismerte azt a szót, hogy kuttyogtatni, de a szövegből kiderült, hogy azt a tevékenységet jelöli, amikor a horgász egy fából készült eszközzel üt bele a vízbe, és a hanghatás odavonzza a környékről a harcsákat.

Egyre jobban ráncolta a homlokát. A fogalmazás arról szólt, hogy Kádár elvtárs a Balaton közepén kuttyogtat, és egyszer csak elkezdenek beugrálni a csónakjába az elkábult békaemberek, kezükben ürgebőrbe varrt mikrofilmekkel.

– Megnézték órán a Tanút? – kérdezte.

– Meg – mondta Balázs.

A következő fogalmazásban Pelikán elvtárs vágott le disznó helyett egy rejtőzködő grófort a gátórház pincéjében.

– Ezeket ők találták ki? – kérdezte az igazgató.

Balázs bólintott.

– Nálam soha nem írnak ilyen fogalmazásokat.

– Biztos nem elég érdekesek a témák.

Az igazgató nem mondott semmit. Tovább olvasott. Balázs tekintete körbejárt az irodában, aztán megállapodott egy kartondobozon, ami az ajtó előtt állt, tele könyvekkel.

– Milyen könyvek? – kérdezte.

– Selejt. Válassz belőle bármit, ha akarsz.

Balázs a dobozhoz lépett, és néhány percig válogatott. Végül kihúzta „Az értelmiség útja az osztályhatalomig” első kiadását.

– Mihez kezdesz vele? – nézett fel az igazgató.

– Elrejttem a kályha mögé – válaszolt Balázs.

Az igazgató értetlenül nézett.

– Vicceltem – mondta Balázs.

– Neked nem itt lenne a helyed – sóhajtott az igazgató.

– Hát hol? – kérdezte Balázs. – Londonban? Vagy a Sparban?

Az igazgató csak egy grimasszal válaszolt. Befejezte a fogalmazást, amit éppen olvasott. A Magyarokhoz (I.) és (II.) modorában, de prózában megírt szöveg arról szólt, hogy a nemzet elfajulásán siránkozó Berzsényi kertjében megjelennek huszonegyedik századi magyarok, akik visszakíváncoltak a dicső múltba, de Berzsényi nem akar szóba állni velük, mert azt gondolja, hogy a kétszáz évvel későbből jövő magyarok már annyira el vannak fajulva, hogy nem is érdemes velük beszélgetni.

– Kizárt dolog, hogy ezt magától találta ki egy tizenegyedikes – mondta az igazgató.

– Miért?

– Mert... mert... nem elég érett ehhez.

– Hát nagyon tévedsz.

Az igazgató felvonta a szemöldökét.

– Menjünk az osztálytermedbe – mondta végül.

Kiléptek az irodából, végimentek a folyosón. Minden diák tisztelettelően köszönt nekik.

A 11. B terme elé értek. Az ajtó előtt az igazgató egy pillanatra megállt, mintha attól tartana, hogy tornacipők vagy vízzel töltött óvszerek fognak a fején csattanni, ha be nyit. De a diákok illedelmesen ültek a padokban, és amikor nyílt az ajtó, mindenki felállt. Az igazgató körbejárta a termet, szemügyre vette a diákok haját, ruháját és cipőjét, aztán a padokat és a falakat. Végül egy intéssel jelezte, hogy le lehet ülni, és kilépett a teremből, maga előtt tessékelve Balázst.

– A haspóló nem megengedhető – mondta végül.

Balázs nem szólt.

– Ha valamelyik lány úgy jön be, hogy kilóg a hasa, küldd haza.

– Akkor mind olyanban fog jönni.

– De írj be nekik igazolatlan hiányzást.

– Nem írhatok, ha egyszer én küldöm őket haza.

– Tessék?

– Az igazolatlan azt jelenti, hogy nem tudja a tanár, miért nincs ott a diák.

Az igazgató sóhajtott.

– Még valami. Láttam, hogy valaki horogkeresztet karcolt a falra.

– Ó, tényleg? Csak nem egy náci gyerek?

– Ne viccelődj ezzel! Ez sem megengedhető.

– Nem is engedtem meg. Titokban csinálta.

– El kéne tüntetni.

– Hogyan?

– Alakítsd át... kisablakká! Tudod. Húzd végig a szárait!

– Kisablakot szabad a falra karcolni?

Az igazgatónál betelt a pohár.

– Balázs – sziszegte. – Én maximálisan jóindulatú vagyok veled. De te... de te...

– De én?

Naményi tanárnő fordult be a folyosó végén. Már messziről köszönt. Túl messziről ahhoz, hogy ne legyen feltűnő. Amikor közelebb ért, a két férfit megcsapta a likőrszag. A tanárnőnek volt egy lila folt az arcán, ami átütött az alapozón.

– Semmire nem megyek ezekkel, András, tiszta ideg vagyok – mondta, de közben nem nézett sem az igazgató, sem Balázs szemébe. – Évről évre rosszabb az alapanyag. Nem lehet így ezt, ezekkel, arról meg ne is beszéljünk, hogy a Sparban a pénztáros mennyit visz haza, és mennyit én... Na mindegy is, fiúk, agyó, már így is túl hosszan fecsegtem!

Tétova mozdulattal nyitott be a 9. A-ba, mint aki nem teljesen biztos a dolgában.

– Julikáról is beszélhetnénk amúgy – mondta Balázs.

– Minek? – kérdezte az igazgató. – Ügyet akarsz?

Balázs végignézett a folyosón. A százhusz éves gimnázium málló falain egymás után sorakoztak az érettségi tablók, mindegyiken harminc-egynéhány fénykép. Csupa kiöltözött, megfodrázott, erőltetetten komoly arcot vágó kamasz nézett vissza az üveglapok alól.

- Akarni nem akarok – mondta Balázs. – Az ügyek... az ügyek, azok vannak.
 - Az igazgató egy pillanatra még ott állt, szótlanul, aztán elindult az irodája felé.
 - Nem muszáj ám itt lenni – fordult vissza.
 - Nekem nem – mondta Balázs.
 - A fejével az osztályterem felé bökött.
 - De nekik igen.
- Naményi tanárnő kiabálása hallatszott ki a 9. A-ból. Csütörtök délelőtt volt, hűvös áprilisi nap, amely úgy telt el, hogy nem oldódott meg az égvilágon semmi.

NAGY ZSUKA

SPOILER

első rész

mikor bementél a koliba,
tisztá vér volt minden,
a lányon csak bugyi volt,
semmi más. rosszul lettem, mondta.

ki akarta magát elégíteni,
nem tudja, hogy fordult ez át
öngyilkossági kísérletté.
sírt, mikor behívták az ügyeletest.

második rész

jó kis husi, mondta, és megpaskolt,
rád dobta a lepedőt, a másik kacsintott,
egy ideig vártak a folyosón, aztán betoltak szülni.

harmadik rész

feleségem van, de keresek valakit,
nem kötöznél ki, kérdezi a neten a férfi,
és te törlöd a profilod, erről a társkeresőről is.

negyedik rész

mikor anya elment otthonról,
bejött a szobámba. sokat játszottunk.
mindig ugyanazt. anyást-apást.
örültem, hogy anya lehetek.
szót fogadtam. lefeküdtem az ágyra.
aztán mindig kaptam egy plüssbabát.
és megfogadtuk, nem mondjuk el senkinek.

ötödik rész

iszonyú bűz van a bérházban,
két napja öklendeznek a lakók.
harmadnap jönnek rá, honnan jön.

a néni két hete meghalt,
két hete senki nem jött hozzá.
azt mondják, nem ilyet érdemelt.
80 évet élt.

hatodik rész

ez most a tiéd:

.....
.....
.....
.....
.....

FERDINANDY GYÖRGY

GOODWILL

A *K-Markt* mögött, a parkolóban valaha a *Goodwill* felvevőhelye működött. A környékbeliék itt adták le – amíg még volt nekik – a fölöslegessé vált holmijukat. Hogy innen hová kerültek ezek a bálák, nem tudom. Régen volt, azóta már lekopott a konténer homlokzatáról a *Goodwill* (a jóakarát).

Ma mégis kivettem az ajtóm elé egy csomagot. Egy világoskék és egy szürke zakót, és a hozzájuk tartozó nadrágokat. Bedobtam őket a többi közé. Hátul, a *trailer* sarkában tartom a dobozaimat.

Itt élek. Hivatalosan *homeless* (hajléktalan) vagyok. De hát a ciklon után itt még *homeless* volt mindenki. Csak most építkeznek megint: javíthatatlanok. Azt hiszik, újra lehet kezdeni az életet. Nekem ez a ruhatároló az otthonom.

A *Mail* (üzletközpont) hosszú, földszintes épület. A végében *garden center* van, virágüzlet. Innen viszik a temetőbe a virágokat. Előtte autórengeteg. De a parkolók ritkán telnek meg. Hét végén, háromnapos ünnepeken. Decemberben ide kerül a karácsonyi sátor. De ezt a három hetet guggolva is kibírom. Jól mondom? Nem könnyű felidézni fél évszázados közhelyeket.

Itt a *Goodwill* körül egyébként csend van, és nyugalom. A macskáim némán bámulnak. Nem számolgotom őket: lehetnek vagy húszan. Valaha nevet is adtam nekik. Aztán abbahagytam. Fekete valamennyi, mindegy, hogy melyiknek milyen neve van.

Vízet hozok nekik, kitöltögetem. Ennivalót találnak maguknak: tőlem tanulták. Vagy én tőlük? A pizzéria mögött minden szemégyűjtő tele van.

A parkolóban kék reflektorok világítanak. Látom, amikor feltörik a kocsikat. Ha unatkozom, rakosgatom a dobozaimat. Amíg csak félbe nem szakítanak. Most is megáll ez a *Van*. Az *Everglades*ből (az ősmocsárból) jön. *Mikoszuki* indiánok, lassítanak, továbbhajtanak. Szomszédok, az ő házaikat nem fújta el a szél. Nem bántom őket, és ők sem bántanak.

Múlnak az évek. Koromsötét éjszaka van.

Hogy másnak a félálom (az álomszesz) mit jelent, nem tudom. Nekem minden ilyenkor jut eszembe. Minden? Leggyakrabban egy kertre gondolok. Máskor szavakat hallok. Ismerős hangokat. Például van abban a kertben egy alacsony, rozsdabarna naspolyafa. Egy százéves szeder. Vagy egy tányérakna formájú japán barack.

Azokban az időkben apátlanul nőttek fel a fiúgyerekek. Velem sem törődött más, csak egy öregember. Nagyapám, a professzor. Ő jut eszembe, valahányszor lent a kanális partján az ingemet mosom. Sebész volt, kalapáccsal véste a koponyákat. A keze fején ugrált az izom.

Reggel ő kísért iskolába. Nap mint nap elmagyarázta, hogy mi lesz itt, ha egyszer vége szakad a háborúnak. Testvériség, mondogatta. *Fraternité*. Csupa ilyen nagy szavakat.

Mindig csak ők ketten. Nagyanyácskámnak főzelékillata van. Lágytojást kavargat, a számba kanalazza. Kurblizom a gramofont. Ha lejár a lemez, megfordítom. „Amikor majd nem leszek már!” – fenyegetőzik egy puha férfihang.

A hangok hosszú életűek. Nem lehet visszavonni (letörölni) őket. Mint az a robbanás. Utána pedig a por meg a csend. Cseng a fülem. Az emlékeim eddig tartanak.

Kuporgok az apró szemű cseresznyefa ágaiban. Kora nyári délután, a háborúnak a jelek szerint már vége van. Alattam *exhumálnak*: kitépik a földből a fakereszteket. A házmaster irányítja a műveletet: *identifikál*.

– A professzor! – mondja. – A méltóságos asszony!

Kibontják az összeragadt plédeket. A harmadik Rózsi, a szobalány. Egy árva gyerek.

– A professzor szörnyethalt – mondják.

– A méltó – tesz hozzá – sokáig jajgatott.

– És a gyerek?

Lapulok az apró szemű cseresznyefa ágaiban. Nagyanyácskámnak hosszú, hófehér haja van.

A *K-Markt* vásárlói pizzát majszolnak. A *Goodwill* konténerénél sofőrök adják le az ajándékokat. Nem kellene már senkinek, mégis, még ma is letettek elem egy ruháscsomagot.

Én meg hordom a vizet, itatom a macskáimat. Még tudom, hogy melyik volt az enyém. Az, amelyik a ciklon után mellettem maradt. Nem mintha más lenne, mint a többi. De néha rám néz. És a szemében minden benne van.

Minden, amire csak úgy, magamtól sosem gondolok. Azok, akiknek már a nevét sem tudom.

A parkolók felett éjjel kék reflektorok világítanak. Látom, amikor feltörik a kocsikat. Éjfél felé a fehér *furgon*. A *mikoszuki* indiánok. Néznek, intenek, továbbhajtanak.

Minden elmúlik egyszer. A *konténer* homlokzatáról már lekopott a *Goodwill*. A jóakarát.

KÖTTER TAMÁS

DIRTY DANCING

Dr. Novák a szokásos kérdéseivel kezdi:

– Maszturbált az utolsó találkozásunk óta?

– Igen – felelem gondolkodás nélkül.

– Kire gondolt közben? – faggat tovább dr. Novák, miközben a tekintetével szinte szuggerál, és egyben lebéni, mint a kígyó az egeret, s nekem az a nyugtalanító érzésem támad, hogy azt a választ várja tőlem: „önre”. Magamnak is félek bevallani, hogy a dolog talán nem is lenne ellenemre. Dr. Novák arányos termetű, jóképű, kisportolt alakú, nap vagy talán szolárium barnította férfi. Ma fekete garbót és grafitzürke kordzakót visel, amitől szexi professzoros a külseje. A nyakában vas-

tag ezüstláncon agyar vagy fog lóg. Nem tudom eldönteni, hogy melyik, és bár kíváncsi vagyok rá, félek megkérdezni tőle. Végül sikerül ellenállnom a csábításnak, és egy fiatal, magas, atletikusan izmos férfit írok le; az arca Keanu Reevesé. Ez szemmel láthatóan nem tetszik dr. Nováknak; miközben a fantáziám szülte férfiről beszélek, árnyékként suhan át az arcán a csalódottság és a harag, de végül erőt vesz magán, és nem teszi szóvá a dolgot.

Már majdnem egy éve, hogy a férjem elhagyott, azóta járok dr. Novákhoz, aki minden tőle telhetőt megtesz, hogy sikeresen túltegyem magam a válást követő traumán, és képes legyek egy új, kiegyensúlyozott párkapcsolatba kezdeni. Dr. Novák szerint nagy utat tettem meg, amióta együtt dolgozunk, de – figyelmeztet minden alkalommal – még sok munka vár rám.

Dr. Novák arra kér, meséljek a férfiakra, akikkel az utóbbi időben ismerkedtem meg. Úgy vettem észre, hogy helyteleníti ezeket a kapcsolatokat.

– Maga méltatlanokra pazarolja az idejét – jelenti ki ezúttal is, miután egy Zoltán nevű férfiről mesélek neki, akit a Kraftban ismertem meg, és akivel az első, és most már tudom, hogy valószínűleg egyetlen randevúunk után lefeküdtem. – Maga méltatlanokra pazarolja az idejét – ismétli meg az előbbi kijelentését a pszichológusom, látva tanácsstalanságomat.

– Ön így látja? – ocsúdok bénultságomból.

– Igen.

Dr. Nováknak igaza van; a lelkem mélyén tisztában vagyok vele, bár ezt sem magamnak, sem neki nem merem bevallani. A kapcsolataim a férfakkal, akiket különféle szórakozóhelyeken szedek fel, eddig sajnos nem alakultak túl jól. Rövid ideig tartanak; a férfiak, miután megkapják, amit akartak, gyorsan továbbállnak.

– Ágnes, miért fekszik le ezekkel az emberekkel? – kérdi dr. Novák rövid csend után.

– Mert szeretetre vágyom – felelem rövid habozás után.

– Csak ezért?

– Miért, ez nem elég?

Dr. Novák szerint természetesen nem elég. Példaként hozza fel a legutóbbi műsorában szereplő nő esetét. Az adást, ahogy a többit is, természetesen láttam.

Dr. Novák nemcsak könyveket ír – köztük rólunk, nőkről, *A nőkről* címmel –, de van egy saját tévéműsora is, a *Tortúra*, amelyben a jelentkezők – dr. Novák szavaival élve „korunkra nagyon is jellemző” – problémáival foglalkozik. A legutóbbi adásban – amelyet természetesen sok tíz- vagy talán százezer sorstársammal együtt én is megnéztem – egy Judit nevű, velem nagyjából egyidős nő problémáját dolgozta fel a pszichológusom.

„Maga talán azt hiszi, hogy a története egyedi, kedves Judit. Ez szubjektív szempontból talán még igaz is, de az ilyen viselkedés valójában nagyon is jellemző korunkra”, vezette fel a műsort dr. Novák, majd mint egy kihallgatótiszt, vallatóra fogta Juditot.

„És mire kérte önt ez az András, már ha tényleg így hívják az illető urat?”, kérdezte dr. Novák, miután tisztázták, hogy a Judit nevű nő és ez az állítólagosan András nevű férfi a BOB-ban ismerkedtek meg, jelentős mennyiségű alkoholt fogyasztottak, és hevesen csókolóztak percekre keresztül.

„Arra kért, hogy menjünk fel a lakásomra.”

„Mely kérdésének ön gondolkodás nélkül eleget is tett”, folytatta a nő helyett kissé gúnyos, egyben elnéző hangon dr. Novák.

„Igen”, sóhajtotta a Judit nevű nő.

„Na és mi történt a lakásban, kedves Judit?”

„András leült az egyik fotelbe...”, kezdett bele a nő, de rögtön el is akadt. Sírás fojtogatta. „Igen”, biztatta dr. Novák.

„És arra kért, hogy tegyek be valami zenét... valami dallamos zenét, amit igazán szeretek... amire szeretek táncolni.” Megint elhallgatott.

„És mi történt ezután, kedves Judit? Mire kérte ez az állítólagosan András névre hallgató férfi?”, sürgette a nőt dr. Novák.

„Azt akarta...”, szünetet tartott, csüggedten bámult maga elé, majd habozva újrakezdte. „Azt akarta, hogy...”, de megint elakadt; zavartan körülpillantott.

„Folytassa”, utasította dr. Novák, miközben megnyalta a szája szélét.

„Folytassa, kedves Judit”, tette hozzá kissé már békülékenyebben. „Mit mondott magának ez az András?”

„Táncolj!”, nyögte ki a nő a suttogásnál is halkabban. „Azt mondta: Táncolj!”, ismételte meg, most már hangosabban és érthetőbben.

„És maga táncolt”, jegyezte meg lemondóan dr. Novák.

„Igen.”

„Történt ott még más is, igaz, kedves Judit?”

„Igen.”

„A folytatásra csupán szakmai, etikai okokból nem kérdezek rá, bár nem nehéz elképzelni”, jegyezte meg flegma hangon, mintegy mellékesen dr. Novák, majd ezt a kérdést szegezte a nőnek: „Tudja, hogy hol kérnek ilyen dolgokat az András-féle férfiak a nőktől?”

„Hol?”, pislogott a Judit nevű nő.

„A sztriptízklubokban a táncoslányoktól meg a prostituáltaktól”, mondta dr. Novák, majd színlelt felháborodással a hangjában újabb kérdést szegezett a nőnek: „Maga táncoslány, netán prostituált?”

„Nem. Nem vagyok prostituált!”, tiltakozott a nő.

„Akkor ne is viselkedjen úgy!”, figyelmeztette, akár egy tanár a rajtakapott diákot, dr. Novák. „És önök se, kedves tévé előtt ülő hölgyek. Mindig őrizték meg a méltóságukat! Minden helyzetben őrizték meg a méltóságukat! Az igaz kapcsolat az egyenlőségen alapszik. Én adok valamit, és cserébe te is adsz nekem valamit.” Hangosan beszélt, szinte már kiabált; a kezével erősen gesztikulált. Nagyon szexi volt, akár egy forradalmár egy tömeggyűlésen. „Én tisztellek téged, és ugyanezt a tiszteletet várom el tőled!” A képernyőn keresztül is éreztem, ahogy ezer és ezer felszabadított nő követi minden mozdulatát, csüng a szavain, és kész tűzbe menni érte. „De itt nem ez történt”, váltott egy pillanatra tárgyilagos hangra dr. Novák. „Mert mit kapott maga ettől a férfitől?”, fordult a nő felé a pszichológus. „Szexet. Kizárólag szexet. Igaz?” Már szinte süvöltött a hangja.

„Igaz”, felelte semmibe révedő tekintettel a Judit nevű nő.

„És magának ez elég?”

„Nem.”

„Helyesen válaszolt”, dicsérte meg a nőt dr. Novák. „Egyenlőség és tisztelet, még hozzá a kölcsönös tisztelet nélkül egyetlen kapcsolat sem működhet”, foglalta össze az adás lényegét dr. Novák, miközben mosolyogva a kamera felé fordult.

– Ágnes, ha így folytatja, olyan egyedül marad, mint az üres kagylóhéj a tengerparton, eldobva, kiszáradva, magára hagyva, amíg valaki rá nem lép és össze nem töri – vonja

le a végső következtetést az esetből, és egyben fest baljós jövőképet a pszichológusom, majd megosztja velem az egyik elméletét: a korosztályomba tartozó nők többsége, köztük persze én is, identitászavarban szenved, nem tudjuk, kik is vagyunk valójában, ezért viselkedünk kurvaként, és alázzuk meg magunkat a férfiak előtt. – Ez nem élet, legalábbis abban az értelemben, ahogy az élet szót én használok, semmiképpen sem nevezhető annak – mondja ki a verdiktet rólam és a kortársaimról a pszichológus. – Így nem lehet emberi életet élni... – Elgondolkodik egy pillanatra, úgy tesz, mintha a megfelelő szavakat keresné, aztán így folytatja: – Legalábbis én képtelen lennék rá. De önnel nem kell, hogy így történjenek a dolgok – könyörül meg azonnal rajtam, látva elkeseredésemet.

– Nem – mondom én is.

– Lehetne másképpen is – mondja sokat sejtetően dr. Novák, miközben megenyhül és már-már ábrándos tekintettel bámul rám. Viszonzom a pillantását, amit biztatásnak veszek; tesz egy mozdulatot felém, de egy szemvillanással megállítom. Dr. Novák teste egy pillanatra megfeszül, aztán mint egy zsák, amely a saját súlya és tehetetlensége miatt eldőli, hátrahanyatlik a foteljébe.

Hosszú másodpercekig ülünk szóltanul egymással szemben – a helyzet mindkettőnket fogva tartja. Dr. Novák ébred elsőként ebből a különös, bódult állapotból; megköszörüli a torkát, és sértődött, sőt már-már goromba hangon ezt mondja:

– Tíz év múlva negyvenöt éves lesz, gondoljon erre.

Még felszisszenni sincs időm, mert azonmód felszólít, hogy térjek rá a szombat estéremre.

Miután elmesélem, hogy a barátnőimmal a Kadarkában kezdtük, a DiVinóban, majd a BOB-ban folytattuk, végül az Ötkertben zártuk az estét, újra csend telepszik közénk. Dr. Novák vádló tekintettel mered rám, aminek sejteni vélem az okát.

– És a Hello Baby? – töri meg végül a lassan kínossá váló hallgatást dr. Novák.

– És a Hello Baby? – kérdem én is sóhajtva dr. Nováktól.

Dr. Novák péntek és szombat éjjelente gyakran bombáz üzenetekkel, amelyekben arra kér, hogy menjek valamelyik szórakozóhelyre, ahol már vár rám, vagy éppen fordítva, azt akarja tudni, én éppen hol vagyok, hogy odajöhessen. Soha nem válaszolok ezekre az üzenetekre. Amikor legközelebb találkozunk, mindketten úgy teszünk, mintha mi sem történt volna.

A szokásos módon telt a szombat estésem is; miközben a barátnőimmal egyik helyről a másikra mentünk, előbb csak óránként, aztán egyre sűrűbben érkeztek dr. Novák üzenetei; végül már percenként jelzett a mobilom. Úgy tettem, mint mindig ilyen esetben: egyetlen sms-re sem válaszoltam. Éppen a Hello Babyben voltunk, amikor valaki megkocogtatta a vállam. Dr. Novák állt mögöttem.

„Helló, baby!”, ennyit mondott, és a kezembe nyomott egy italt.

„Maga az?”, kérdeztem tőle eléggé bénán, de csak ennyire futotta tőlem. Mély, lassú folyamként hömpölygő deep house zene szólt; a tömeg folyton nőtt, lassan körbezárt, egyben elválasztott bennünket a többiektől. Dr. Novák tekintete ugyanolyan türelmetlen és mohó volt, mint amikor az üléseinken a maszturbációs szokásaimról faggat.

„Menjünk innen!”, súgta a fülembé, és fejével a kijárat felé bökött: „Mégpedig most!”, tette hozzá, akár egy parancsot. Lehunytam a szemem; melegség járta át a testemet, és olyan dolgok jutottak az eszembe, amelyekre nagyon is vágytam, kimondhatatlanul vágytam, és ezt gondoltam magamban: igen, kedves dr. Novák, nagyon is jól tudom, hogy most mit szeretne, és igen, nincs ellenemre a dolog. Magányos szigetként álltunk a tengerként hullámzó tömegben, és én filmszerűen képzeltem el a folytatást: dr. Novák az egyik kezé-

vel átöleli a derekam, míg a másikkal a nyakam fonja át, és mielőtt a szája a számra tapad, beszívom a parfümjeg kesernyés, bódító illatát; a zene is ütemet vált, felgyorsul, hömpölygő filmzenévé változik át. De mindez gyorsan elillan; hamar alábbhagyott az előbb még őrjöngő vágy. Talán a pulzáló zene, a tömegből áradó agresszív gondolathullámok, az őrjítően villódzó fények és az ereimben lüktető alkohol hatására más, sötétebb gondolatok töltötték be az előbbieket helyét. Kinyitottam a szemem, és eltoltam magamtól a még mindig engem csókolgató férfit. Aztán, mintha egy láthatatlan erő, amelynek képtelen vagyok ellenállni, kényszerített volna rá, azt mondtam neki: „Táncolj!”

Csendben ülünk tovább. Úgy látom, egyikünknek sincs mit mondania a szombat estéről. Dr. Novák ölébe ejtett ökleit bámulja, szemmel láthatóan zavarban van; én a pszichológus válla felett egy pontra fókuszálok.

– Mára ennyi – szólal meg nagy sokára a pszichológusom; sóhajt, és sokatmondóan az órájára pillant.

Már az ajtóban járok, amikor megfordulok. El akarom mondani, bele akarom üvölni az arcába: dr. Novák, az én életem igenis igazi élet. Én élek, csak éppen úgy élek, ahogy lehet, ahogy mások hagyják. Végül csak ennyi telik tőlem:

– Dr. Novák, mi a kedvenc színe?

Összerezzem a váratlan hangra; rám emeli a tekintetét.

– A fekete – feleli színtelen hangon.

– Autómárka?

– Porsche 911.

– Hol nyaralt idén nyáron?

– Floridában.

– Szokott maszturbálni?

– Igen.

– Kire gondol közben?

– Magára... mindig magára... – szinte már suttogva ejti ki a szavakat.

– Határozza meg egyetlen mondatban, ki is ön valójában, dr. Novák!

– Nem tudom... – sírja el magát. – Képtelen vagyok rá...

JÁSZBERÉNYI SÁNDOR

VERÉBFIÓKA

Délután volt. A betegek már kint voltak az udvaron, és a foglalkozást várták. A fiú a hatágyas kórteremben borotválkozott. Az ablakon besütött a nap, árnyékokat rajzolt a falra. Nem voltak felkapcsolva a neonlámpák, és a nyitott ablakon befújó szél kimosta a fertőtlenítő szagát.

Gyönyörű nyári nap volt, az udvaron álló platánok zölden ragyogtak a napsütésben.

A fiú arcán sercegett a szőr, ahogyan átment rajta a borotvával. Lehúzta a habot, a műanyag pengét a nyitott csap alatt mosta ki. Léptek csattogása hallatszott a folyosón. Elhallgatott a kórterem bejárata előtt.

„Na, jön?” – szólt be az orvos az ajtón. Fehér köpenyben és bőrpapucsban volt.

„Egy pillanat” – felelte a fiú. Az arcát egy barna kéztörülőbe törölte, majd elindult az orvos felé.

„Ne hagyja ott a pengét!” – mondta az orvos. A fiú visszafordult, felvette a borotvát a mosdókagylóról, odalépett az orvoshoz, és a kezébe adta. Az orvos a fehér köpeny zsebébe süllyesztette, majd sétálni kezdett a kijárat felé. A fiú mellette ment.

„Ez az utolsó napja, hogy érzi magát?” – kérdezte az orvos.

„Jól. Egy kicsit ideges vagyok.”

„Ez teljesen normális. Minden rendben lesz.”

Kiértek a kórház kertjébe. Leültek a fűbe a platánfák alá, a többi beteg mellé. Hatan voltak, pizsamában és melegítőnadrágban.

„Egy ilyen szép nyári napon a szabadban biztosan könnyebben tudunk majd beszélgetni” – mondta az orvos.

Észrevette, hogy a betegek az egyik platán tövét bámulják. Egy verébfióka ugrált a fa tövében, és kétségbeesetten csivített.

„Nem mi csináltuk, doktor úr, a kismadár már itt volt, amikor kijöttünk” – mondta az egyik ötven körüli beteg. Fekete harcsabajusza és vizenyős szeme volt. Az arca puffadásnak indult az alkoholtól.

„Tudom. Kiesett a fészekből. Előfordul az ilyen.”

„Én fel tudok vele mászni a fára, és visszatenni a fészekbe” – szólalt meg egy másik beteg. Nagyon vékony volt. A bő pizsama alól ki-kivillant a bordáira feszülő bőre, a keze folyamatosan remegett.

„Maga csak ne másszon sehová. Az balesetveszélyes.”

„Akkor mit csináljunk?”

„Semmit. A szülei majd érte jönnek és elviszik. Nem érezhetik rajta az emberszagot, mert akkor nem ismerik meg.”

A fiú hallgatta a beszélgetést, de lélekben valahol máshol járt. Cigarettről cigarettára gyújtott.

Arra gondolt, hogy amint kikerül innen, elfelejti ezt az egészet, és soha senkinek sem fog beszélni róla. Láta magát, hogy jegyet vesz a vonatra, az ablakon át pedig bámulja az ismerős kinti tájat, az elsuhanó gyerekkorát. Láta magát, ahogyan

erős eszpresszókát iszik a kisváros főterének a teraszán, talán egy rendes nővel. Igen, egy rendes nő kitölthetné benne az ürességet, gondolta. Egy rendes nő, aki még nem látta a sötétséget, mindig jól jön. Talán befejezné mellette az egyetemet. Talán keresne munkát, és látná értelmét is a dolgozásnak. Megtalálhatná mellette Istent. Elképzelte, hogy hogyan fog nevetni a nő, hogy milyen szaga lesz a hajának. Fel kellene hívnia a szüleit, hogy megy.

Arra eszmélt fel az álmodozásból, hogy a csoport fűből fészket készít a kismadárnak, hogy legyen miben megpihennie, amíg érte jönnek a szülei. Mindenki gyűjtötte a fűvet, és a fészket is közösen fonták, nagy aggodalommal.

A menzán zsemlet vacsoráztak mackósajttal és t. v. paprikával. Karcos alumíniumtálcákon kapták meg az ételt, mellé pedig émiyítően cukros limonádét ittak. Marta a torkát az olcsó bolti citromlé. Senki sem beszélgetett az asztalnál, mindenki az étellel volt elfoglalva. Vacsora után gyógyszerosztás következett, sorban álltak, míg az ügyeletes nővér műanyag feles poharakban kiosztotta mindenkinek a gyógyszerét. Belenézett a betegek szájába, hogy lenyelték-e. Negyvenes, természetes vörös hajú, hízásnak indult nő volt, hatalmas mellekkel és szeplőkkel. Cinkosan rákacsintott a fiúra. Nem volt már felírva neki semmi.

Fél óráig tartott, míg hatni kezdtek a gyógyszerek. A betegek elcsendesedtek, és bámulták a tévét. Ismeretterjesztő sorozat ment a tévében az egyiptomi fáraókról. A fiú is nézte egy darabig, majd felállt, a melegítőnadrágjának a zsebébe nyúlt. Cigaretta t vett elő, ki ment az udvarra, a bejárati ajtó elé, ahol a talpas hamutartók álltak, és rágyújtott. Perceken keresztül bámulta a sűrűsödő homályt.

Hörgést hallott, a hordágy kerekeinek a csikorgását. A hang irányába fordult. Egy beteget hoztak az ápolók. Ötven körüli férfi volt, görcsökben. Tiszta nyál volt a szája, folyamatosan fel akart ülni a hordágyon az izom-összehúzódások miatt, de a szíjak nem hagyták. Elnyomta a cigarettát, visszasétált az épületbe. Félúton volt a társalgó felé, amikor az ápolók elviharzottak mellette a beteggel a rendelőbe.

„Négy milligramm rivotril intravénásan” – hallotta az orvos kiabálását. A fiú leült a folyosón, és figyelte az eseményeket. A gyógyszer gyorsan hathatott, mert az ápolók már lépésben tolták ki a beteget. A vonásai kisimultak, úgy tűnt, mintha aludna. Csak az arcára száradó nyál árulkodott a rohamról. „Folyamatosan emeljék az adagot nyolc milligrammig, és kapjon hidrokortizont. Figyeljék!” – mondta az orvos. Az ápolók befordultak az egyik kórterembe, a fiú hallotta, ahogyan kikapcsolják az övet a hordágyon. Az orvos nem ment az ápolókkal, megállt, és farkasszemmel nézett a fiúval.

„Mi baja volt annak a betegnek, doktor úr?” – kérdezte a fiú. Az orvos arca megenyhült.

„Be van gyulladva a szürkeállománya.”

„Az agya?”

„Igen. Krónikus alkoholistáknál előfordul. Ritkán, de előfordul. Általában nem érik meg ezt a szintet. Különleges eset, annyi tény.”

„Meg fog halni?”

„Most alatjuk, amíg le tudjuk lohasztani a gyulladást. Ha azt túléli, megmarad.”

„Nem tudtam, hogy az agy is be tud gyulladni.”

„Pedig be tud. Most menjen, mindjárt lámpaoltás van.”

A fiú felállt a székről, bement a kórterembe, és elkezdte egy fekete sporttáskába összerakni a dolgait. Lassan, aprólékosan csomagolta azt a kevés holmit, ami nála volt. Kikészítette az ágya mellett álló székre az utcai ruháit, megnedvesített egy darab vécépapírt, és kipucolta a bőrcipőjét, kiakasztotta az egyetlen ingét. Olyan érzése volt, mintha iskolai ün-

nepségre készülődne, mintha az egyenruháját készítette volna ki, hogy holnap többedmagával együtt álljon a tűzű napon, és hallgassa a beszédeket, végigálljon egy teljes katolikus misét. Ilyenek voltak az iskolai ünnepek gyerekkorában. Sokan elájultak a napon.

A betegek lassan kezdtek beszállingózni a kórterembe. Ki a saját lábán ment az ágyához, kit támogattak az ápolók. Amikor mindenki lefeküdt, lekapcsolták a neonlámpát. A fiú hallgatta a többiek nehéz légzését, a nyugvópontot kereső testek forgolódását a sötét-ségben, majd a felcsattanó horkolást. Fél órán keresztül feküdt a sötétben, de nem tudott elaludni. Tisztán hallotta a lépéseket a folyosón. A kinyíló ajtóból beömlő fény elvakította a szemét. Automatikusan felült. A vörös hajú ápolónő már az ágyánál állt, mire a szeme megszokta a fényt.

„Valaki keres” – mondta. „Bár nincs látogatási idő, de azért nem szakad le az ég, ha most kivételt teszünk.”

A fiú felállt az ágyáról, belelépett a papucsába, és követte az ápolót. Hat hete volt már a kórházban, de eddig nem látogatta meg senki sem, igaz, nem is akart látni senkit, amíg tartott a kémiai szomorúság. Csak annak elmúltával kezdett el azon gondolkodni, hogy hol van, és miért.

Az apja állt a recepció pultnál. Tökéletesen, mint mindig. Frissen borotvált arcát körbelengte az arcszesz szaga. Bézs színű inge remekül passzolt barna zakójához. Teljes ellentéte volt a fehér csempés, lelakott kórházi környezetnek, ezzel pedig tisztában is volt. Látszott rajta, hogy zavarja, hogy itt kell lennie, hogy be kell lélegeznie a fertőtlenítőszagú levegőt. Az addiktológiai osztály nem passzolt a vidéki katolikus polgárságról alkotott nézeteibe.

Hideg kék szemével végigmérte a melegítőnadrágos fiát.

„Szia.”

„Szia, apa.”

„Nagyon lefogytál.”

„Szar a kaja.”

„Ennyire nem lehet szar.”

„Hidd el, eheterlen.”

„Nem baj. Nemsokára kijössz innen. Hoztam neked pénzt” – mondta, a zakójának a zsebébe nyúlt, egy borítékot vett elő, és átnyújtotta. A fiú elvette, de nem nézett bele a borítékba, csak zsebre vágta.

„Megkaptátok a leveletem?” – kérdezte, és mosolyogni próbált. Egy héten keresztül fogalmazta azt a levelet. Sokáig tépelődött, hogy elküldje-e, végül a főorvos tanácsára megtette. Az ápolók adták postára egy héttel ezelőtt. Leírta benne, hogy mikor engedik ki az addiktológiáról, hogy haza akar menni.

„Meg. De szeretnénk, ha még nem jönnél haza. Anyád miatt. Azért hoztam a pénzt, hogy ki tudj venni egy albérletet Pesten.”

„Köszönöm.”

„Hogy vagy?”

„Jobban.”

„Ennek örülök. Most mennem kell, indul a vonatom. Majd beszélünk. Szervusz” – mondta az apja, és nyújtotta a kezét.

„Szervusz” – felelte a fiú, és megrázta.

Nézte, ahogyan az apja hátat fordít, és eltűnik a folyosón. Hallgatta, hogy megváltoznak és lelassulnak a lépései, ahogyan kilép a kórház épületéből. Visszaindult a kórterem felé. A recepciónál a vörös ápolónő állt, szélesen rámosolygott.

„Na gyere!” – mondta. Előrement a folyosón, körülnézett, hogy nem látja-e valaki, majd bement a raktárba, ahol a tisztítószereket és a mindenféle lomokat tartották. A fiú lehajtott fejjel követte. A nő becsukta mögöttük az ajtót, ugyanazzal a mozdulattal pedig a mellei közé húzta a fiú fejét. Hatalmas, kibuggyanó, szeplős mellei voltak, vaskos, barna mellbimbókkal. Egy ideje már csinálták ezt esténként, főleg mióta a fiú nem kapta meg a nyugtatóját. A reggeli merevedését vehette észre a nővér, ezen akart segíteni neki a raktárban éjjelente. Behúzta, a szájába adta hatalmas mellbimbóját, és rámarkolt a farkára.

Az igazat megvallva ez tetszett is a fiúnak. Kevés nővel volt még. Azt hitte, hogy számít bármit is a baszás, azt, hogy neki tesznek szívességet vele. A vörösnek izzadság- és klórszaga volt, elékezés után pedig gyakran beszélt arról, hogy nem lesz teljes a gyógyulása, amíg meg nem találja Jézus Krisztust és a Szűzanyát. A raktárban több evangélium is volt a polcokon, a polc tetején pedig egy kifestett Szűz Mária-mellszobor. A fiúnak elképzelése sem volt, hogyan kerülhetett ide.

Szopta a nő mellét, közben az anyja jutott az eszébe, hogy vajon ő is feljött Budapestre az apjával, vagy otthon maradt. A vörös végül magába vezette a farkát, és az öklét harapva élvezett el. A fiú a felhúzott, szeplős combjára ejakuált. Nézte, hogyan folyik le a spermája a nő lábán, és hogyan szedi rendbe magát egy használt papír zsebkendővel. Elékezés után gyakran bámulta a Szűz Mária-szobrot, a lepergő festék alatti fehér gipszet, és úgy gondolta, el fog kárhozni.

„Ez az apád volt, aki meglátogatott?” – kérdezte a nő. Kérdésével kirántotta a fiút az elkárhozás körüli gondolataiból.

„Az.”

„Gondoltam. Pont olyan a szemetek. Mit akart?”

„Pénzt hozott.”

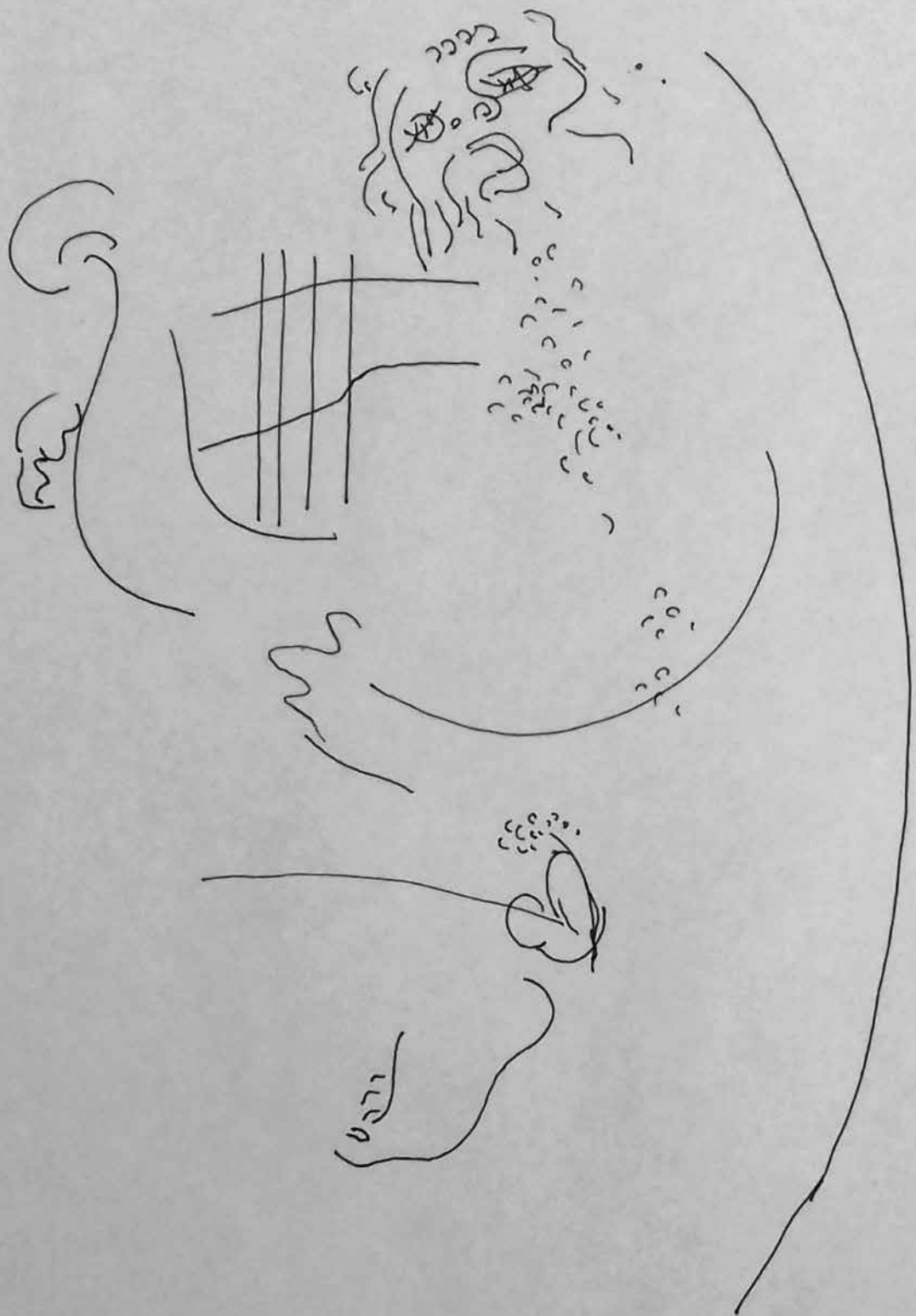
„Ez igazán rendes tőle, nem?”

„De.”

Belecsípett a fiú arcába, majd kiment a raktárból. A fiú pár perc után követte. Visszasétált a kórterembe, kilépett a papucsából, és befeküdt az ágyába.

Hallgatta a többi beteg horkolását, amikor pedig a szeme hozzászokott a sötéthez, kivette a zsebéből a borítékot, és az ablakokon beszűrődő lámpafényben megszámolta a pénzt. Kis címletekben háromhavi lakbér volt benne. Négy, ha rosszabb környékre megy. Visszatette a zsebébe a borítékot, a hátára fordult, és bámulta a plafont. Nem tudott elaludni. Oldalra fordult, kibámult a nyitott ablakon. Az udvaron égtek az utcalámpák, sárga fény ömlött belőlük a platánokra. Holdbéli tájat bámult: üres volt a kert.

Eszébe jutott a délután talált verébfióka. Felállt az ágyáról, az ablakhoz lépett. Kihajolt a nyitott ablakon, hogy megtalálja a helyet, ahol hagyták. Végignézte az összes platán tövét, mire megtalálta a csoport által készített fészket. A verébfióka még mindig benne volt.

NOVÁK ZSÜLIET

AZ ÉLETNEK NINCS ÉRTELME, DE A NOVELLÁIMNAK VAN

I interjú Jászberényi Sándorral |

Jászberényi Sándor 1980-ban született Sopronban; költő, író, újságíró, haditudósító. Az ELTE-n magyar szakot végzett, de hallgatott filozófiát és arabot is. A wikipédiás szócikkében ez áll: „Rendszeresen készít szociológiai témájú nagyriportokat, a gonzó újságírás egyik képviselője. 2007-től érdeklődése a Közel-Kelet és Afrika, illetve a politikai iszlám felé fordult.”

Egy korai verseskötet és a *Budapest–Kairó – Egy haditudósító naplója* című riportkötet után két novelláskötettel jelentkezett: *Az ördög egy fekete kutya és más történetek* (2013), *A lélek legszebb éjszakája* (2016).

– *Mindkét novelláskönyved elején szerepel, hogy a történetek és a valóság közötti hasonlóság kizárólag a véletlen műve. Olvastam, hogy borzasztóan idegesít téged, amikor arról faggatnak, mennyi valóságos elemet tartalmaz egy-egy történeted. Miért zavar a referencialitásra fogékony olvasói (és kérdezői) hozzáállás?*

– Az olvasás intim viszony, és az olvasó azt gondolja, hogy ennek során valamivel, valakivel közös térbe kerül, és az intimitást jobb híján az íróval kapcsolatban feltételezi. Ez valójában nem igaz. Attól még, mert valaki elolvassa a novelláimat vagy a könyveim, egy kicsit sem keveredünk intim viszonyba. Én az írással vagyok ilyen kapcsolatban. Ezért aztán kurvára idegesít, amikor idegeneknek kell elmagyarázni magamat. Abból pedig, hogy mi az, ami megtörtént, és mi nem, jól nem is lehet kijönni. Sok dolog bekerülhet egy szövegbe, akár egyes szám első személyben, ami ha tényleg megtörtént volna, akkor nagyon szar alak lenne az író. A praktikusabb oldala pedig ennek a néhány sornak ott a kötet élén, hogy semmivel kapcsolatban se lehessen bíróság elé citálni, ne merülhessen fel a kérdés, hogy például alkalmatlan lennék-e apának. Egy szépirodalmi mű kapcsán ez persze túlzott óvatosságnak tűnhet, de láttunk már csodákat. És azért is oda kellett írnom ezt a néhány sort, hogy ne kelljen ezekről a dolgokról olyan faszokkal beszélnem, akik egy könyv olvasása után azt gondolják, hogy kurvára érzik vagy átérzik, amit én. S hogy az nekik mennyire fáj.

– *Nekem olyan, mintha a szöveg az okokra és a miértekre inkább adna választ, de nem lebegtet vagy sejtet semmit a lehetséges jövőből. Ez azért van, mert teljes mértékben az olvasóra hagyod a továbbgondolást, vagy mert téged inkább az foglalkoztat, hogy miért és hogyan alakult ki egy helyzet, változott valamilyenné egy ember, mintsem hogy mi fog vele történni a továbbiakban?*

– Hmmm... Ezt még nem hallottam, de azt hiszem, van benne valami. Érdekel, hogyan jön össze egy személyiség, hogyan alakul így vagy úgy, és mitől. Azért hagyom rá az olvasóra a novella befejezését, mert nem akarok didaktikus lenni. Az olvasónak kezdenie kell valamit a történettel. Ne az én verziómat fogadja el! Életem legjobb kritikáját a moly.hu-n kaptam valakitől, ami nagyjából így szólt: „Azért csak három pontot adtam a könyvre, mert megöli azt a kiskutyát!”

– *Fontos számodra, hogy (mondjuk az egyik fikciós novellában is csak fiktíven létező Rebeka alakján kívül) senkit se lehessen százszázalékosan elítélni erkölcsileg?*

– Azt gondolom, hogy senkit sem lehet teljesen elítélni erkölcsileg. Még Rebeka figuráját sem. Pusztítóként jelenik meg, de nem gondolom, hogy ítélnék felette.

– *Ha te nem is ítélsz, az olvasó ezt az alakot tudja a leginkább elítélni, mert az emberség utolsó kapaszkodójától fosztja meg a főszereplőt.*

– Nem gondolom. A piccsa részeg újságíró is el lehet ítélni, meg persze rajta kívül sok mindenkit. De amennyiben ez így van, az nem volt tudatos vagy szándékos a részemről. Amikor rájöttem, hogy elmesélhetetlen a butaságnak és az aljasságnak olyan fokú keveréke, amit Rebeka cselekedetei okoznak, akkor úgy gondoltam, hogy inkább az utána következő hiányt mutatom meg. Az úrt, ami kitölthetetlen. Ezért epikus ez az alak, akit megzabál az általa szült kutya. De mivel az alakja igazából nem jelenik meg, mi csak azt tudhatjuk, hogy a személye milyen nyomokat hagyott a narrátorban. Nyilvánvalóan az is szerepet játszik a referencialításban, hogy a magánéletem elég nyilvánosan zajlott, tekintve, hogy az édesanyja külföldre vitte a fiamat, akit úgy kellett visszaperelnem Írországból. Ebben az ügyben egyébként a magyar állam képviselt, de meg kellett indítanom az eljárást, és elköltenem három és fél millió forintot, hogy az apja lehessen a fiamnak. A belterj persze azonnal referencialisan olvas, vagyis a szépirodalmi szövegeimben megjelenő figurákat, helyzeteket hajlamos az én életem történéseivel azonosítani. A külföldi kiadások fordítóinak, akik nem ismerik ezt a pletykás magyar irodalmi fészket, sokkal egyértelműbb, hogy Rebeka pusztán egy sötét, homályos alak, egy trauma leképzése. Itt a kisebb írói társadalomból adódik az erősebb referencialítás.

– *Ez így van, de azt azért érzed, hogy ebben a pletykás irodalmi fészkekben is sikerült kimaxolni a szélsőséges véleményeket magadról?*

– Ja, persze! Voltam nőverő is. Öt év különélés után járt körbe a családon belüli erőszak vádja. Úgy, hogy előtte megfenyegettek e-mailben, hogy most ez fog következni, ha nem állok le. Aztán történtek, amik történtek, de az egészben a vicces, hogy az ember egy idő után egyszerűen csak feladja, hogy idegeneket, kívülállókat és hülyéket akarjon győzködni. Most ott tartok, hogy mindenki beszélhet, amit akar egy bizonyos határig. Ez a határ a becsületsértés, a rágalmazás, a hamis vád és a többi törvényi tényállás. Ezeket készséggel megbeszéltem bárkivel – a bíróságon.

– *Mert Jászberényi szeret pereskedni?*

– Nem azért, mert szeretek pereskedni, hanem azért, mert egyszerűbb így. Csak a tények vannak, és persze következmények, amiket egyébként senki sem szeret mérlegelni.

– *A két fő téma, az álmatlanság és az örület mennyiben adott eszközöket a kezdedbe? Az én olvasatomban például ezek teljes mértékben legitimálják a spiritualitást.*

– Magyarországon bejött egy prózatípus a nyolcvanas években, az úgynevezett intellektuális, amikor az író folyamatosan reflektál. Ezt gyönyörűen csinálta Esterházy Péter, vagy

műveli most is Nádas Péter, amiben az alantas én, az ember állati természete másodlagossá vált, kevésbé érdekessé. Nem volt elegáns arról beszélni például, hogy mi egyébként babonás népek vagyunk. Nem volt jó arról beszélni, hogy a világ nem értelmiségiekből áll. A világ nem referenciákban gondolkodik. Ez pontosan látszik abból, hogy sem Európa, sem az európai írók nem tudnak mit kezdeni azzal a ténnyel, hogy bekopogtatott a középkor. A menekültáradattal bejön az, ami valójában az ember. Mi itt a saját ezeréves kultúránkra reflektálunk, arra, hogy jóléti társadalmakban élünk, és nincsenek olyan primer problémáink, mint az éhezés, a túlnépesedés, a túlélést természetesnek vesszük, természetesnek vesszük a jogokat. Álproblémákban veszünk el, mindent idézőjelbe teszünk, és elfelejtjük azt, hogy ahogyan élünk, az a mesterséges. A második világháború után Európa és a nyugati civilizáció létrehozott magának egy buborékot, kisajátítottuk és privilegizáltuk a föld forrásait, és most a föld hátsó része menekül, mert már annyi sincsen az ottaniaknak, hogy egyenek. Az egyetemen sokat foglalkoztam Freuddal és a pszichoanalitikával. Érdekelnek az ember belső leképzései, és az európai értelmiség egyfajta eltartása az állatias léttől, amelyben az ember enni akar, baszni akar, metafizikai félelmei vannak. Az álmatlanság egy valós dolog volt, és kurva szar. Életemben nem gondoltam az öngyilkosságra. Halálosan narcisztikus vagyok ahhoz... Amikor ilyen helyzetben megjelenik az öngyilkosság gondolata, az nem úgy történik, hogy „ég veled, gonosz világ!”. Hanem úgy, hogy „akkor fogok tudni aludni, és akkor vége van”, mert nem vicces négy napig ébren lenni. Például ülsz egy széken, és tudod, hogy már nem biztos, hogy az történik, amit látsz. És persze emellett jól tud működni az örület, de ha kicsit megkapargatjuk a felszínt, és kijövünk a kiművelt, diplomás értelmiség szűk társadalmi rétegéből, ahonnan bizonyos emberek nem nagyon lépnek ki, akkor máris látjuk a tenyérszokásokat, az átkokat, a falusi babonákat, áldásmondásokat. Én inkább azt mondom, hogy a magyar értelmiségnek fel kell fedeznie Magyarországot. De ez igaz a nyugati értelmiségre is a saját társadalmára vonatkozásában. Bele vagyunk buzulva a könyveinkbe, az elméleteinkbe, hogy minden posztposztposzt. De valójában soha nem lépett túl az emberiség azon, hogy ölni, érdekérvényesíteni, szaporodni és enni kell. Ennek a tagadása lett a nyugati civilizáció.

– *És mi történt végül az álmatlansággal?*

– Álltam egy kairói bérház tetején, és azon gondolkodtam, ha most innen leugranék, tudnék aludni. S akkor Cserna Bandi küldött egy üzenetet, hogy „Sándor, írsz? Mert én most a Hévíz című folyóiratot kezdtem el szerkeszteni, és nagyon szeretném, ha adnál nekünk prózát.” Akkor én már évek óta nem írtam egy sort sem, de elhatároztam, hogy meg fogom csinálni. A pokol összes kínja volt megírni azt a novellát. Elküldtem, visszaírt, hogy miket javít benne, de kurva jó, köszöni, és szerinte itt lenne az ideje ezzel foglalkozni. Nem nagyon vagyok spirituális alkat, de akkor szerintem angyal állt a Cserna mögött.

– *Köztudott, hogy egy dollárért adtad oda a Kalligramnak a könyved, mert ahogy te fogalmaztál, az írás számodra vallás, nem foglalkozás. Mit takar pontosan ez a vallás?*

– Én azt gondolom, hogy az irodalom az ember természetére keresi a választ. Ez egy nemes feladat. Az ember elmesélése. Ezért mondom, hogy vallás és valamiféle vallásgyakorlás ez az íróknak, de talán az olvasóknak is. Van benne exhibicionizmus, hogy tizenhat éves korodban elkezdesz írni, de azért ezt harmincéves korukra a legtöbben kinövik. Mi mégis csináljuk. Miért? Valami beakad, valami foglalkoztat, és az egészet szinte vallásos örülettel próbálsz megfejteni, de mindig kudarcot vallasz. A tökéletes irodalmi műalkotás

nem készülhet el. De jön egy ötlet, érzed, hogy jó, nem hagy nyugodni. Életem legerősebb és legintenzívebb spirituális élménye az irodalom. Ezért nevezem vallásnak.

– *Több helyen olvastam már, hogy sokat pizmogsz a szövegeiddel; de min pizmogsz, melyik az a része a szöveggel való foglalkozásnak, amelyik sok időt kíván?*

– Ha írtál egy jó novellát, az nem garancia arra, hogy a következő is sikerülni fog. Főleg miután halálra rémítenek a díjak, a túlzott figyelem.

– *Halálra rémítenek?*

– Mert elterel. Ha író vagy, és nem rettegsz, akkor ne írd. Ez egy rettegés. Hogy sikerül-e úgy, ahogyan meg szeretném írni. És akkor megírom a szöveget, és szar, és abban az az ijesztő, hogy addigra azzal kapcsolatban én már az égadta világon mindent végiggondoltam, és már nem látok tisztán. A rettegés marad, hogy sikerült vagy nem sikerült. Akkor még egyszer átmegegyek rajta, aztán megint előveszem, és rájövök, hogy nem így kellett volna megírni. Sokat trónolok a szövegeken. És félni kell a „nagy íróvá” válástól is, mert a magyar könyvkiadásban általános betegség, hogy a nagy íróknak megengedik, hogy szart írjanak. Ha egyszer itt megugrottál egy mércét, nem az történik, hogy utána is ugyanolyan kritikusan állnak hozzád, hanem megengedhető lesz, hogy rosszat is írd. Ez a szakma szégyene. Nem érti a kritikus, hogy ha részt vesz ebben a bandázásban, ahol az esztétikai érték alárendelődik a kiadói lobbitevékenységnek, kapcsolati tőkének, egy régi sikernek vagy rokonsági fokoknak, azzal csak magának árt. Már most sem hallgat senki a kritikusokra. Nem hittem, hogy ezt lehet még tovább rombolni, de lehet. Elég megnézni az elmúlt hetek, hónapok történéseit. Középszer alatti szerzőről is lehet rendezni kritikai vitát, ha megfelelő a hátszél.

– *Szerintem nem is várhatunk többet a kritikaírástól, amíg ilyen kevés érett kritikus marad a pályán, és a dolgozatok legnagyobb részét egyetemistákkal íratják meg a lapok, akik mire megérvénék, már hagyják is a recenziót, mert legnagyobb részük végül is „csak” íróvá, költővé szeretne válni.*

– Ezért nem tézis-antitézis alapján működik a magyar irodalom evolúciója, hanem úgy, hogy jönnek az egyetemista gyerekek, akik meg akarnak felelni. De kinek? Annak a generációnak, amelynek az antitézisének kellene alkotniuk. „Az író hódolat illeti meg” attitűd tarthatatlan. Az a tragédia, amikor senki sem szól senkinek, hogy a király meztelen. Sok jelentős kritikából, kritikusról is ki lehet mutatni a politikai szándékot, vagy éppen a mögöttes kapcsolati hátteret. Ez szomorú. A vezető irodalmi kánonban lévők zöme szociáldemokrata értelmiségi. Lássuk be, nehezen tud a jobboldal felmutatni igazán jelentős, nagy írókat. Viszont a jó konzervatív-jobboldali írókat is elutasítjuk. Ott van például Kőrösi Zoltán, akinek a *Magyarka* című könyve zseniális, mondhatni, tökéletes könyv, de a libsik nem nagyon foglalkoznak vele, mert a Zoli „jobber/konzi”. A jobboldal pedig egyszerűen buta (nem akarok megsérteni senkit, de én ezt látom) felismerni, hogy itt van egy lezárult, konzervatív, polgári életmű (amihez képest Wass Albertnek sámlira kell állnia), és nem csinál vele semmit. Ahelyett hogy a konzik meglátnák a saját ikonjaikat, inkább megpróbálják eltaposni a ballib kötődésű íróműhelyeket, elzárják a csapokat, hogy emezek haljanak szomjan. Rosszul vagyok a politikai alapú esztétizálástól. Ettől senki sem lesz jó vagy rossz író. A beltenyészet mindkét oldalon hiteltelenít.

– *Tavalay egy interjúban azt mondtad: „Már alig várom, hogy megjelenjen az új könyvem, és írhasanak róla valami földbe döngölőt.” Úgy tűnik, a földbe döngölés elmaradt. Mi változott körülöttem itthon?*

– Jó lenne azt mondani, hogy azért maradt el a földbe döngölésem, mert annyira jó lett a könyvem. Kényelmes lenne behelyezkedni ebbe a pozícióba, és elfogadni. De inkább azt hiszem, más okai vannak, hogy elmaradt a ledöngölésem. Egyrészt az, hogy az előző könyvem hét országban jelent meg, ráadásul nagy populációjú országokban, és még sikeres is. A másik, hogy azért a kezdetektől volt néhány kritikus, aki tényleg figyelt. Amit csináltam, végül is rendszerhekk: nem jövök semmilyen istállóból, és látod, mégis. Ma már aki annyira gyűlöl, hogy megfojtana egy kanál vízben, az inkább nem ír rólam. Egyébként meg, bátran lehet személyeskedni meg szarozni, ugyan min változtat bármit is!

– *Riporter munkád közben mennyire érzékeled a különbséget aközött, hogy mit akarsz fotós-ként, újságíróként feldolgozni, vagy mi az, amiből szépirodalmat csinálsz?*

– Munka közben nem lehet a szépirodalomra gondolni. Ha akció van, jön az adrenalin-sokk. Nem akkor hánysz, amikor lőnek, nem ott leszel rosszul, hanem amikor már végigcsináltad az egészet. Hazamész, és nem tudsz aludni. Ez mindig utóbb képződik le. Amikor valami van, ott helyben ezen nem gondolkodom. Nálam úgy jön a novella, mint amikor ködben mész közelebb az objektumhoz, és csak lassan rajzolódnak ki a körvonalai. Ezért szoktam azt mondogatni, hogy az életnek nincsen értelme, viszont a novelláimnak van. Meg kell javítanom azokat a történetek, amiket látok.

– *Négy éve még azt nyilatkoztad, hogy már megvan a regényed sztorija. Mi lett ezzel? Dolgozol rajta, vagy még neki se fogtál?*

– Amikor erről beszéltem, *A lélek legszebb éjszakáját* akartam megírni regénynek. De a novella nem zabigyerek, nem piszkozat, mielőtt megírod az „igazi” művet, ami ugye sokak szerint a regény. Mivel rengeteg novellát olvastam mindig, mondhatni, azon nőttem föl, azok struktúráját sokkal magabiztosabban érzékelem. Ezért írtam meg fragmentumokban azt a sztorit. Viszont most elkezdtem nagyregényeket olvasni. Philipp Meyert, Cormac McCarthyt... Ezeket angolul olvasom, s egészen más impulzusokat tudok beszélni, mint ami itthon dominál. Egyszerre bassza a hiúságomat és inspirál, amikor jót olvasok. Egyébként most tényleg regényt akarok írni, mert érdekel. Persze halálosan be vagyok szarva. Vagy belehalok a próbálkozásba, vagy lesz belőle valami, de akkor is megpróbálom, mert izgat.

– *És megy?*

– Nehezen. Ez a hájp a személyem körül kurvára nem hiányzott. Nem élvezem. Nem szeretem a titulusokat, nem akarok belekényelmesedni az „író úr” pozícióba. Van például egy olyan elvárás, hogy az író mindenhez ért. A közléthez, a színházhoz, az újságíráshoz, a tanításhoz. Mint valami táltos. És ez így nagyon nem oké. Azért nem, mert a hájp egy évre tutira visszaveti az írást.

– *Ezért nem akartad ezt az interjút?*

– Ezért. Írni kell, nem az írásról pofázni. Félre ne értsd, ez nem ellened szól, csak éppen az íráshoz próbálok visszatérni, mert nekem az kell. Az írás kurvára magányos műfaj, abban senki nem segít. Nem bírom az okoskodást, ilyenkor pedig óhatatlanul abba a pozícióba áll bele az ember. Nekem nem hiányzik az, hogy elmondjam a véleményem az írásról, csak csinálni akarom.

– *De van véleményed!*

– Sajnos, pedig nem kellene, hogy legyen. Egészségtelennek és improduktívnak tartom az írásról való beszédet, ahogy az irodalompolitikát is, meg a recenziókon való elmélkedést. Mert a munkától veszik el az időt. Attól a munkától, amely kizárólag számít. Az elég szar, hogy itt beszélgetünk, és persze mindenről mondok valamit, mert nem bírom megállni. De engem csak az írás érdekel. Az én életemet ez a probléma tölti ki, ezt akarom megoldani, és vérezzek el a megoldása közben, de valahol el kell vérezni, akkor ebben akarok.

– *Szándékos volt, hogy visszaállítsd a novelláskötetek renoméját?*

– Nem. Csak a hatása alá kerültem Hemingwaynek. Alexandriában egy használtkönyv-piacon megvettem egy kötetét, és utána már nem tudtam nem novellát írni. De nem voltak világmegváltó céljaim.

– *Attól még a számládra írják. Ami mondjuk megint ehhez a hájphoz kapcsolódik.*

– Persze. Írjanak a számlámra, amit akarnak. Nem volt ilyen szándékom. Nem vagyok megújító, nem vagyok lánglelkű. Bosszantani szeretek, beszólogatni, poénkodni, hogy a „posztmodern halott”. De őszintén! A kisfiamat felnevelni, az a fontos feladat. Az írás, ami a lelkemnek kell. Megreformálni bármit is? Ugyan már! Hajnóczy, Cholnoky, Móricz Zsigmond, Déry Tibor, ők valóban nagyon erős kispapokat írtak. Én nem újítottam meg semmit, csak elfelejtődtek a regény önkényuralma alatt azok, akik valóban nagy novellákat írtak ebben az országban. Ne szálljunk föl a nagy íróvonalra, mert az nem visz sehova! Írtam egy könyvet, nem kell ezért senkinek romantikus túlzásokra ragadtatnia magát. Ha tudnám, abbahagynám az írást, és végre kényelmesen ücsöröghetnék, elpipázgatnék, de nem tudom abbahagyni. Író vagyok, akinek nyomasztó probléma maga az írás. Nem tudok komolyan venni olyan szerzőket, akik szeretnek írni. Harminc fölött, akkor, amikor annyi minden szaron van túl az ember, nem azért ír, mert nagyon szeret írni, hanem azért, mert nem tud nem írni. Az írásban a rosszul sikerült élet van, amit meg kell javítani, hogy értelme legyen.

LÓ

VÖRÖS ISTVÁN

A GÉPEK PÉNZE *cisz-moll fantázia*

Budapestet már nem lehet soha olyan állapotba visszahozni, mint 1944-ben volt. Akkor lett volna a legszebb? Nem 1932-ben? Vagy 1890-ben? Talán a világ is akkor volt a legszebb? Mi a szépség fokmérője? Hogyan határozzuk meg egy város szépségét? És a világot?

Magyarországot már sose lehet abba az állapotba hozni, amilyen 2010 előtt volt. Vagy amilyen 2000 előtt. Vagy amilyen 1990 előtt.

A demokráciát vissza lehet-e alakítani olyanná, mint 2010 előtt volt? Isten ments, hiszen a tökéletlensége okozta bukását. Tökéletesebbé kell tenni, de legalábbis mássá. És akkor már a demokrácia másságáról kéne beszélnünk, másságról még akkor is, ha a pízsi, ahogy sokan szeretnék, ki is menne a divatból. Bár a pízsi igazából sohasem divat volt, és nem is ennek a bénácska rövidítésnek a bevezetése óta létezik. Tekintet, így is mondhatnánk, a másik iránti tekintet. Tekintetes demokrácia?

Csakhogya demokrácia egy bukott gazdaságmodellel van összeláncolva a demokraták (egy részének) tudatában, a kapitalizmussal.

Elhangzott itt egy vad állítás, miszerint a kapitalizmus elbukott volna. Hát ez valóban pontosításra szorul. Nem beszélve arról, hogy a bukott szó is devalválódott az utóbbi évtizedek közbeszédében, mi több magunk is ebben a devalválódott, gonosz jelentésben használtuk. Mondható-e még bármire hitelesen, hogy bukott, kivéve egy pótvizsgára készülő diákok?

A kapitalizmus nem jó, de mondjunk jobbat, szokott lenni a pragmatikus érvelés mellett, holott mindannyian érezzük, hogy ez nem érv. Inkább ajánljunk fogadást a védelmére, ha védeni akarjuk. Vagy a legyőzésére? Fogadjunk, hogy nem tud senki jobbat mutatni! Legyen elég nagy a fogadás tétje (egy jacht az Adrián?), és azonnal elindulna az igyekezet a fogadás megnyerésére. Sajnos az nem szellemi igyekezet, ami az anyagi haszon reményében indul. Így nem is vezethet valós anyagi haszonhoz sem. Szellemihez még annyira sem. Mi van a motivációinkkal? A szellem sem ismer nem anyagi késztetést?

Senki nem tud jobbat mutatni a kapitalizmusnál, lévén hogy csak létezőre lehet rámutatni. Bár mi van, ha Kínában mégis valami ilyesmi van kibontakozóban? Ha mégis. Talán nem. Kísérlet a kommunizmusból valami másba való áttérésre a kapitalizmus kihagyásával. Vagy épp beszipantásával? Meg aztán: jobb-e, ami ott van?

A jobbat nem is mutatni kell. Hanem kigondolni. Kidolgozni több alternatívát. A társadalmat a róla való beszéd változtathatja meg. (Mármint jó irányba.) Ez maga a demokrácia. Olyan társadalom, melyet a róla való beszéd változtat meg. Vagy maga az álom? Vagy maga a lehetetlenség?

Beszédtémának javaslom az értékrendváltást. Ama hozzáállást, mely nem az anyagi növekedést tűzi ki célul. Az sajnos fönntarthatatlan. Ha tíz évig még az is, ötszáz évig semmiképp. Nincs fönntartható fejlődés, amennyiben a fejlődésen a profitcentrikus gazdaságot értjük. Másfajta fejlődés persze van, és lehetséges a visszafejlődés is, ahogy nem zárható ki a katasztrófa bekövetkezése sem. Kedvenc érvelésem a katasztrófa veszélyéről való gondolkodással szemben, hogy eddig még sosem történt meg, tehát nem is történhet meg a továbbiakban sem.

Az emberiség története előtti katasztrófák sorozatáról árulkodnak a nagy fajkihalások és éghajlati kilengések, jégkorszakok és hőkorszakok. Az emberiség történte sem mentes a katasztrófáktól. Rómában is sokan jósolták a birodalom bukását, ki is nevték a jósokat, ám a birodalom végül katasztrófális körülmények között megbukott. A katasztrófa jóslói és a megoldást kezdeményezők: a keresztények – a kereszténység fönni is maradt.

Nem lehet visszaállni semmire, ami eddig volt, legyen az gyönyörű vagy borzalmas időszak. Nem hozható vissza se a 18. század, se 1944. De gyönyörű és rémületes dolgok következhetnek, és a mi választásunktól is függ, milyenek lesznek az eljövendők. Vagy igaza van Karinthynek a Barabbásban, hogy a tömeg egyesével nyugodtan Krisztust kiálthat, és az mégis Barabbásnak fog hangzani? Persze hogy igaza van, ha a tömeglélektanról beszélünk,

de vajon ez az igazság kiterjed a történelem menetére is? Ami történni fog, az nem az egyéni akaratok eredője lesz? Mi módosítja ezeket az akaratokat?

De csakugyan bukott-e a kapitalizmus? Nem, persze hogy nem, hiszen létezik. Ám az alkalmatlanságát bebizonyította. Ha másban nem, a jövővel való szolidaritásban. A 2008-as válság jelentése alighanem ez volt: nem mehettek tovább ezen az úton! Persze hogyan beszél egy válság, és hogyan lehet az üzenetét lefordítani? Hol a szótár hozzá? Kik a szótár írói: a közgazdászok? A politikusok? A nyelvészek, a költők? A válság száját inkább befogták gyorsan, nehogy megértse bárki. Ki fogta be? A költők? A politikusok? Az egyetlen módszer pénzzel teletömni egy ilyen száját. És folytathatjuk a veszélyes úton, amelyen jártunk.

Miből kellene hát kiindulni a világ új irányainak kijelöléséről szóló diskurzusban? A mostani helyzetből, melyet adottságnak és lehetőségnek kell felfogni. Az emberiség nagy álma az úrkorszakról összeomlott. Még a kapitalizmus, a világ legnagyobb vagyonkoncentráció szisztémája sem tud annyi pénzt összegyűjteni, hogy az emberiség áttelepítése, akár csak a Holdra is, kivitelezhető legyen. A Marsról már nem is beszélve. Nem az úr, hanem a számítógépek mikrovilága a másik irány. Lehetőség. Egyelőre úgy bánunk az eszközeinkkel, mint egy ősember, ha egy fényképezőgépet talált volna, és azzal próbálja leütni a vadat. Nem mérjük föl eléggé a számítógépvilág veszélyeit, és nem épül rá kielégítő fantáziálás sem. Csak csapkodunk, és néha magunkat vágjuk fejbe.

A robotok, gépek, számítógépek, hálózatba kapcsolódó gépek sok munkát elvégeznek helyettünk. Lényegében ingyen. A létrehozásuk és energiával való ellátásuk elég nekik. Így a munka súlyosságú értelemelődik, illetve a pénz mint értékmérő elveszti a pontosságát. Eddig is tükör által homályosan látta a világot, most meg már a tükör is elvész. A pénzt vissza kéne sorolni csereeszközzé, nem értéktermelőnek tekinteni. A pénzből lett pénz hamisítvány, a válságok okozója. Az emberi munka szükségtelenné válásával az ember egy nagyon fontos értékhez jut, az pedig az idő.

Persze csak akkor, ha nem várjuk el mindenáron, hogy az emberek munkát (számukra többnyire érdektelen és kellemetlen, unalmas és megalázó munkát) végezzenek. A munka csak a kapitalizmus felbukkanása óta kezdte teljesen uralma alá hajtani az emberek életét. Az idejüket. Ha elfogadjuk, hogy a termelést a gépek mozgásban tudják tartani, amiket épp azért találtunk föl, hogy a segítségünkre legyenek, akkor ki kell találni, az emberek mivel töltsék ki értelmesen az idejüket.

Ha a gazdaság kikerül az emberi tevékenység fő horizontjából, akkor a gazdasági forráso-kért folytatott harctól is el lehetne búcsúzni. A háború szükségtelen. A hadiipar leépítendő, a fegyvergyártás leállhat. Ha szerepe lehet mostanság kultúránk keresztény gyökereinek, akkor ez az a pillanat. A béke teljes megteremtése a cél. Erőszakra nincs szükség. Ha nem fegyverkezésre és a tőke feltőkésítésére pazaroljuk megnövekedett erőnket, akkor az lesz, hogy: sok a foka, és nincs elég eszkimó, aki megzabálja. Ha az elnyomás ezt az utat nem zárja el, akkor kimondhatjuk: lehetőség van az éhség és szegénység teljes felszámolására.

Hát nem úgy tűnik, mintha erre mennénk. Még elhisszük a vagányoknak, hogy veszélyben vagyunk. A gépek pénzének magánszámlákra irányítása a vagányság.

Értelmes tennivalókkal kell kitölteni az emberek új idejét. Az általános alapjövedelmet ki kell egészíteni az értelmes cselekvések után járó napidíjjal. Színházba járási költségtérítés, otthoni könyvtárolási díj. Tanulmányi hozzájárulás. Az élethosszig való tanulás fogalma most nyer értelmet. Már rendelkezésre áll a szükséges idő. Az egyetem mint szabadidős tevékenység.

A gazdaság és a pénz szerepének csökkenésével az állam szerepét is csökkenthetjük, hiszen a legtöbb feladatot épp ezek adják neki. Jó részüket rábízhatjuk a gépekre.

A nemzeti kultúrák meginogtak a nemzetállam közömbössé váló intézményének súlya alatt. A kisebb és félnagy nyelvek rohamosan visszaszorulóban vannak a tudományban, művészetben. A nemzeti kultúrákat fenn kell tartani, és fejleszteni kell őket: erről szóljon a megnövekvő oktatási és kulturális tevékenység. Az állam helyett az egyéni kezdeményezés és a helyi önkormányzatok szerepe fontos. Ha az EU és az USA egyesül, már lépéseket tettünk a világállam felé, mely létrejöttének pillanatában nevezhető majd megszűntnek. A szó állami, tehát a polgárookra nehezedő elnyomó jellegét tekintve.

A gazdaság virtualitásba szorulása azért is fontos, hogy a természetnek újra rendelkezésére bocsáthassunk minél nagyobb tereket, melyeket gazdaságunk halott és ronda dolgai kedvéért foglaltunk el.

Mindez csak vázlat, remélem, vitára ingerli nagy intellektussal bíró kortársaimat. Kérem, senki, aki a világról gondolkodik, ne tekintsen se engem, se gondolatmenetemet az el-lenségének. Ha valaki gondolkodik (ilyen kérdésekről), akkor megvan benne a jóindulat. Jóindulat, amit nem önbevallás révén ismerünk fel, hanem onnan, hogy hajlandó-e (szel-lemi) munkát azonnali anyagi ellenszolgáltatás nélkül elvégezni. Vannak így egypáran. Ha lehet, szövegemből azokra a részekre figyeljetelek, barátaim, amelyekben láttok fantáziát. Még akkor is, ha azt hiszitek, mindez lehetetlen, fantazmagória. Fantazmagória, az! De nem lehetetlen. Amerre most megy a világ, az nemcsak baj, hanem bizonyíték is. Nincs már úgy kapitalizmus, demokrácia, jövő, Magyarország, Európa, mint eddig volt, és ahogy hittük, hogy továbbra is lehet. Akkor másképp lesz. Ezt nem tagadhatjátok. Másképp, nagyon. De hogy hogyan, arról ne butácska és eszes politikusok, intrikus tanácsadók és arctalan celebek határozzanak. Ha nem javasolunk nekik semmit, akkor nem marad más számukra, mint a legkisebb rosszat választani. Ami gyakran a legnagyobbbnak bizonyul.

CSENDER LEVENTE

ÉHES EMBER

Nulla fokhoz közelítő reggel. Kicsit szemerkél. A reggeli séta előtt itt, keleten a turisták ismerős helyet keresnek. Nem nagyon bíznak még a magyar kávézóban. Kijönnek a szállodából, és megnyugszanak, amikor meglátják a Starbucks-céget. Mindenki kikéri a magáét, az olaszok a cornettót, a franciák a pain au chocolat-t, az amerikaiak a donutsot vagy a sajttortájukat, s hozzá az extra méretű cappucinót vagy tejeskávét, ami valahol fél vagy egy liter körül lötyög a papírpohárban. Minden pohárra ráírják az ember nevét, hogy aztán azon szólíthassák. Azt gondolják, hogy ettől személyes lesz a nagyüzem. A törődésen túl kap még az ember meleget, kellemes zenét is.

Reggel nyolckor már tele van a hely. Nyelviskolákba igyekvő lányok, üzletemberek nyomogatják az okostelefonjaikat. Laptoptetők nyílnak fel, almás táblagépek világítanak. Egy negyvenes nő ül háttal a hatalmas ablaknak, így, szemben a fénnel kevésbé feltűnő, hogy az egész arca sebtapasszal van leragasztva a friss arcszabás után. Elugorhatott Párizsból Budapestre egy olcsót plasztikáztatni. Nincs abban semmi, sokan csinálják. A nagy üveg külső oldalán Jehova tanúi toporognak a hidegben táblákkal, nekik a jóisten igazgatja a ráncokat. A táblákon feliratok: Mit gondol Isten a háborúról? Fennmaradnak-e a vallások? Isten-e Jézus? Van-e szegénység a világban? Aki megáll velük beszélgetni, nem ússza meg Őrtorony nélkül.

Nyílik a nagy üvegajtó, belép a kávézóba egy kissé koszos, zöld kabátos nő hátzissákkal, leül egy sötét bőrű sráchoz, aki a tabletjét nézi erőltetetten. A nő leteszi a zsákját a lábához, és erőteljesen elkezd mondani a srácnak, hogy givmíplíz, givmíplíz. A fiú fölnéz, a nő még kétszer elismétli. Hangjában visszautasíthatatlan erő van. A srác a zsebébe nyúl, és odaadja minden apróját. A nő beleteszi a hátzissák zsebébe, de nem áll fel. Nyúl a félliteres meleg ital felé, a srác fölnéz, jobb kezét a mellére teszi, kicsit előrehajol, jelezvén, talán mondja is, hogy it's mine, it's mine, hogy elég legyen, hogy a koldulásnak is van valami rendje. Még két kísérletet tesz a nő, aztán feláll, odamegy egy megtermett, laptopja billentyűzetét erővel csapkodó, zakós, indiainak kinéző emberhez, de az rögtön elhajtja. A nő eltűnik a fal mögött. Beül a sarokba két magas, szőke lány, maguk mellé fektetik puha prémes kabátjait, és mosolyogva diskurálni kezdenek. Áfonyás sajtortát hoznak mindketten, nagy pohár tejeskávékat. Nemrég ébredhettek egy zúzós este után. Valami északi nyelvet beszélnek. Csajosan csevegnek. Belemelegednek, kacarásznak, észre se veszik, hogy a fal mögül újra eltűnik a zöld kabátos nő, egyenesen odacaplat a lányokhoz, elmarkolja az egyik sajtortáját, még vet az egyik lányra egy gúnyos pillantást, felé is bök egyet a fejével, győztesen elmosolyodik, övé a zsákmány, rögtön beleharap, hogy eszükbe ne jusson visszavenni, megfordul, és kimegy a kávézóból. Elég gyorsan azért, hogy ne tudjanak utánamenni, de elég lassan ahhoz, hogy ne legyen túlságosan feltűnő. Egy amerikai ül a lányok mellett, néz a nő után, és félhangos fátkozásba kezd.

Hirtelen nem tudom, mit csináljak, egy pillanatra én vagyok ez az ország, meg akarom menteni a mundér becsületét, elindulok a pulthoz, hogy a lánynak kérjek egy sajtortát, de túl sokan állnak a sorban. Van időm gondolkozni. Rájövök, hogy nem én vagyok ez az ország. Ez az ország ez az ország. Ilyen. Látom magam előtt a nő „éhes állat” tekintetét. A lányok nevetnek, mire visszaérek, már lefényképezték az üres tányért, épp egy közös szelfin dolgoznak. Feláll az egyik, kér vagy vesz magának új sütit, ragyog az arca, leül, és mintha mi se történt volna. Vagyis mintha történt volna vele aznap reggel valami érdekes, amit megoszthat a Facebookon, amit majd otthon személyesen is elmesélhet, és majd együtt szörnyülködhetnek, hogy milyen hely ez a Budapest.

BENEDEK SZABOLCS

VANNAK, DE NINCSENEK SZAVAK

Egy ismerősöm nemrég azzal keresett meg, hogy írt egy novellát, életében az elsőt, megnézném-e. A véleményemet szeretne volna tudni, hogy milyen, és egyáltalán érdemes-e neki ilyesmivel foglalkoznia. Csodálkoztam a kérésen, na persze nem azért, mert nem kaptam volna már máskor is hasonló megkereséseket, hiszen az Eső egyik szerkesztőjeként hivatalból is érkeznek hozzám szövegek olyanok tollából – azaz billentyűzetéből –, akik még csak mostanság kezdtek el írni. Mint ahogy azon sincs különösebb csodálkoznivaló, hogy olyasvalaki adja írásra a fejét, akinek tanult és gyakorolt szakmája messze esik mindenféle irodalmi ténykedéstől: a múltból és a jelenből számtalan ilyen példát ismerünk. Az se meglepetés, ha valaki nem ifjúi éveiben, hanem élete derekán, netán még később indul el ezen az úton – ilyet is látott már az irodalomtörténet. Ugyanakkor az ismerősöm, aki ezzel fordult hozzám, ezelőtt – legalábbis nekem – nem mutatta jelét annak, hogy affinitást érez az efféle dolgok iránt. Beszélgetéseink korábban javarészt praktikus dolgokról, mindennapi ügyekről szóltak, az irodalom és a könyvek világát nem érintették. Tudta, hogy én utóbbival foglalatostokodom, ám ez nem került szóba közöttünk. Ő nem kérdezett, én pedig nem beszéltem róla.

Amikor idáig jutottam a váratlan kérés fölötti töprengésben, elszégyelltem magam előítéletes gondolkodásomért. Régi bölcsesség, hogy egy embert nem lehet egészen megismerni, felszínes beszélgetések alapján különösen nem. A novellák pedig egész jók voltak. Merthogy, mint kiderült, eredetileg sem egy volt a tarsolyban, azután meg, hogy beszélgettünk róluk, továbbiak is születtek. Nem kiforrott darabok, nem kapott tőlük lángra a papír – megint egy régimódi képzavar –, de azért ügyesen megcsinált alsó lépcsőfokok, ahonnan lehet fölfelé lépegetni. Mert az is kitűnt belőlük, hogy van esély a följebb lépésre, az ismerősöm ugyanis kellő alázattal viseltetett a saját szövegei iránt ahhoz, hogy azokat ne kőbe vésettként kezelje, és hajlandónak bizonyult újra meg újra – akár az én instrukcióimra is – beléjük nyúlni. Óhatatlanul is szóba került tehát a hogyan tovább.

Diskurzusunk inentől fogva az írástechnikai kérdésekről elméletibb síkra terelődött. Hiszen más a szöveg értelme és célja akkor, ha úgymond terápiás céllal látunk neki, azért, hogy kiírjunk magunkból egy inkább fájdalmas érzést vagy élményt, és más akkor, ha eleve azért születik a szöveg, hogy mások is olvassák. Az első eset inkább a kezdeti lépcsőkre jellemző, amikor az ember még nem gondol a távlatokra, hanem a sugallatra hallgatva leül, és írni kezd. Nem is olyan sokkal később viszont kimondatlanul is megfogalmazódik benne, hogy mások vajon mit szólnak, mit reagálnak, hogy viszonyulnak hozzá. Az irodalom a kőkori barlangokban született, amikor az ősember elmesélte a társainak, hogyan ejtette vagy éppenséggel hogyan fogja elejteni a vadat, és a többiek reakciója nyomán formálta és színezte a történetet, oly módon, hogy megmaradtak benne a valóság elemei, miközben

szárnyra kélt a teremtő képzelet. Lényeges, hogy megmaradtak a valóság-elemek is – a jó irodalom egyik ismérve ugyanis a hitelesség, vagyis hogy a történet befogadója elhiggye az elbeszélőnek, amit az mesél, mi több akár el is tudja magát helyezni a történetben. Nem feledkezve meg természetesen azokról az érzésekről, sőt a katarziszról, amelyet az irodalom a befogadóban okoz.

Nincsenek a birtokomban pontos statisztikai adatok, ám a hazánkban működő író-szervezetek számából sejthető, hogy legalábbis az összlakossághoz mérten viszonylag sokan forgatják manapság Magyarországon a tollat, vagy püfölik a billentyűzetet. Népszerűek az íróiskolák, és az első köteteseknek megítélt díj kiosztásánál is évről évre van miből méríteni. Ami akár azt is jelentheti, hogy mind a mai napig sokak számára vonzó az írás – és most nem általában véve az irodalomra és annak szerteágazó művelési lehetőségeire gondolok, hanem konkrétan arra, amikor az ember szöveget (legyen az vers vagy próza) fabrikál. Az írókat – az egyszerűség kedvéért ezzel a szóval jelölöm mind az epika, mind a líra művelőit – bizonyos mértékig ma is az a respekt övezi, ami megint csak a kőkorszaki barlangból ered, ahol a tűz körül ülők tátott szájjal hallgatták az elbeszélőt. Az író mögött mágiát látunk, és úgy véljük, hogy olyan dolgokat tud és vesz észre, amiket más nem. Ha mondjuk egy hivatalos ügyintézés során az író megkérdezzük, hogy mi a foglalkozása, és ő kissé pironkodva feleli, hogy író, a csodálkozás mellett tisztelet is érződik a kérdező felől. Az író a sámán, aki a világ és az ember veséjébe lát, és észreveszi, sőt kimondja a helyzet fonákságát és az élet visszasságait. Miközben a posztindusztriális társadalom hajlamos elnéző, netán lekezelő mosollyal tekinteni az úgynevezett „művészellemekre”, és ismerjük a tréfásnak vélt kiszólásokat is a gyorsétterem pultjánál dolgozó bölcészekről, az írók egyelőre mintha kimaradtak volna ebből a szórásból.

Az érem másik oldala, hogy tisztán irodalmi művek létrehozásából kevés embernek adatik meg Magyarországon fenntartania magát: aki ír, az többnyire a kenyérkereső, elsősorban megélhetési kényszerből vállalt munkája mellett végzi ezt a tevékenységet, és a családjától, a szabadidejéből, a társas tevékenységből, saját magától, a pihenésből és az egészségéből vesz el erre időt és erőt. Nem beszélve arról az ugyancsak jelentős energia- és időmennyiségről, amely az irodalom világában való talpon maradáshoz, az úgynevezett jelenléthez szükséges, a kapcsolati háló építésétől és működtetésétől kezdve a könyv promóciójáig. A jelenség korántsem mostani, Csokonai óta tudjuk, hogy az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon. Mint ahogy természetesen nem is kizárólag Magyarországra jellemző dolgokról beszélünk. Mindazonáltal a mérleg egyik serpenyőjébe a még úgy-ahogy megélvő erkölcsi, a másikba viszont a nem igazán vagy alig létező anyagi megbecsülés kerül.

Miközben az írás tudományába és gyakorlatába újonnan belekóstolgotat ismerősöm számára azt fejtegettem, hogy a továbblépés meghatározó pillanata annak eldöntése lesz, hogy mikor óhajt műveivel a nyilvánosság elé lépni, azaz mikor jut el odáig, hogy immáron nem csupán a midlife crisis kérdéseire keresi a választ az írás terápiás eszközeivel, hanem

másokhoz is szólni kíván, azon merengtem, hogy voltaképpen miért is írunk, és mi lehet az írás szerepe manapság. A kérdés naiv, idealista, filozofikus és ostoba. A frázis szerint a vizuális kultúra korát éljük: a történetek javarészt képben és hangos szóban jelenítődnek meg, bizonyos tekintetben visszatérve a már emlegetett kőkorszakhoz, amikor színpompás barlangrajzok előtt, rituális keretek között, táncsal és mimikával mesélték el a valós múltbeli, avagy az elképzelt jövőbeli vadászatot. Az olvasás globálisan visszaszorulóban van, habár a helyzet földrajzi értelemben eltérő képet mutat: vannak országok, ahol még viszonylag sok könyv fogy, van, ahol rettenetesen kevés. Ezzel együtt, noha a jelek szerint a papírra nyomtatott könyv a jóslatok ellenére mégiscsak megnyerte a csatát az elektronikus olvasóeszközökkel szemben, a tömött könyvespolcok néhány évtizede még megszokott látványa mostanára egyre ritkább. Még a magukat értelmiséginek tekintő családoknál is a hatalmas lapos monitor mellett gyakorta csupán pár színes album képviseli a könyveket, azok is jobbára díszítés gyanánt. Az emberek többsége főleg képernyőn olvas, azon belül is inkább a címetek, a szöveg nagyját jobbára átfutja, míg a mozgólépcső egyik végéről a másikra ér.

A szituáció mégse fekete-fehér. Képernyőn eleve rövid szöveget lehet tisztességesen elolvasni, a fölgyorsult világ is ezeknek kedvez – ennek ellenére a könyvkiadók a vaskos regényeket jobban kedvelik, mint a novellásköteteket. Merthogy állítólag ezekre van nagyobb kereslet. Még akkor is, ha nem mindenki olvassa el a megvásárolt vagy ajándékba kapott prózai eposzt. Az internet pedig végtelen, mindent képes befogadni: ami nyomtatásban nem jelenik meg, az fölkerül a világhálóra, nem ritkán afféle alternatív irodalmi világot képezve az úgymond hivatalos mellett. A toll tehát forgatva, a billentyűzet püfölve van.

Jó volna frappánsan lezárni a gondolatmenetet. Például úgy, hogy az olvasás nemcsak szórakozás, hanem önmagunk és a világ megismerésének egyik fontos módozata. Meg hogy a nyelv a legfőbb kommunikációs eszköz, és az egyik legjelentősebb, emberhez köthető természetes struktúra, aminek építésében és működtetésében az írott szövegnek megkerülhetetlen szerepe van. És hogy a történetek pszichológiai és pedagógiai értelemben is hatnak elbeszélőjükre és befogadójukra egyaránt, akár társadalmi szinten is. De mit mondjak közhelyek helyett az ismerősömnök? Miért próbálkozzon az írással továbbra is? Vagy egyáltalán miért írjak én? A kérdés szándékolatlan költői lett. Ezernyi válasz lehetséges reá. Használjuk a nyelvet, még sincsenek mindenre szavak.

HÁY
JÁNOS

A KOZMOSZ FEGYENCE

(Füst Milán)

I Részlet a szerző Kik vagytok ti? (Kötelező magyar irodalom) címmel várhatóan 2018-ban megjelenő irodalomtörténetéből. I

„Életem nem is volt, csakis írói életem, s ezért nincs is életrajzom”, mondja egy öregkori rádióinterjúban. Ahogyan minden magáról való megnyilatkozásban, itt is élete eseménytelenségét és a művészethez képest érdektelenségét hangsúlyozza. A *feleségem története* francia kiadásának előszavában fel is sorolja, hogy mi mindent nem tett meg azért, hogy érdekes legyen az élete: nem vadászott Dél-Amerikában, nem csábította el Lilian Mayforth világhírű filmszínésznőt, és persze kalózkapitány se volt, csak afféle gályarab a munka frontján, egy szürkeség, aki csak dolgozott egész életében. Szinte már meg is sajnálnánk ezt a munkától izzadó hőst, ha nem bukkannánk olyan feljegyzésekre a véghetetlenül hosszú *Napló*ban (kb. kétezer oldal lexikon méretben), hogy „már nem teszek többé erőszakot magamon: fekszem, hát fekszem”, vagy hogy „lusta fekvés napokon át – munkától való félelem”. Persze a saját élet ilyenén értelmezése korántsem a restségről vagy szorgalomról szól, hanem az alapvető létszorongásról és az egész fiatalon jelentkező neurózisról. „Szegénység, folytonos betegség, kóros nagyravágás – halálos veszekedések: ez volt a fiatalságom... Már tizenhat éves koromban oly irtózatot neurózis kezdődött, hogy gyakran voltam az ájulás határán a kényserképzetek miatt” (*Napló*).

Füst alapvető célja, hogy a biográfiai eseményeket leválassza az életről és ennek következtében az életműről, s ekképp megteremtse azt a mitikus alakot, aki az életrajzi fogdától megszabadulva időtlen térben tud megszólalni, aki ily módon függetlenedni tud az élményszerű életes lírától, s hitelesen tud beszélni a világ teljességéről, s képes a gondolkodás eseményeit a lírai figyelem középpontjába állítani. Ennek szerinte az évtizedeken át akkurátusan vezetett *Napló* sem mond ellent. „Én ugyanis a fiatal korom óta naplót írok – ez nem személyes természetű, nem az életműről szól, hanem minden megvan benne, amit negyven év óta érzek és gondolok az életről általában” (*Levél Fülep Lajosnak*, 1942). S valóban nem eseménytörténet, inkább saját belső működésére figyel, bár se szeri, se száma a kortársakról szóló vitriolos megjegyzéseknek, a különböző találkozókat, beszélgetéseket megörökítésének, ami miatt a *Napló* nem pusztán kiváló olvasmány, hanem kivételes dokumentum is. Később esztétikájában nem győzi bizonygatni, hogy mennyire ártalmatlan lehet a valóság- és élményelemek beemlése a műbe, mennyire földhöz fércelik a képzeletet, ami a műalkotás energiaalapja. Minél több a valóság, mondja, annál kevesebb a képzelet, annál silányabb a mű. Valóság és mű amúgy evidens szétválasztásáról beszél, amikor az alkotó elfordul a világtól, s képzeletben teremt új világot, majd visszaemeli a tekintetét a valóságra, hogy végül onnét freckeljen vért a teremtménybe. Úgy gondolja, az alkotónak döntenie kell, hogy az érzéki vagy a gondolati történéseket emeli a mű középpontjába, e kettő együttes jelenlétét csak a rajongott Shakespeare-nél fogad-

ja el, csak ott hiszi, hogy az egyes alakok konkrétak és általánosak, ha „koldusról általában beszél, az éppúgy kielégíti értelmünket, mint szívünket és minden érzékünket” (*Látomás és indulat a művészetben*, 1947). Bár egyértelmű, hogy e kettéválasztás alapvető esztétikai tévedés, de ő tartja az elveihez magát, s a gondolkodást mint érzéki történést választja a művek alapanyagául, az lesz számára a megélt élmény, az válik alapvető léttapasztalattá. Valójában nem is tehetett másképp, hisz az életességet már lefoglalta Ady, az érzelgős önsajnálati élményeket pedig Kosztolányi, neki mi más maradhatott, mint a személyestől látszólag elszakadó, tudatvizsgáló irodalom. Holott korántsem mondhatjuk eseménytelennek ezt az életet.

1888-ban született Fürst Milán Konstantin néven. Nevét a papírforma szerint hivatalnok, amúgy munka nélküli „koldusként” nagyvilági bohém életet élő apa egyik ivócimborájáról, a szerb trónörökösről, Obrenovics Milánról kapta. „Apámról azt mondják, hogy nagyon szép férfi volt valamikor – mikor én megismertem, beteg, összetört, rendetlen ember volt már” (*Napló*). Az ismeretség nem tartott sokáig, mert alig nyolcéves, amikor Fürst Ignác meghal. „Nem éreztem halálakor semmit, erőszakosan jajveszékelttem”, írja a *Napló*ban, mintegy megelőlegezve az egész életet végigkísérő szerepjátékot, az örökös, a ripacsságig fokozott színészkedést. Jó költő volt, és rossz színész, aki nem csak a versekkel akart középpontba kerülni. Mindenáron és erőszakosan különbözni akart, írja róla a fiatal barát és tanítvány, Déry Tibor, aztán kicsit gonoszkodva, hogy „magában a mindennapi életben akarja eljátszani művei attitűdjét, a feldekorált mindennapi személyiség bosszúképpen hamarosan betolakodik a műbe, és összezilálja annak gesztusait” (Déry: *Ítélet nincs*, 1969). Bár az örökös önmotogatása nem volt épp vonzó, mégis ebből eredeztethető az a mimikrikészség, ami a versek folyamatosan változó alanyára is jellemző. Könnyedén vált köntöst, középkori hősből egyiptomi vagy épp keleti mágus lesz, szerzetes vagy túlvilági lény. Mindig más, de sohasem alanyi én.

Az apa halála után csak fokozódik a nyomor. „Éltünk – a legnagyobb pizsokban, szegénységben.” A nyolcéves Milán, hogy az anyát, s persze jómagát is kirángassa a kilátástalan anyagi helyzetből, saját kezüleg írt kérelemmel fordul, helyesebben befurakodik egy Szikszay nevű pénzügyigazgatóhoz, és trafikengedélyt kér az anyja számára, amit meg is kapnak. A Dohány utca (hová máshová trafikengedéllyel!) 63.-ba költöznek, ahol a bolt egy zugában a földön alszanak, majd később a harmadik emeleten szereznek egy fénytelen lakást, itt él 1916-ig, az anya haláláig (ekkor épp 28 éves). Itt születnek az első versek, s a *Boldogtalanok* (1914) című, a házasság borzalmaival felvakaró, a kegyetlenségig életboncolgató dráma, „egy olyan konyhában, amely nem volt szélesebb, mint bejárati ajtaja”. A nyomorúságos körülmények ellenére az ihlet, amit mindennekefelettinek, s egyedüli irányadónak tartott, ebben a lakásban látogatta legsűrűbben. Erre persze boldogság volt visszagondolnia, ugyanakkor egész életét végigkíséri a rettenet, hogy egyszer vissza fog oda kerülni.

Az anyával való együttélés nem pusztán az anyagi gondok miatt volt iszonyatosan terhes, ez az amúgy intelligens és élénk eszű anya képtelen volt kimutatni az érzelmeit, így aztán a nyomor és az apátlanság mellé felzárkózott a szeretetdeficit. „Anyám. Igen. Anyám. Micsoda szó ez, hogy anyám, micsoda tragikus szó. Mintha nyílt sebeket vassal égetnének.” Anya és fia neurotikus viszonyát csak tovább erősítették az anya öngyilkossági kísérletei, s az állandó betegeskedés, ami persze Milántól sem volt idegen, szembaj, fülbaj, vérszegénység, tüdőcsúcshurut, betegség betegség hátán, ami megalapozta a szintén egy életen át kitartó betegségtudatot. A nyomoron túl konkrétan ezt az emléket mint valóságot cipeli magával, hogy ő beteg, mindig beteg, s tulajdonképpen bármely pillanatban el is pusztulhat. „Gyorsan kellett beszélnem, mert fenyegető halálom int, hogy siessek” (*Gondolatok vázlat*). A gyermekkori élményekből ered a versekben és a gondolkodásban is alapvetésként létező halálvízió. Az elvesztett isten, elvesztett túlvilág helyére a halál lépett, mint a lét egyedüli bizonyossága. Egész kicsi korában megjelenik nála is az öngyilkossági képzelgés, egyszer egy leveseskanállal alaposan fejbe vágta magát, de túlélte. Ahogy elképzeljük a jelenetet, rögvest rátapintunk Füst Milán költészetének egyik alapvonására, a tragikumba fércelt iróniára vagy még inkább humorra.

Olyan mérvű volt a gyermekkori szegénység, hogy egyszer elcsodálkozva hallotta, „hogyan emberek vacsorázni szoktak: – még akkor sem tudtam, mi a vacsora –, s még később is a rendes élet egyik legfőbb szimbóluma lett előttem a rendes vacsorázás gondolata”. Az anyát meggyötörte ez a nyomorult élet, akár az utcán is hangosan sírt és jajveszékelt, hogy szabadítsa meg az isten ettől a kegyetlen sorstól, ezzel mintegy mintát adva a kis Milánnak a látványos társasági fellépésekhez. Hol hisztériásan rikácsolt, hol süvöltözött vagy épp zokogott. Bármikor tudott sírni. Gondos, de ódon öltözetében népétől megfosztott prófétának, színpadáról letaszított shakespeare-i hősnek mutatta magát, úgy érezte, a szerepjáték szükségszerű, így tudja az életművet a valóság irányából megtámogatni.

Piszok, szegénység és munka. Az anya, mikor meglett az üzlet, örökösen nyitva volt, a gyerektől meg elvárta, hogy betegségek átvegye a munkát, akár hetekre is, s ha meg nem kellett, akkor vállaljon egyéb feladatokat, amivel pénzhez lehet jutni. Volt újságkihordó, rikkancs, kocsikísérő, ipari alkalmazott, üzleti alkalmazott, írnok és nevelő. Annyi mindent csinált, hogy akár egy életes író is megirigyelhetné, kitelne ebből a nyomorultságból, a földön alvásból és az ablaktalan konyhában lakásból akár három József Attilá-nyi élelmény is, de Füst nem akart erre építve művészetet létrehozni. Olyan volt számára ez a sok-sok élmény, mint mikor Buddha meglátta a szegénységet, a betegséget és a halált, ki akarta vonni magát ebből a kötésből, hogy gondolataival a vegetatív meghatározottságok fölé tudjon emelkedni, rálátva arra a kiszolgáltatottságra is, amiben a gyermekkor telt, úgy vizsgálva azt, mint a lét általános és nem tőle függő, vagy csak vele történő eseményeit. Az emberi létezés általános problémái felől akarta nézni az egyedít. Bizonyára nem esztétikai indíttatásból hozza meg ezt a döntést, az eszmei magyarázatok későbbből valók. Talán olyan messze volt ez az életnívó az akkor inkább megdicsőülni látszó kiegyezés utáni polgárság életétől, hogy nem volt meg a nyelvi és lélektani vagy épp egzisztenciális kulcs, aminek segítségével erről a múltból beszélni lehetett volna. Vagy félt az érzélgősségtől, amit egy ilyen valóság talán önkéntelenül is gerjeszt egy olyan alkotóban, aki a fiatalkori versek alapján érezhetően hajlamos erre. Mert hiába a szerepekbe öltöztetett versalany, annyi ott a sírás és jajveszékélés, szenvedés, hogy szinte megijedünk, hogy szerzőnk minket is magával ránt az önsajnálat latyakjába.

Az életműbe alig vagy csak nagyon áttételesen szüremkedik be az életrajz. Szinte meglepődik az olvasó, ha olyan sorra bukkan, hogy „az én nevem is, lásd: apám egy víg királytól lopta nékem” (*Copperfield Dávidhoz!*). Már az 1909–10-ben a Nyugatban megjelenő első versek is általános és bölcséleti kérdéseket vetnek fel, olyan versalannyal, aki teljesen idegen akár a pályatársakra, különösen Adyra jellemző önkítárukkozó verséntől. A saját élet és élmény kioperálása a versekből meghozza az életműre ráolvasott legfőbb vádat: Füst Milán költészete csinálmány, afféle agytermék, nem kínál lehetőséget a beleélésre, az érzelmi azonosulásra. S ha netán érzelmi hevületet észlelünk, az a túlerőltetett pátosz, amitől inkább elzárkózik a modern ember, főként, hogy csak közhelyes világértelmezés és érzélgős világfájdalom olvasható ki belőle. Holott lapozgatva az esztétikai nagy művet, a Látomás és indulatot, láthatjuk, Füst számára műélvezet kizárólag érzelmi azonosulás révén jöhet létre, s átkozza például a komikus művészetet, amely épp amiatt nem válhat naggyá, mert kizárólag az agyra képes hatni. „Csakhogy, nekünk olvasóknak nem az az érdekünk, hogy elhiggyük azt, amit az író mond, hanem hogy átéljük.” Nem az agyat veszi célba, mégis csinálmánynak kell tekintenünk ezt a lírát, ha a gondolkodást nem tekintjük életelevenségnek, ha a képzeletben lezajló folyamatokat igazi történésnek, mert Füstöt tényleg nem érdekli más, csak az, ami a tudatban végbemegy. Tudatlírát ír, leszűkíti a költészeti terepet erre a vidékre, s ha ezt az olvasó nem tudja élményszerűen megélni, a verseket nem tudja másnak tekinteni, csak közhelyes gondolatok gondos, ámde érdektelen épületének. E félreértelmezés lehetőségét maga a szerző is erősíti, hisz inkább tekintette magát gondolkodónak, mint törőlszakasztott költőnek. „Nem szerettem az írókat, különösen nem a költőket, mert semmittevők, mert gazdasági értéket nem hoznak létre. Nem is igen olvasok költőket..., mert nem jól bírom a nyavalygásaikat. Istenemre, únom őket” (*Önvallomás a pálya végén*, 1955). Ám egy költő önértelmezése csupán a költő önértelmezése, s korántsem afféle mértékadó igazság, miként a *Látomás és indulat*ban maga Füst is kipellengérezte az amúgy rajongott Poe-t, hogy mennyire logikából, az észszerű gondolkodásból akarja magyarázni a verseit, holott ki lenne képes a *Holló* mögé matematikai racionalitást tenni, pláne tudva, hogy a szerző csont alkoholista volt, s a delirium tremens viszi el alig negyvenévesen.

Füst első írásai, amiket megmutatott a Nyugat szerkesztőistenének, Osvát Ernőnek, állítólag bölcséleti dolgozatok voltak, s Osvát ajánlotta neki, hogy kezdjen bele versekbe. Más hírek szerint Osvát, olvasva a verseket, ajánlotta Füstnek, hogy inkább írjon filozófiai dolgozatokat. Vagy talán az történt, amire Füst emlékszik, hogy megkérdezte a rettegett kritikust, élete „fekete napfényét”, hogy ne próbálja verseket írni? Bánom is én, mondta a halálos tollnok, próbálja meg. Így érzük el a Füst Milánhoz kapcsolható talán legfontosabb legendakört: Osvát és a Nyugat. Osvát neve azóta szinte feledésbe merült, holott az induló nyugatosok rettegvé félték a véleményét, mert ő olyan volt, hogy elveiért képes volt párbajozni Hatvany Lajossal, s a vélemény terén nem ismert kíméletet. Amúgy nem könnyű sorsot cipelt, átesett a spanyolnáthán, s még ezernyi testi kínon, és persze lelkin, 1927-ben eltemette öngyilkos feleségét, majd két évre rá tüdőbajban meghalt lányát, hogy a végén 1929-ben ő maga is szíven löje magát. De ma már csak az irodalom szakosoknak mond valamit a diktatórikus hajlamú, rettegett szerkesztő neve, bár következetességét akár példaként követhetné az utókor.

Füst ott volt a Nyugat induló csapatában, barátja Karinthynek és Kosztolányinak, majd tíz éven keresztül ott szerepel a címlapon mint főmunkatárs, minden felsorolásban ott a neve, de valahogy nem mozdul el az említés szintjéről. A Nyugat verseszménye a jól

rímelő, dallamos, a modern ember problémáit főként szecessziós, expresszív eszközökkel felvázoló vers, központjában a romantikusan megemelt és analizált versénnel. Ehhez képest Füst versei már szemre is teljesen mások voltak. A sorok egyenetlenek és olyan hosszúsúk, hogy szinte lelógnak a lapról. „Mert, ahol papírszagot érez, / Rögtön odaoson / És végignyújtózik a papíroson”, írja róla gúnyosan a Borsszem Jankó. Rímek csak bújtatva, a ritmika versről versre változó, s természetesen nem úgy dallamos, mint egy bevett kötött forma. Ráadásul a tematika is olyan elvont, a képiség visszafogott, sehol egy látványos hasonlat, sehol egy túlzenésített sor. Ezek a versek, mint a kor kritikájától meg is kapja, a nyugatos szerzők költeményeihez képest tulajdonképpen prózák. Lapos gondolatfutamok, mondták, amelyek híján vannak a spontán ihletnek, kimódolt, patetikus handabanda. Holott Füst mindig akkurátusan figyel a ritmusra, s egy pillanatra sem enged ki a kezéből a verset, bár ez a ritmika egyedi. A rímek belesimulnak a sorokba, legtöbbször nincsenek kiemelt helyre téve. Elég csak az *Este van* első szakaszára ránézni, hogy lássuk, a sorokba belehomályosítva két rím tűnik fel, a *mutatnál, tétovák, kuszaság, összevisszaság*, s ezzel párhuzamosan fut *a lét, hegyén, nyugalomra tér*. „Mire rám mutatnál: nem vagyok. / Akár a csillag, mely lefut a tétovák előtt: olyan volt életem. / Oly hamari volt csakugyan, oly gyors és hebehurgya ez a lét... / Bizony én el sem tudom hinni, hogy e kuszaság, / E hegyén-hátán bennem tornyosuló összevisszaság most nyugalomra tér.” Hiába nem tudatosul bennünk, az összecsengetéseket ösztönösen érzékeljük. Ahogyan a ritmust, méghozzá a különböző olvasatok között megváltozó ritmust. Mitől ez a változó dallam?, kérdezhetnénk. Talán attól, hogy miképpen ütjük le az első sort, talán az határozza meg a versbeni szüneteket, időkitartásokat? De nem pusztán erről van szó. A magánhangzó- és mássalhangzó-rövidülések, -hosszítások annyira szokatlanok, hogy már nem zavaróak. Nem látszik a szisztéma úgy, mint egy Babits-versnél. Összeszorított, sokszínű, újja, tébolyúlt, mély-borúlatú, csiklándó, és sorolhatnánk a végtelenségig, mellécsapva az egyedi helyesírás megoldásokat, különösen az egybeírásokat. A szem és a fül annyi eltérést észlel, amennyit az épp olvasásilag követett dallam szükségessé tesz, sőt önkéntelenül nyújtunk meg magánhangzókat vagy rövidítünk ott is, ahol a helyes formát látjuk. Füstöt nem lehet kétszer ugyanúgy elolvasni, örökösen újraképződik a versritmus, ahogyan egy modern zeneműben a kotta nem abszolút, csak ajánlat a dallam értelmezéséhez.

Ady mellett ez a fura verselésű szerző válik a gúnyolódók egyik legfőbb célpontjává. A Borsszem Jankóban egész kis rovat volt szentelve Üsd Titánnak. „Furcsa nevem volt, és hosszú sorokat írtam, s ez a két tényező elég volt ahhoz, hogy a Borsszem Jankó állandó alakjává tegyen meg. Üsd Titán elegyes dalai címen voltam állandó rovata a lapnak.” Bántó is lehetett volna ez a szerep, de Füst pontosan tudta, ez valójában híveket szerez neki, sokkal inkább sértette, hogy a sajátjai értetlenkednek a versek kapcsán, s ha nyíltan nem is, de sokszor ledilettánsozzák, hogy ő az a költő, akinek nincs füle a költészethez. E vádak alapját itt-ott a mai olvasó is felfedezi, sokszor találni ügyetlenségeket, műkedvelő sorokat. Valójában nem más a dilettantizmus, mint elfelejtkezni róla, hogy technikailag mit tudunk, s úgy csinálni, mintha eddig csak azért mondtunk volna le a formai virtuozitásról, mert nem volt kedvünk csengő-bongó verseket összeeskábálni. Sutaságot főleg a formába kényszerített verseknél érzünk, mint például a *Katonák éneke* vagy a *Gúnydal Pergoláról* esetében, persze fülsértő megoldások más versekben is találhatóak, mert egy olyan rímpárnál, hogy ója/óra (*Barokk elégia*...), kicsit megremeg az ember úja, és nem ája meg nevetés nélkül.

Füstöt bántja, amikor azt észleli, hogy Babits másképp szól Kosztolányihoz és Móriczhoz, mint hozzá. A tónusból érződik, hogy alsóbb polcra van helyezve. „Egymás között az egyenrangúság hangsúlyával érintkeznek – velem pedig egy hűvös távolságból”, írja a *Napló*ban a valóságtól nem teljesen elrugaszkodott, de mégis paranoid megállapítást. A meg nem értettség, a mellőzöttség, s mindemellett az ihlet beszáradása a tízes évek második felére egyre jobban megingatja Füst önérzetét. Folyamatosan reflektál az írásképtelenségre, s hogy miképpen lehetne ezen változtatni. A verset végérvényesen elhagyja. „Ma már nem tudok verset írni – s ha megpróbálkozom: hamar rájövök, hogy voltaképpen a régi mondanivalókat hígtanám – ezt nem szabad tennem”, írja a második kötet, *Az elmúlás kórusa* (1921) előszavában. Szeretne prózát írni, még hozzá felszabadultan, ahogyan az általa irigylet nagyok. Módszeresen tanulja a technikákat mintegy húsz éven keresztül. „Móricz Zsigmond: egészen szabad. Úgy ír, ahogy tetszik neki – s csak néki tessék, mással nem törődik. Merész: szófordulatok és kötések, képek – mind szinte az önkény bátorságával. Én: állandóan Osváttól rettegek – nincs bátorságom, merszem –, ennél fogva szerényen, közepszerűen és tisztességesen írok. – Semmi szuverenitás” (*Napló*). Az irodalomból való esettség érzete és sérelme készteti arra, hogy az *Összes versek* (1937) végére egybegyűjtse a neves pályatársak őt dicsőítő írásait. Sokan puffogtak akkortájt, hogy mit képzel ez a Füst, ám a mai olvasó inkább megejtőnek tartja ezt a gyermeki gesztust, ezt a naiv dicsekvést, hogy látjátok, én valójában jó vagyok!

A sok-sok sérelem ellenére mégis lelkesen emlékezik vissza a Nyugat induló éveire. „Nincs még egy olyan korszaka az életemnek, amelyre hálásabban gondolnék, mint azokra az »elherdált évek«-re. Az elherdált éveket a New York kávéház karzatán töltöttem el határtalan boldogságban. Kenyerem, állásom nem volt, vizsgáimat nem tettem le, s aki nézett rám, nyilván és némi joggal azt hihette, hogy elzüllöttem.” De nem züllés volt ez, hanem a művészetbe és egymásba vetett naiv hit időszaka. „Szomorú hétköznapjainknak igen nagy ünnepei is voltak. Mondanom sem kell, hogy ez olyankor volt, mikor valamelyikünknek sikerült valami szépet írni. Ilyenkor fénnel telt meg nemcsak a kávéház, az egész életünk. Úgy éreztük, hogy mától fogva minden megváltozik, csak azért, mert az a kis költemény, amely zsebünkben van, ki fog sugározni a mindenségbe, és mindent megváltoztat, ami körülöttünk silány és szomorú.”

Az irodalom mai helyzetéből nézve arra a korra, tulajdonképpen lenyűgöző, hogy annyira fontosak tudtak lenni az akár csak kevesek számára érthető költők is, amilyen Füst Milán volt, hogy a vicclapokban szerepelhettek, hogy az olvasó nagyközönség nem ostoba médiasztárok életén csámcsogott, hanem a magyar kultúra legizgalmasabb figuráin. Hogy létezett egy olyan kor, amikor elég volt a saját munkádban meghökkentőt csinálni ahhoz, hogy foglalkozzon veled a bulvár, s hogy a bulvár nem tudott nem foglalkozni azokkal, akik letettek valamit az asztalra. Ez szentesítette, hogy olyanokat is beemelhessenek a közbeszédbe, akik csak az estélyek látványarcai voltak. „Mert ez nem úgy volt akkor, hogy minket a polgári társadalom befogadott volna – idegen test voltunk számukra, mert semmi reményünk sem volt arra, hogy cégvezetőkké lehessünk”, írja a visszaemlékezésekben azt a mondatot, amit minden kor lázadó ifjúsága írhatna, holott épp azzal, hogy gúny tárgyává lettek, váltak a kor valóságának potens részeseivé.

Később meglettek a művészkedés miatt elnapolt vizsgák is, s 1912-ben jogi doktorátust szerzett (innétől kezdve soha nem hagyja el aláírásából a doktort), majd közgazdaság-

tan-tanár lett a főváros különböző kereskedelmi iskoláiban. Életében először a Tanácsköztársaság alatt közéleti szerepet vállal, megszervezi a szellemi dolgozók legelső tanácsát (Alkotó Művészek és Tudományos Kutatók Szövetsége). A forradalom után kiáll az üldözött kommunisták mellett, holott ő maga soha nem volt kommunista, semmilyen szervezethez nem tartozott, semmilyen ideológiában nem hitt, még időlegesen sem, az *Ádvent* (1923) című kisregényén kívül soha közéleti tematikát a művei nem érintettek. Ám e szerepvállalás következménye mégis a fegyelmi és a nyugdíjaztatás lett. A közéletiségtől való idegenkedése amúgy részben oka az életmű be nem fogadásának. A magyar közönség, úgy tűnik, csak olyan alkotók mellé tud odaállni, akikben felfedezi a nemzeti vagy politikai vénát. Mintha a mélyebb egzisztenciális gondok csak akkor érintenék meg a hazai olvasót, ha az alkotó a közügyes-bajos dolgaiban is megszólal és szerepet vállal. Részben ennek a közönséglvárásnak a következménye, hogy a magyar irodalom képtelen kiszakadni a morális és közösségi szerepvállalás fogdájából, s csúszik ezáltal minduntalan a provincialitás mocsarába, s szakad le a világról. Így van ez gyakorta a legnagyobbak, Vörösmarty, Arany vagy Ady esetében, a náluk jelentéktelenebbekről már nem is beszélve. Füst mindezzel szembemegy a művekkel és elvileg is, kifejezetten tagadja az alkotó és a körülötte lévő közéleti valóság kölcsönhatását, pláne a történelmi kortól való függőségét.

Üsd Titán nem tágított attól, hogy poétikai programját végigvigye. A látványos elkülönülés azonban, ha belekukkantunk ezekbe a fiatalabb korban írt versekbe, amit a Füst által összeállított *Összes versek a Régiek* cikluscím alatt hoz kicsit megrostálva és átpofozva, azt látjuk, hogy a prózának látszó, kevés költői eszközzel élő versek nyelvezése nagyon is hasonlít a pályatársakéra. Bőségesen találunk bennük szecessziós burjánzást, a korban divatos jelzőket és hasonlatokat. Van itt nagy csöndesség és nehéz sötét eső, gyermekarcú ősz, bús pillantás, rőt tűz és jajongás, sírás, busongó élet, bús halál, jajongó fák, messzi fény és fájdalom, s nem utolsósorban nagy magány. Olyan szavak, amelyek bármely nyugatos versébe beilleszthetők volnának, sőt némelyik, mint például az *Örökélet* vagy a *Repülj*, akár egy Reviczky-kötetben is elcsúszna. A nyelvben nem, de a formában és a hangvételben és költői hozzáállásban ugyanakkor már szinte minden megvan, ami a későbbi nagy verseket is jellemzi. A vershelyszínek teátrálisak, műviek és konstruáltak, mintha valami archív világ dokumentumait olvasnánk, ugyanakkor nem tudjuk, hogy pontosan hol vagyunk, és mikor, a tárgyi környezet nem rajzolja ki. A versekben nem állapot van, hanem történés, jelenetezés, a vershősök mintha örökösen úton lennének, mindezt retorikus emelkedettséggel mondja fel a költő. A versek hősei nem szokványos versalanyok. Vannak itt aggok, halottak, fejedelem, elképzelt művész, igazi bíró, kalandor, pásztor és szőlőműves, olyanok, mintha valami szent szövegből léptek volna elő, olyan világok képviselői, amelyek a modern, a technikai civilizáció előttiék. A versek utalások arra az időre, amikor még feltételezhetően kompakt volt a világ, az ember nem idegenedett el saját sorsától s a mindenségtől. A legtöbb vers afféle profán ima az elveszett felsőbbséghez, a világ valahai rendben tartójához, hogy újra visszanyerhesse a benne való hitet, amely hit végül is a megszűnt rend és harmónia visszaállítását jelenti. „Most megtörtén s hajadonfővel állok Eléd” (*Zsoltár*). „Élek és kiáltok, hogy halld”. „S vajjon kinek kiáltok én” (*Egy egyiptomi sírkövön*). És tényleg nem tudjuk, hogy az istentől megfosztott, ekként rendjét veszített világban vajon kihez szól, csak azt feltételezhetjük, hogy ezekkel a megszólításokkal valójában a hiány van megnevezve. Nem tudja másnak feltenni az alapkérdést, csak a valahai világot irányító emlékének, hogy „Hadd tudnám meg, mi végre voltam”.

A versalany, vagy inkább úgy mondanám: az a szubjektum, akire vonatkozik a vers, a korai versekben a halál viszonylatában van értelmezve, ám itt a halál még szokványos, kicsit a romantika felfogásából táplálkozó halálfélelem, nem kiegészítése a létnek, hanem megszüntetése. „Elfogytam, mint a hó... / És semmivé lett drága életem” (*Halottak éneke, II.*). „S komoly sóhajjal alszik el s a bús halál maszkját felölté” (*Álmatlanok kara*). A versalany, amiben a legfontosabb újdonságot hozza ez a költészet, már itt megkettőződik, egyszerre látjuk az elbeszélőt és azt, akivel a dolog történik. Egyszerre van jelen a versben a megfigyelő és a megfigyelt, aki valójában nem más, mint a megfigyelő alteregója. Vagyis egyszerre válik a személyestől eltávolított én a versek alanyává és tárgyává. A legtöbbszörözött versalany állandó reflexivitást visz a versekbe, ami gondolkodási formává válik a Füst Milán-i életműben. „Óh átok az, hogy itt maradtál bólogatni – s gyász és átok elszakadni, jól tudom. S hogy nem beszélsz, / Megértelek.” Jól mutatja az *Újak* egyik fergeteges verséből, a *Szózat az aggyestánhoz* címűből vett idézet az egyes szám első és második személyű, szinte dialógushelyzetbe vont versalany-váltakozást.

A Füst Milán-i líra alapvetése a szerepjáték, ami oly elválaszthatatlan a magánélettől is, mert bár minden erővel küzd az ellen, hogy a biográfia megjelenjen a mű háttérében, a személyiségét nem tudja kiiktatni. Füst mindent attraktívan csinál, a kávéházi véleménynyilvánítások, a sistersgő átkok az általa rossznak tartott művek kapcsán, a kirohanásai és elrohanásai mind-mind szerepjátékok voltak. Mindent elkövet, hogy központba kerüljön, ám ez a kortársak körében csak részlegesen sikerül, hiszen ebben a csapatban mindenki erős és egyedülállóan kivételes személyiségnek tartotta magát.

Füst a főszerepet csak akkor tudja megszerezni, amikor a *Catullus* (1927) dráma publikálása körüli vitát követően háttérbe fordít a Nyugatnak, s lassan Kosztolányi kivételével minden ottani barátjának. Ugyan végül Osvát némtetszése ellenére a *Catullus* a Nyugatban jelenik meg, ahogyan a később, szerzőnkől szokatlan tempóban, három hét alatt megírt *Negyedik Henrik király* is (1931). A drámaírást Füst élete generális kudarcának tekinti. Hiába néhány barát, Kosztolányi és Karinthy biztatása, a *Boldogtalanok* nem túl jelentős 1923-as bemutatóján túl nem kerülnek a drámák színpadra, a két nagy művet csak halála előtt mutatják be. „Édes hazám elsorvasztotta bennem a drámaíró.” Füst annyira csalódik, hogy nemcsak a drámaírást hagyja abba, még a színházakat is messze elkerüli.

Bár visszaemlékezéseiben afféle boldog és naiv kornak nevezte a Nyugat szerveződéését, az ihletett állapot mindennaposágáról, a nagyszerű impulzusok tobzódásáról regél, valójában mindig kicsit idegen marad ebben a közegben. Nem kerülhet az egyedüli, a profetikus szerepbe, amit személyében és verseivel is képvisel, mert túl sok ego volt körülötte. A Nyugat körüli impulzív környezet végül is az egók kezdeti megtermékenyítő hatását követően az egók küzdelméről szólt, s ő, mint isteni küldött, ebben a gyürkőzésben nem akart tevélegesen részt venni, nem akart egy lenni a fontosak közül, az egyedüliségre pályázott. A gyerekkori szeretetdeficitet, úgy tűnik, a szokványos baráti érzelmek nem tudják pótolni. Teljes elköteleződésre vágyik, és rajongásra, s miután ezt a nemzedéktársak nem adják meg, egy megoldás maradt, háttérbe fordítani, s felvenni az „akkor ti se kelletek nekem” gőgjét.

A vágyott főszerepet akkor osztják rá, amikor a Nyugattól gondolkodásban és poétikában elkülönböző fiatalok megjelennek a színen. Keresik a formailag és tartalmilag is másfajta tradíciót, s végül felfedezik maguknak Füstöt. Olyan ő, mintha egyedülálló csillaga

lenne a magyar irodalomnak, gyökértelen, mondják, nincs láncszem, ami a többiekhez kapcsolná őt, holott ez a versépítési mód nagyon is köthető a tradícióhoz, többek közt a biblikus beszédmóddhoz (nem véletlen hogy *A feleségem története* egyik magyar szereplője Carolli), vagy a kora újkori protestáns prédikátorirodalomhoz, s mindenekelőtt Berzsenyihhez. Jószerével jobban gyökerezik a magyar kulturális hagyatékából, mint a nyugatos költők jambikus ritmusra és csengő-bongó rímekre épülő dalai. Pusztán a kötött forma miatt hisszük azt, hogy ez utóbbiak szervesebben kötődnek a magyar költészeti múlthoz, de ez olyan tévképzet, mint azt hinni, az a zene, amiben elektromos gitár van, az a rock and roll.

Füst nem annyira a tradíciótól különbözött el, hanem a pályatársak írásaitól. Emiatt aztán a formát, gondolatot másítani akaró fiatal pályakezdők a mai napig boldogan kapaszkodnak ebbe az egyedülinek látszó hagyományba. Gond nélkül félreértelmezik, s afféle generális lázadást vélnék felfedezni benne. Nem figyelnek arra, hogy ez valójában nagyon is hagyományos költészet, formabontás ide vagy oda, semmi köze az avantgárd nyelvi kísérletekhez, nem célja a kötött formák szétrombolása, ebben a költészetben nincs nyelvi kihívás, csakis és csupán csak gondolati, s e tekintetben mélyen köthető a hagyományhoz. Füst referenciája korántsem a huszadik század, művészileg mindenben a tizenkilencedik századra épített, a modernitást, pláne az avantgárdot egyenesen megvetette (bár Kassákot kedvelte, nem utolsósorban azért, mert Kassák is elismerte Füstöt). Ám a fiatalokat ez nem zavarja, a világot olyannak látják, amilyennek látni akarják, Füst Milánt például költészeti forradalmárnak. Odatörleszkedtek hát a nagy mesterhez, aki minden verseskötet-küldeményre ugyanazt a levelet küldte, állítólag előre meg volt neki írva egy egész halom, hogy „Tisztelt Uram! Gyönyörű küldeményét hálásan köszöni igaz híve, Füst Milán.” A mit sem sejtő ifjú titánnak, ha ezek után felmerészkedett a magányos és titokzatos mesterhez, váratlan meglepetésben volt része. Füst teátrálisan felolvasta a kolléga verseit. A fiatal poéta még jobbnak találta a verseket, mint hitte korábban, már majdnem beleélte magát önmagába, amikor a fiataloktól aggastyánt játszó mester ízzé-porrá zúzta minden sorát, jelzőjét és hasonlatát, gyalázta a nyelvkezelést és a silány gondolatokat, majd odavetette, hogy magából, uram, akár még jó kritikus is válhatna. Na, ha ezek után még volt valakinek kedve verset fabrikálni, méltán válhatott költővé.

Füst ijesztő és kegyetlen működése afféle egyszemélyes hatalommá tette őt, s ezen az sem változtatott, hogy a szokvány kedvenc klasszikusain, Shakespeare-en, Dosztojevszkijen, Dickensen, Leszkovon, Kleisten vagy Tolsztojon túl rendszerint középszerű alkotókért lelkesedett. S persze Dosztojevszkijtől is csak a *Bűn és bűnhődés*t fogadta el, a többi könyvét mételynek tartotta, ami elindította a pszichologizálás hamis útját a regényirodalomban. Mondja ő a *Látomás és indulat*ban, amikor nála jobban a pszichologizálás senkire nem jellemző a huszadik századi magyar irodalomban. Störr talán az első analízisbe járó magyar regényhős! Ha valaki óvatlanul jót mondott egy neki nem tetsző szerzőről, mondjuk Thomas Mannról vagy Proustról, azon nyomban akár egy életre ki lett úzve a lakásból, s persze a költő figyelmi köréből is. Nem is beszélve arról, ha a mester művészetét nem megfelelő hódolattal említette. Az irodalomból való kivetettség sérelme, s az ebből következő örök kételkedés, önbizalomhiány védekezésül a gögöt növelte benne gigantikussá. „Valaki simogatást remél tőle, s hirtelen korbácsot kap a hátára”, írta róla Kosztolányi. Felfokozott érzelmi reakciók a magánéletben és a versekben is. Nem tudott kicsiben gondolkodni,

világnyi méretű díszletek előtt zajlik nála minden, holott pontosan tudja, már nem lehet tudásunk a teljes világról. A gondolkodás csak részvilágokat építhet fel, amely részeket képtelen egészéssé összeilleszteni. „Lelkendezés voltam, mondhatatlan / Vágyakozás s olyas után, amit nem ismerhetek...” (*Barátaimhoz!*).

A megaláztatások ellenére a fiatal kollégák mégis elé járultak, mintegy feláldozva önmagukat e haragos alkotó vérpadján. Azt hitték, ha megkapják az elismerést Füsttől, az bizonyos értelemben belépő a Parnasszusra, de hogyan is lehetett volna oda belépni, hisz ott már laknak mások, leginkább Füst Milán. A félelmetes arcra ma már inkább mókás visszanézni. Elképzelni a jelenetet, amikor Füst Milán meghívja magához Vas Istvánt és feleségét, Nagy Etelt, Simon Jolán édes-, Kassák Lajos nevelt lányát, aki táncosnő volt, és Füst rajongott érte, s hogy ne legyen feltűnő a vendégség célja, még Déryt is beszervezi. A vendégség során Füst egyre inkább környékezte a rajongott nőt, bókolt, és még térdre is zuhant előtte, egyáltalán nem zavarta, hogy a férj is jelen van. Megunva a hatástalan kedveskedést, egyszer csak előhozakodott azzal, hogy milyen jómódú, mondhatni gazdag. Sajnos ezzel sem aratott sikert, lévén mindenki baloldali a társaságban. Akkor aztán előállt a réztárgyakkal, amiket ő csinált, ez volt a hobbi, amúgy kitanult szűcs is volt, ám a rézvackok sem érték el sikert. Utolsó aduként hirtelen kibökte, hogy ő tud balettezni. Na, a táncosnőt ez valóban meglepte. Tényleg, á, ezt nem is hiszem el, mondta, mire Füst lekapta zakóját, cipőjét, nadrágját, s egy szál alsógatyában, mezítláb elkezdett piruettenzi és lábujjhegyen tipegni a szobában. Az élet nagy igazságait kereső költőt így látni, hát, mókás és szívet melengető. Nem véletlen, hogy Eti ettől fogva minden előadására meghívta. A góg mögül sokszor kikandikált az esendőség, sőt még a szeretet is. Képes volt cselédlányok ügyes-bajos dolgait vagy épp Kosztolányi fájdalmainak órákig hallgatni, s állítólag attól sem ódzkodott, hogy az ifjú Weöresnek megtanítsa, miként kell levezetni kamaszként az erotikus vágyakat. Talán ez az oka, hogy Weöres élete végéig rajongott Füst Milánért.

Hiába a kitüntetett szerep, Füst csak szűk körben nagyság, nem válik az olvasók által kedvelt szerzővé, s a kritika rosszallása, idegenkedése vagy épp teljes közönyt sem szűnik. Kisszámú könyvében, ami a két háború között megjelent, rajta van mondjuk a Nyugat logója, de valójában saját pénzéből jelenteti meg. Elmagányosodik, az ihlet megkopik, a tízes évek végére úgy tartja, végleg befejezte a versírást. „A lírikusoknak egyetlen indító indulatok van, s ha ez kiapad, jól teszik, ha várakoznak” (*Önvallomás a pálya végén*). És ő várakozott. Visszahúzódva él, néhány feledhető prózával rukkol elő, írja a végelethetetlen hosszúságú *Naplót*, s pörgeti az agyában a gondolatot, amely tevékenység az ő élete alaptevékenységévé válik. Mit tud maga, ha semmit nem tud?, kérdezte tőle első találkozásukkor Osvát. „Gondolkodni tudok, mondta a fiatal férfi, tudok, akarok és szeretek.” Rá aztán tényleg illik a Descartes-tól való mondás, hogy pusztán attól létezik, hogy gondolkodik. „Cogito ergo sum, írja, rajta akarom kapni magam, hogy élek.”

Mi történik vele ez időben a magánélet terén?, kérdezhetnénk, hogy mégis belekukkantsunk a szerző által rejtegetett biográfiába. Egyetlen közösségi szerepvállalása következtében megfosztják tanári állásától, saját kérésére kordedvezménnyel nyugdíjazzák, visszavonultan él a felesége jóvoltából, merthogy közben megházasodott, 1923-ban elvette egy volt tanítványát. Mondhatni költészettől él, hisz művészetével és gondolkodásával le tudott nyűgözni egy olyan nőt, Helfer Erzsébetet, aki képes volt eltartani, s a valahai sötét

lyukból, ahová vendéget beengedni sem mert, ha valaki találkozni akart vele, rögvest kávéházba invitálta, a törzshelyre, a New York karzatára, ebből a nyomorultságból kiköltözhetett a fényre, egyre jobb lakásokba (Sashegy, Rózsadomb), egyre nagyobb dolgozószobákba. Van, hogy évekig nem vagy alig mozdul ki ezekből a lakásokból, s a házak körüli kertből. Művésznek lenni, úgy tartja, életforma. Nem megy hivatalba, nem érint pénzt, nem vásárol, nem jár még szerkesztőségekbe sem. Időnként rajongó ifjakat hív magához, akiknek felolvassa az épp készülő műveket, akár órákon át. A vendégeknek ezeket lehetett csodálni, s persze a színészi teljesítményt. Füst tulajdonképpen elmenekül attól a világtól, amelyik nem képes olyan nívón kezelni őt, amilyen nívón a saját munkáit számon tartotta. Elmenekült a sokaságtól, amitől mindig is idegenkedett, a kisebbséget meg gyakorta maga marta el maga mellől. A birodalom nélküli uralkodó a művészet mellett az otthontalanságot, a világtól való elidegenedettséget is életformává teszi. Az otthontalanságot, ami gondolkodását és verseit is mélyen áthatja: hisz minden megnyilvánulása az otthonosság visszanyerésére tett kísérlet. Az otthontalanság válik az otthonává, ahogyan a létben való bizonytalanság a bizonyossággá. „Idegen vagyok én itt, idegen nékem ez a Föld s idegen minden népe! / A felhőket kergetem én – s az úgy van jól! – de emberfia hozzám többé be ne tegye lábát!” (*Copperfield Dávidhoz!*). A saját sors adottságát általános emberi adottságként éli meg. Az egyéni lét kivetettségéből éli meg és értelmezi az ember mindenségből való kivetettségét, az édenből való kiűzetés alaptraumáját, s így a szubjektív életérzésből tulajdonképpen megkomponálja az objektívnek látszó, az emberi létezésre általánosan rákérdező költészetet.

Nyugdíjas lett, társadalmilag lett öreggé nyilvánítva, amely toposz mind a magánéletnek, mind a verseknek, már a korai verseknek is meghatározó alapja. A *Levél az ifjúságról* című, a *Régiak* ciklust indító versében huszonevésen úgy beszél a fiatalságról, mint valahai régmúltról. Füst elsősorban öreg, ősz, hódprémes agg, másodsorban persze még beteg is. Az a prófétai és bölcséleti attitűd, amit magának kiszemelt, nem szólalhat meg akárhonnét. A hiteles megszólalás alapja, hogy épp onnan beszéljünk, ahol a létünkkel a világban jelen vagyunk. Ha hiteles akar maradni egy író, örökösen vizsgálnia és detektálnia kell a helyét. A hol vagyok? kérdés megválaszolása teszi lehetővé a következő kérdést: ki vagyok én, ki az, aki a világról beszél? A világban elfoglalt helyünk, ami főként az időben elfoglalt helyet jelenti, folyamatosan változik, e változás szerint alakul a megszólalás. A centrumát vagy egyszerűen mondva: istenét veszett világban valójában csak fiatalnak lehet lenni, amikor az életakarát önkéntelenül az élet felé lendít, vagy öregnek, amikor már mögötted az élet, s már nincs mit akarni. Füst Milán már a pálya elején lefixálta, hogy a fiatalos világszemlélet nem érdekli. A lét mélyére akar bányászni, méghozzá nem magánérvényű élmények révén, hanem a tradícióra és a gondolkodásra építve. Minden alkotónak megvan az a legjobb kora, mondja, amikor a legjobban szinkronban van a megszólalás az életével. „Az ember talán akkor a legteljesítőképesebb, ha abba a korba jut, amelynek hajlama egész lényével összevág.” Az ő kora egyértelműen az öregség. Hozzá kell tenni, ez még abban az időben van, amikor a fiatalság kultusza nem rohanja le a világot. Ha tekintélyt akartál, akkor éltesnek kellett látszani, akár már az ovisok is kicsi felnőtteknek voltak öltöztetve, nem aranyos kismacskák. Ha egy korabeli gimnáziumi tablóra pillantunk, ott bankhivatalnokokat és vállalati alkalmazottakat látunk, s nem tizennyolc éves alig felnőtteket. A mai világtól és gondolkodástól idegen ez az éltességkultusz, hisz ma épp ellenkezőleg, akár a negy-

venéves érettségi találkozóról készült képeken is inkább villogó fogú ovisokat látunk, mint közel hatvanéves családapákat.

A Füst Milán-i megszólalás helye az öregség, szerette magát elaggottnak és esetlennek láttatni, holott alából erős volt. Déry Tibor, az ifjú barát beszámolója szerint az Adrián hajóról úgy csobbant a vízbe, akár egy delfin, s persze rajongva szerette a nőket, mindenkinek udvarolt, mint egy középkori trubadúr, de addig sose jutott el senkivel, hogy kockára tegye a megélhetését, vagyis Helfer Erzsébetet. Mesterségesen teremti meg a magánéletben és a versekben is az aggot, aki sokszor képes akár az Úr szerepében is tetszelegni. „Horgaselméjű s szikár / Aggastyán akarok én is lenni, olyan, mint maga az Úr” (*Önarckép*). Az istenszerep persze itt egy elméleti problémát is felvet, hogy valójában, ha nincs transzcendencia, s annak nincs egy öre, akkor a sorsban az élet időtartamára mi válunk saját istenünkké. Füst a hitelességet öreg szakállas bácsiként tudja megélni. Nem véletlen, hogy a legszebb versek, a *Szózat az aggastyánhoz*, az *Öregség vagy az Önarckép*, épp azok, amelyekben az aggság paramétereit legitisztábban viseli a költő.

Az öreg bölcs lassanként, ahogy fogy a nyugatos gárda, egyben az egyedüli túlélő lesz, a nagy idők megmaradt szemtanúja. „Hol vagytok ó szemeim, kik olyan áldottnak véltetek egy arcot? / És hol vagytok ó csodálatos fülem is, mely oly hegyes lett, mint a számáré...”, hangzik a hangzatos, ám Füstre oly jellemzően rögvest öniróniába forduló első néhány sora az *Öregség* című versnek. Mindenki fürgébb és egészségesebb volt nála, de úgy látszik, túlmozogták az életüket. Füst nem kapkodta el, nem sietett, nem rohant sehová, viszont órákon át képes volt orvosi pontossággal ecsetelni a különböző nyavalyáit. Ő maradt meg, mintegy szimbolizálva, hogy az egészséges, pláne a mozgalmas élet akár ártalmas is lehet. Az öregség mint szemléleti pozíció automatikusan hozza a versek idejét. Az éjszakát, ahol csak apró fények pislákolnak. A titkok ideje ez, és a nappalra való várakozásé. Füst Milán teremtésének könyve úgy kezdődik, hogy legyen sötét, és lett. És nem lehet világosság, hisz az azt feltételezné az ő szimbolikájában (ne feledjük, a versek ideje egyben a gondolkodás ideje), hogy képesek vagyunk az emberi létre vonatkoztatva helyes és megingathatatlan állításokat tenni. Pedig nem tudunk, s itt elég csak *A feleségem története* főhősére utalni, mert mi más volna Störr kapitány története, mint az ösztönös létezésből tudatosba átlépő, majd ott a létre vonatkozó válaszokat meg nem találó ember keserű kudarctörténete.

Az elmagányosodás, a munkáit körülvevő közöny betegessé fokozza benne a már alából is meglévő sértettséget. Füst sértett a gyerekkora miatt, s talán ezzel a nyomorral kezdődik a sérelempolitika, sértett, mert másodvonalasként kezelik a Nyugatban, sértett, mert nincs közönsége, sértett, mert minden szerepjátéka ellenére nem emelkedik ki a szűkeségből, sértett, mondhatnánk egy szóval, mert nem elég sikeres. Akarnánk, de mégsem tudjuk elintézni ilyen egyszerűen ezt a sérelmi állapotot, mert minden magánsérelmen és hiúsági sérelmen túl Füstnek általános létsérelme van, s ez az a sértettség, ami túlmutat a hiúsági érintettségen, hisz műgeneráló erőként jelenik meg. A létsérelmen nem a lét tragikuma miatti sérelmet jelenti, ami folyamatosan jelen van a művekben, hanem hogy képtelenek vagyunk a világot önmagunkkal egységként megélni. Hogy a világ széttört, egyszerűen fogalmazva, a körülöttünk lévő végtelen mindenségre és a mi kicsinységünkre. Nincs mihez viszonyítva meghatározunk magunkat, s így a legföltettebb kincseink – mint például az erkölcsi jó – is érvényüket veszítik. Ha szembekerül az ember a teljesség elvesztésével, a visszaállítás lehetetlenségével, nem lehet mást tenni, mint sértettnek lenni

s panasszal élni. A versek újra és újra nekimennek a világnak, hogy rendbe rakják a káoszt, és végre egységbe hozzák azt, ami eltörött vagy inkább összetöredezett. Az életmű szinte teljes egészében egyfajta heroikus küzdelem a valahai tökéletes világrendért. Meddő küzdelem lovagi öltözetben. A világépítés patetikus és biblikus attitűdje megmarad, csak épp világ nem tud mögé épülni, helyesebben örökösen az építkezés kudarcával kell szembe-szűnünk. Ahogyan Kavafisz vagy Pessoa, Füst is alteregókat választ a versekbe, akik mitikus térben szólalnak meg. Nincs számára egyetlen gigantikus én, aki el bírná vinni ezt a versvilágot. Ráadásul a teljesség visszaállítása a tét, tehát olyan korok vagy absztrakt világok felé kell ellépnie, ahol legalább a rákérdezés lehetősége hiteles. Azt a kort kell szimulálni, amikor a dolgok még azonosak voltak önmagukkal, magyarul a kompakt gondolkodás és kultúra korát. De amikor lokalizálja a verset, láthatjuk, hogy sem a mesevilág felől, ahol alapvetően létező tárgyi világ tükröződik vissza, sem a történelmi korok felől, de még a létező mítoszok felől sem értelmezhető ez a világ. Nem létező világokba keveredünk, ahol elveszítjük a tárgyi fogódzókat, s végül maga a versben beszélő én is bevallja, nem tudja, hol vagyunk. „Hiába faggatsz, nem tudom, én arra sose jártam, / Ha kérdezed, én nem felelhetek. / S minden hiába van. / Egy szóval mondom: én nem ösmerem. / Oh, jaj, nem ösmerem” (*A völgyben*). A versek valójában kilépnek térből és időből, és egy félelmetes kitaláltságba vezetnek, a tértelenség és időtlenség abszurdításába. Minden sorból a világot vesztett én tárgyitalan rettegése sikoltozik. S ha nincs tárgy a rettegésnek, akkor nem lehet kordában tartani, mindenképpen leuralja a rettegőt, aki egyedüli oka, okozója és elszenvedője a félelemnek.

A húszas évek közepén újrainduló versfolyam épp ezen a téren hoz újdonságot. Füst az új versekben (kötetben *Újak* cím alatt) a lét részeként nevezi meg a semmit: „hatvan fáklya tüze ontaná vad lángjait / A semminek... Mert nincs ott senki sem. A szellemek utcája ez” (*Szellemelek utcája*), ami a születés előtt volt és a halál után lett, s ekként létrejön az a kozmikus szemlélet, ami kiiktatja az énsajnálatot a világértelmezésből. „Mi mindent szerettem, már nem tudom. / Boldog forróság volt nékem ez a földi tűz, / Átjárt, hogy megvacogtattott, borzongtam tőle s jeges éjszakát / Képzelttem hozzá... S ma már éjszakám: / Egyetlen teljességem” (*Szellemelek utcája*). Az élet csupán a korábban említett hármastagolódásnak egy része. „Mint akit hordó tetején saját horkolása ébreszt, / Nem tudja, mint került oda (...) Úgy ébredtem rá egykor én, hogy itt vagyok... / Ahonnan jöttem, – jobb dolgom volt ennél, esküszöm. (...) Homályos udvar ez, amelyre gondolok. / Itt éltem én e lét előtt, tudom” (*Köd előttem, köd utánam*). A halál véglegessége helyett az elmúlás aktivitását emeli a versalany léttérébe. „Csak árnyak vannak itt is, semmi más... / S oh mély homály föld el / S a karjaival itt is átölel / Az elmúlás” (*Reménytelenül*).

„Minden ellenemre van”, ezzel a kijelentéssel indul a ciklus. Erőtéljes és neutrális mondat, mentes a túlfűtöttségtől. Ez a hang fut végig a mintegy ötven versen. A második folyam versei már nyelvükben és szerkezetükben is elszakadnak a nyugatos és szecessziós, szimbolista elődöktől, lekopik az ornamentika, marad a szigorú lírai elemektől megpuccolt versmondat, a tiszta gondolkodás, az objektív emberszemléletre való törekvés. Emiatt, az egzaktnak ható versépítkezés miatt tekintik a mai napig sokan objektívnek ezt a lírát, holott csak a személyes élményszint van kioperálva belőle, az az objektív tárgyi valóság, ami az embert körbeveszi, teljességgel hiányzik. Minden valóságmozzanat meg van

emelve, s épp tárgyi valóságossága nincs, a valóságot a belső figyelemnek, önfigyelésnek és gondolati önboncolásnak kell megteremtenie. Mitikus térbe lépünk, ahol örökösen azzal a gyanúval közlekedünk, hogy mindennek önmagán túli jelentése van. Füst kedvenc esztétájának gondolatát váltja valóra, hogy a költészet az emberiség anyanyelve, minden egyéb nyelvnél ősbibb, s hogy a szavak szárnyakon röpködnek az éterben, csak be kell fognunk pusztá kézzel vagy lepkehálóval. Johann Georg Hamann *Aesthetica in nuce* (1762) című rendkívül impulzív műve számára az irányadó, e mű elveit követve kószál a múltszerű tájakon, keres magának alteregókat, akik archív beszédmódjkkal – szereti a régies igealakokat – nagyobb eséllyel közelítik meg a világ mélységeit. Ám épp emiatt a látszólagos objektivitás, az emberi létre való alapvető rákérdezés mélyen szubjektív, hiszen az alkotó által mesterségesen kikevert beszélő szól a világról, nem objektív igazságot mond ki, csak az objektív igazság látszatával áll elő. Arra hív, hogy menjek vele és bele az igazságkeresésbe, méghozzá nem a valóság élményvidékére, hanem a gondolkodás és a képzelet által legyártott lehetséges világokba. „Az igazságot jobban szerettem talán, mint az életemet. Mert az volt a szenvedélyem” (*Napló*). A Füst Milán-i ajánlat, szemben és párhuzamosan az *Ezeregyéjszakával*, nem az, hogy amíg újra tudunk kezdeni egy történetet, élünk, hanem hogy amíg föl tudjuk venni a gondolat fonalát, addig élünk. Bölcséleti írása, amit elvileg az elveszett, helyesebben megsemmisült *Napló*, hogy egy újabb Füst által gerjesztett legendára utaljak, pótlásaként írt, az *Ez mind én voltam egykor*, szerkezetében és tartalmában is ezt a gondolatot követi.

„Ez nincsen egészen úgy. – Semmi sincsen egészen úgy, – felelem én. Vagyis minden, amit mondani tudok, esetleg tizenöt szempontból érvényes, a tizenhatodikból nem. S lehet, hogy néked éppen ez a tizenhatodik szempont tetszik a legfontosabbnak”, kezdi tanítását Hábi-Szádi, az ő fiának, Tahtúrnak jelezve ezzel, hogy a gondolkodás egy folyamatos és aktív történés, amiben nincsenek nyugvópontok és megingathatatlan igazságok. „Engem jobban érdekel az, ami a logikámnak ellentmond” (*Napló*). Kamaszkorom kedvence volt ez a két könyvből (*Ez mind én voltam egykor*, 1957, *Hábi-Szádi küzdelmeinek könyve*, 1958) álló kötet, úgy gondoltam, ebben minden benne van, amit a világról tudni lehet, s ami nincs benne, azt csak nem vettem észre, mert még túl fiatal vagyok. Bibliának tekintetem, tehát minden része szent könyv volt, nem voltak megkérdőjelezhető fejezetek. Amikor újraolvastam, a mai szem kiejtett néhány részt, közhelyesnek és bölcselkedőnek látta, s nem bölcsnek. Füst gondolkodó ember volt, a világból jószérével más nem is érdekelte, csak a gondolkodás, de nem volt originális filozófus. Gondolatai között felfedezzük a referenciaanyag jelenlétét, Marcus Aureliust, Buddhát, Szent Ágostont, Schopenhauert, Tolsztojt, s persze hosszú a sor. Minden másodlagossága és néhol közhelyes bölcselkedése ellenére ezt a könyvet mégiscsak érdemes újra és újra elővenni, hisz nincs ilyen jól fogható és tényleg az életről beszélő, szellemileg mélyen megélt magyar bölcséleti írás. Ám remekműnek mégiscsak az első könyv első része (*Hábi-Szádi keleti mágus bölcselete*) tűnik, ott mutatkozik meg Füst írói kvalitása. A Tahtúrnak szóló tanítások példatörténetekkel vannak elmondva, az egyik példatörténet asszociálja a másikat. „El ne feledjük, hogy mind e bölcsességet Hábi-Szádi keleti mágus mesélte fiának, Tahtúrnak, mert azt akarta, hogy ő is mágus legyen. Azt se feledjük, hogy arról mesélt neki, mi mindent prédikált Tuszun ibn Akkád, a művelt kardkövács Jusszuf ibn Muluk imámnak és a kopaszra nyírt Lokman dervisnek.”

Minden műalkotásnak a valóság a kenyeré, még akkor is, ha a műalkotás nem tükröződés, hanem teremtett világ, aminek hitelességét nem a valóság, hanem saját belső szabályai szentesítik. A valóság hitelét az adja, hogy van, a műalkotás hitelét az, hogy olvasóként, nézőként belépve a mű játékterébe a saját tapasztalati fegyverzetünkkel, elfogadva a játéktér szabályait, elhisszük, és bele tudjuk élni magunkat abba, ami ott történik. Művön belüli valóságélmény csak a beleélés által jön létre, nem maradhatunk kívül, hisz a mű nem az intellektusunkra akar hatni, hanem a teljes valónkra, különösképp az érzelmeinkre. De mi a valóság alap egy ilyen műben, mint ez a bölcseleti példázatgyűjtemény? Nem más, mint a gondolkodás. Hisz a belső történéseink is valóság. Azért lenyűgöző ez a százhusz oldal, mert a gondolkodásunk jellegét leljük fel benne. Ahogyan Hábi-Szádi, mi is asszociatív ugrálunk témáról témára, aztán visszakötünk, ha még emlékszünk a kiindulóponton, ha nem, úgy tekintjük, hogy továbbléptünk valamely új gondolkodási terület felé. A gondolkodás itt mint folyamatban lévő történet jelenik meg, belső élmény, s emiatt több ez a könyv, mint filozófiai szöveg.

Füst túléli a Nyugatot, túléli a valahai barátokat, s persze túléli a háborút. Ez utóbbi volt talán a legnehezebb. Egy taxis vitt ki a repülőtérre, s arról beszélt, hogy van neki egy könyve, amiben benne van a magyarok igaz története, meg hogy mindenki magyar volt, a görögök is például. Hogyhogy?, kérdezem. Mire ő, hogy Athén, otthon, érted, At-hén, otthon. Értettem, hallgattam, mire ő, hogy van egy szöveggyűjtemény is a könyvhöz, amiben benne vannak a magyarság fontos szövegei, van benne egy vers, a *Magyarokhoz*, ami nagyon igaz vers, persze tudja, hogy aki írta, Füst Milán, hát zsidó volt. Nemzeti alapversnek tekinti a taxis azt a verset, ami az anyanyelvért való rajongáson túl („Szent e nyelv! S több kincséd nincs neked! Oly csodás nyelv a magyar”) a legtöbbet árul el Füst származásáról, a prófétákhoz, a közel-keleti világhoz fűződő viszonyáról. „Halld meg szavam! / Én prófétáktól származom.” Hát ezért volt nehéz ez a háború, hogy Füstnek is viselnie kellett a vérvonalból adódó terheket, aminek örökségét még a vész előtt gúnynak és magánynak nevezi, holott sem tradíció tekintetében, sem vallásilag nem kötődött a zsidósághoz. Minden partikuláris gondolkodás szemben állt az elveivel, a kiválasztott nép tudatát közösségi önzésnek tekintette. Ugyanakkor nem tagadható, hogy nyelvezetében, különösen a prózájában fellelhető a korabeli pesti zsidóság beszédmódja, amit a kortársak szóvá is tettek. Bár hozzá kell tenni, a nyugatos szerzők mind részesei voltak egy nyelvi forradalomnak, hisz a nagyvárosi nyelvezet akkor és általuk, nemcsak a szépirodalmi, de újságírói munkájuk révén vált otthonossá minden magyarul beszélő számára. A mai olvasó füle idegenséget már nem érzékel, hiszen ez a beszédmód régen betagozódott a magyar nyelvbe, mondjuk így: ez lett a modern magyar irodalom és a közbeszéd alapja. A nyelvi jellegzetességek túl az sem tagadható, hogy Füstnél az otthontalanságérzet kialakulásában, a biblikus beszédmódban, sőt a versekből áradó istentagadó istenhitben, vagy épp a való világokból lehetséges világokba való menekülésben szerepe van a származásnak, ahogyan ezt sokan elemezték is. De olvasóilag csak az fontos, hogy ez az életmű mennyire szól általában az emberhez, az emberről, s érdektelen a zsidósághoz való viszonya. Minden alkotó abból a lelki, tárgyi anyagból dolgozik, amit személyesen megélt és hordoz, de soha nem célja, hogy a privát érintettségét énekelje meg, vagy hogy befogadói határok közé szuszakolja a műveit.

De kanyarodjunk vissza a történelemhez, Isten után aztán mások is kiválasztották ezt a népet, nem a dicsőségre, mint az égi gazda, hanem a pusztulásra. A közösségi önzést

más közösségek önzése felülírta, s fölülírta azokat a morális paradigmákat, amik Füst szerint emberré teszik az embert, hogy alapvetően mindannyian törekszünk a jóra. A háborút túlélő író most mintha minden eddiginél nagyobb szerepet kapna a kulturális életben. 1946-ban indulnak a legendás Füst-szemináriumok, először szabadegyetemi formában, majd 51-től hivatalosan az egyetemen, amelyek a kor szellemi életének legdivatosabb eseményei közé tartoztak. S Milán bácsi, ahogyan akkor szólította magát, végre abba a szerepkörbe került, amibe mindig is kerülni szeretett volna. Tanárnak tartotta magát mindenekelőtt, de inkább volt afféle hitszónok, s az órák minden okosságuk és tartalmuk mellett inkább hasonlítottak egy szabadegyház istentiszteletére. Középen a próféta, körülötte rajongó lányok karéja, akiken átverekedve lehetett csak megszólítani a mestert, már ha valakinek sikerült ez a küzdelem. E legendás előadás-sorozatnak lett az eredménye a *Látomás és indulat a művészetben* című, tizenkét előadásra bontott, hatalmas esztétikai munka, ami túlszéltsége ellenére (sajnos az első három előadás, a könyv közel harmadának eleveenségét a többi kilenc nem éri el) minden bizonnyal a mai napig a legfontosabb magyar nyelven írt esztétikai mű. Tele fontos és megingathatatlan állítással, szembehelyezkedve a Platón-tól napjainkig még mindig divatos, de ebben a korban különösen Lukács György működése nyomán újramelegített tükrözéssel. Füst számára a műalkotás mint teremtett világ a valóságnál koncentráltabb, összefoglaló, ahogyan ő írja, s hogy művészi igazságait elérje, a mű kívánalmi szerint torzít a valóságanyagon, túloz. Végigelemzi a művészet létrejöttét, a befogadói attitűdöket, a képzeletet és az indulatot mint alapvető teremtőerőt, az élmény és mű viszonyát, ugye itt az élmény ellen agitál, s legfontosabbként az etika és az esztétika összefüggését. Talán itt jár a leginkább ingoványos talajon, hisz számára, mint a múlt korok gondolkodói számára is, az erkölcsi jó egyben esztétikai szép is, vagy helyesebben az esztétikai szép, a gyönyörködtetés eleve magával húzza az erkölcsi jót is. Persze ennek az állításnak némikor maga is ellentmond, amikor a befogadás alapjának tekinti a beleérzést és átélést, s hogy persze miután egyikőnk sem bűn nélkül való, a bűnre való ráismerés is okozhat gyönyörézetet. Megválaszolja az életműre aggatott egyik tipikus vádat, mely szerint Füst Milán művei szélsőségesen pesszimisták, elég csak az első kötetre utalni, mondogatják, *Változtatnod nem lehet* (1914), már a cím is lemondás az élet alakításának aktivitásáról, a cselekvésről. Valójában a kritikuskon kívül mindenki tudja, hogy a létrehozott mű a létrehozás miatt már önmagában életigenlő állítás, s hogy a legfájdalmasabb mű is képes felszabadító erővel hatni, s hogy a világ csak ott ragadható meg, ahol az ember eredendő esendősége megmutatkozik, s ott, ahol folyamatában látható a sors, s hogy a boldogság a pillanatnyisága miatt épp nem ilyen élethelyzet. Olyan könyv ez, ami világos logikával, aktív gondolkodással beszél a művészetről, s épp ebből adódóan nem esztétikai axiómákat vet papírra, hanem a műalkotásról való folyamatos párbeszédre hív. Az együtt gondolkodás, a vita (akár a mindenséggel is) amúgy mintha az egész életmű célja volna, ha volna egyáltalán afféle praktikus célja a művészetnek. Mintha azt akarná, hogy az embert a civilizáció kábítása és kényelmi ajánlata helyett, a sokkal való töltekezés helyett visszavezesse a kultúrához, ami részben a tradíció ismeretét, részben a dolgokban való elmélyülést jelenti. Olyan civilizációkritikát fogalmaz meg, ami manapság a kultúrazabáló fesztiválturistaként élő ember számára még égetőbb és aktuálisabb.

„Zseniális neurotikus volt, aki nem tudta neurozísát egyeztetni a zsenijével. Két prózai írása – a *Nevetők* és *A feleségem története* – remekbe írott idegroham”, írta halálakor Márai.

E két remekbe írott idegroham közül az egyik, amely hét év munkájának a gyümölcse volt, afféle összefoglalása szellemileg és íróilag az életműnek, 1942-ben jelent meg. „Hét éve dolgozom egy munkán, írja egy levélben, napi tíz-tizennégy órás munkaidővel (most végre készen van, csak még a korrektúrák nem) – sok tízezer oldal vázlat alapján készült (két láda volt vele teli, most égettem el, hatvanfokos fürdővizet csináltam magamnak belőle).” Hatvanfokos fürdővizet hat héten át, teszi gyakran hozzá. Ám hiába minden gondosság, a magyar irodalom szinte észre se vette a megjelenést. A jóbarát, Fülep Lajos, akivel szinte egyedül tartott kapcsolatot ez idő tájt, levélben leminősíti a könyvet, s még a nyelvét is jid-liző pesti ócska nyelvnek nevezi, mások majdhogynem lányregénynek titulálják, könnyed szórakoztató olvasmánynak. Ez a máig olvasott és szeretett vallomása Störr kapitánynak, ennek a feleségét vesztett, rideg északi-tengeri medvének végül 1957-ben megjelent németül, majd 58-ban franciául, s láss csodát, igazi könyvsiker lett világszerte, olyannyira, hogy Füstöt a legenda szerint Nobel-díjra terjesztik fel. (Igazság szerint csak az esélyesek között emlegetik, de egy vasfüggöny mögött élő magyar író számára ez sem kevés.) Végre megjelennek a mélyebb elemzések, amelyek feltárják a regénybe foglalt szellemi utat. A két egymással ellentétes vélemény – hogy ez egy lektúr, vagy hogy ez egy létismereti regény – mutatja, hogy Füstnek itt igenis sikerült megteremtteni a szellemi és érzéki együttes jelenlétét a műben.

A siker óriási, de később jött, már nem volt mit megváltoztasson Füst Milán életében, se jót, se rosszat nem hozott az életműbe. A világban való tündöklés helyett marad inkább az íróasztala mögött. „A hosszú sorokat sokáig nevelték itt. Ma már nem nevetik, tudom, csakhogy ma már fáradt vagyok. Belefáradtam a várakozásba”, mondja egy 1964-es rádióinterjúban. Ekkor már tényleg tolószékbe kényszerült, ahová mindig is vágyott, néha, mikor még szükség sem volt rá, akkor is használta. Immáron tényleg öreg lett, épp olyan, amilyenek fiatalon festette magát, öreg és beteg. 67-ig ült a kerek trónban, onnét nézte a világ mozgását, a változást, amiben egyedül hinni tudott, aztán egy napon, hogy esztétikai útmutatását követve konkretizáljuk, július 26-án, kilenc nappal a hetvenkilencedik születésnapját követően, átgurult a semmibe.

DÉRCZY PÉTER

„NYELVEKEN ÁT VÁNDOROLVA”

Ahmed Amran: Az utolsó ebéd. Novellafolyam. Fekete Sas Kiadó, Bp., 2017

Rátérek majd, mi az, hogy „novellafolyam”, most csak annyit, hogy karcsú, tizenhét novellát, rövid történetet tartalmazó, szép kiállítású könyv *Az utolsó ebéd*. Különleges is, hiszen nem más nyelvből fordított szövegekről van szó, mint a szerző nevéből talán valaki első pillantásra gondolná, hanem eredeti, Ahmed Amran – jemeni származású, Magyarországon, Szolnokon élő geofizikus és író – által *magyarul* írt művekről. Az már csak, persze nem véletlen, ráadás, hogy a könyv borítója egy szintén Szolnokon élő művész, a festő Kaid Nabil képének felhasználásával készült (kivételesen szép kivitelben). Idetartozik még az is, hogy az *Az utolsó ebéd* valójában első könyve a szerzőnek, tehát bizonyos tekintetben írói debütálás szemtanúi is lehetünk. Ha ezt a pár konkrét adalékot, amit itt felvettem, komolyabban kezdjük el vizsgálni, akkor rögtön láthatóvá válik, hogy e vékony kis kötet már létezésével, létrejöttével is rengeteg kérdést, problémát testesít meg, és akkor még egy árva szót sem szóltam arról a társadalmi környezetről, amely közrefogja. De majd fogok.

Előbb azonban (bár az *Eső* szolnoki olvasóinak nem lesz nóvum, de azért mégis) elmondom, hogy Ahmed Amran Jemen északi részéről származik, egy kicsi hegyi faluból, amit (ahogy ő mondja) a térképek sem jegyeznek, és nyilvánvalóan az ottani regionális arab nyelvet tanulta meg anyanyelveként. De már kisgyerekként átkerült Szaúd-Arábiába, itt folytatta általános iskolai és gimnáziumi tanulmányait. Nem vagyok nyelvész, pláne nem vagyok az arab irodalom és nyelv specialistája, de annyit józan ésszel (és előtanulmányok nélkül is) beláthatunk, hogy egy ilyen hatalmas területen szóródott, hatalmas népesség által „használt” nyelv bizonyára nem egységes; kérdés, hogy az egyiptomi arab hogyan viszonyul például a jemenihez, és mondjuk a szaúd-arábiai mennyire pontosan érti a jemenit (és akkor még a tényleges regionalitásról, helyi dialektusokról nem is volt szó). Amran, amikor átkerült Szaúd-Arábiába, nyilván más nyelvi közegbe került, mint a pár száz fős falujában volt addig. S persze azt is meg kell említeni (megint csak hangsúlyozva, nem vagyok szakembere a témának), hogy az általános arab nyelvi széttagoltságot (földrajzilag, szociológiailag) az arab irodalmi nyelv fogja össze, amelyet viszont nem beszélnek, hanem írnak; tehát alapvetően egy írott nyelv. Ebből aztán az is következik, hogy az arab nyelvű országoknak azon részében, ahol évtizedekig, évszázadokig a gyarmattartók (angol, francia) nyelve volt a hivatalos, ott a függetlenség megszerzése után is jelentős szerepet töltött be (részben mint közvetítő nyelv). Egy interjúban (*Eső*, 2015/3, e kritika címe is ebből idézett) Amran említi, hogy Szaúd-Arábiában az iskolában angolul tanult, később (más megfontolásból és önszorgalomból) még németül is. Foglaljuk össze: a nagyjából 7-8 éves Ahmed Amran, egy földrajzilag lényegében jelölhetetlen kis hegyi faluból Szaúd-Arábiába érve, és ott tanulni kezdve, beszél az ő hegyi falvának a sajátos

regionális arabját, megtanul egy újabb arab nyelvet, amit Szaúd-Arábia hétköznapjaiban használnak (és nyilván jelentősen eltér az ő „falusi” nyelvétől), de persze az oskolában meg kell tanulnia az irodalmi arabot is, ami (nem igazán beszélt nyelvként) eltér az ő immár szaúd-arábiai arabjától. Amikor 1987-ben egyetemi ösztöndíjjal Magyarországra érkezik (ha más lehetőségeit használja ki, akkor ma talán angol nyelvű íróként üdvözölhetnénk – fordításban), akkor beszél-ismer legalább kétféle arab nyelvet, gondolom, elboldogul angolul (a németet hagyjuk), s bár a világ egyik legnyomorultabb, legszegényebb, polgárháborúkkal sújtott országából érkezik Miskolcra, és nem tud természetszerűleg semmit a magyar nyelvről és Magyarországról, mégis egy nyitott, friss szellemű, mindenre fogékony fiatalember tekint szét a rónaságon. Ezzel a nyelvi háttérrel, bár nyilvánvalóan rengeteg szenvedéssel is járt, nem volt nagyon szörnyű megtanulni magyarul; mert a nyelvi sokszínűség, a nyelvi tolerancia szinte kölyökkorától ivódhatott belé, és talán nem tévedek, hogy amint ez amúgy szokásos, a társadalmi elfogadókészség is.

Az irodalom azonban más, a nyelvváltás nem olyan egyszerű, mint a hétköznapi életben. Kétségtelen, világhírű írók hozhatók példának, hogy nem az anyanyelvükön értek el nagy sikereket, mindjárt itt van az idei Nobel-díjas, a japán származású Ishiguro, aki azonban öt éves kora óta él brit nyelvi környezetben, és természetszerűen ír angol nyelven (lényegében az írói anyanyelvén). De hogy magyar példát is hozzak, Teresia Mora (Móra Terézia) sikeressége német nyelvterületen kevésbé meglepő, ha tudjuk, hogy bár Magyarországról származik, de családjá sváb, így valójában német volt az anyanyelve. Agota Kristof francia sikerei azonban már tényleg közelebb állnak ahhoz a nyelvváltáshoz, amit Amran is véghez vitt, hiszen egy tanult nyelven érte el őket.

Az idegen nyelven való tudás, bármilyen tökélyre fejlesztjük is nyelvi készségeinket, mindig kétséges, legalábbis az anyanyelvünkhöz képest. Nagy kérdés, hogy megtanulható-e egyáltalán (felnőttkorban), s ugyanilyen problémás például ezzel összefüggésben a fordítás lehetséges vagy csak kényszerűen lehetséges volta. Ha mindezt észben tartjuk, akkor láthatjuk csak igazán, hogy milyen érdekes, különös és bátor vállalkozás az, amit Ahmed Amran e kis könyvben elénk tár: magyarul írni arab nyelvi és kulturális és vallási háttérrel. Azt nem tudom megállapítani, hogy az anyanyelve miként és mennyire szűrődik át a felvett magyarba (ehhez, ugye, ismerni kéne a jemeni és a szaúd-arábiai arabot), az azonban elég jól érzékelhető, hogy másként nyúl a magyarhoz, mint egy anyanyelvi szinten beszélő, s ebből többnyire igen izgalmas nyelvi konstrukciók, mondatfűzések vagy csak épp szóhasználatok alakulnak ki. Egyetlen példát hozok erre, szinte minden benne van az előbbiekből: a *Gyökvonás* gyermekszereplője mondja az új tanárukról: „Nem tudtuk, hogy ez milyenféle csend, az ő csendjével korábban még nem beszélgettünk.” A „csenddel” való beszélgetés metaforájában összesűrűsödik az a szituáció és emberi érzelem, mely az új tanár és a kisdíákok majdan létrejöhethő kapcsolatát előlegezi meg, ahogy két „idegenség” méricskéli egymást, de rokonszenvvel és nyitottan egymásra. De persze említhetném a talán kevésbé

megragadó mondatot is ugyanitt: „Több kockán állt a lábam”, melyről én magam nem tudom eldönteni, hogy vajon arab tükörfordítás-e, vagy nyelvújítás a „több lábon állás”-ra. S persze találhatunk olyan megfogalmazást, kifejezést, amely biztosan sutaság, nem a két nyelv egymásra hatásából, hanem nyelvi bizonytalanságból származik (a kötetnek épp az egyik legjobb novellájában: „alacsony frekvenciásságot”). Viszont érdemes figyelni az *Ingatlan* című kis bravúrdarabra, mely a nyelvi-formai ismétlődéseken keresztül mutat be már-már dramatikus jelenetkezéssel egy figurát (a feleséget) és egy kapcsolat zanzásított történetét; egészen kiváló a maga nemében. Mindezeket csak arra hozom példának, hogy lásuk, hogyan ingázik az Amran-novellák szöveges megjelenítése ellentétes pólusok között.

A tizenhét novella világában ugyanez az oda-vissza hatás működik, mint a nyelvi regiszterekben. Hangsúlyosan megjelenik a jemeni gyermekkor környezete, de megtalálhatjuk a magyar megfelelőjét is, miközben a különféle itteni és ottani tereket, emberi viszonyokat körbefogja a kötet valóságos története: egy szerelem, egy házasság és egy válás egyre szomorúbb története. Itt van jelentősége annak a „műfaj-meghatározásnak”, mely a kötet címlapján is szerepel: novellafolyam. Nem igazán ciklusba szerveződő szövegekről van szó, nagyon gyakran változik a többnyire első személyű, monológyszerű előadásmód beszélője, ám bizonyos motívumok, szereplők és terek újra és újra ismétlődnek, egyik szövegből a másikba „átbújnak”, és így mintegy bűvópatakaként folynak egymásba. A legszebb ilyen nagy repetitív motívuma a könyvnek a „kardamonzöld ruha”, melyet a férfi elbeszélő édesanyja kap férjétől, hogy aztán „ugyanezt” a zöld ruhát kapja a férfi felesége, míg végül e zöld ruha a szeretet és otthonosság metaforájává válik, ami aztán a könyv zárónovellájában szertefoszlik. Érdekes módon, ahogy említettem is, az egyes szövegek, ha zenei kompozícióhoz akarnám hasonlítani őket, egy-egy áriának felelnek meg: így több novella mint a feleség monológja tűnik föl (*Ingatlan, A híd, Telítettség, Gyertyák, Szélütés, Kardamon*), mások a férfi elbeszélését tükrözik a gyerekkorról, az apáról és az anyáról, testvéreiről, a családjáról (*Ajándékom, Vallomás, Az utolsó ebéd*), de fölbukkan a feleség korábbi házasságából született fiának a monológja is (*Igazán*). A tizenhét szövegből így kikövetkeztethető akár egy szerteágazó családregény apró mozaikokból összeálló váza is, és ez adja lényegében az igazi erősségét a könyvnek; a szövegek ugyan megőrzik önállóságukat, de egymásba folytatásukkal Amran az egyes szövegek felett is álló összefüggéseket, értelmeket és értelmezési lehetőségeket is létrehoz. Egy gyengébben sikerült írást így ellenpontoz az, hogy egy nagyobb egészebe is tartozik, s ezáltal az önmagában vett esetlegessége, halványabb minősége is felértékelődik.

A novellák anyaga, legalább részben, önéletrajzi lehet, de nem ez az igazán érdekes benne, hanem azok a tematikus szintek, melyeket ez az anyag átölel. Az egyik ilyen szint az a történet (itt nem egy novelláról van szó, a szövegek különféle módon, de összefüggnek, így alakul egy történetsík), szóval az a történet, melyben egy arab kisfiú kiszakad az ő megszokott, jól ismert, otthonosságot jelentő nyelvi-szociális közegéből, majd ifjú férfiként teljesen elszakad nyelvtől, otthonától, vallásától, kultúrájától, s megpróbál valahogy ebben az idegen (magyarországi) környezetben beilleszkedni, magára találni, otthonra lelni, például azzal is, hogy feleségül vesz egy magyar nőt, gyerekei születnek. Ez a történetsík, bár tartalmaz különleges elemeket is (az idegen nyelvűség és egyebek), valójában nagyon egyszerű és a magyar olvasónak is igen ismerős lehet: a patriarchális világból való kiszakadás és az új (városi) élettel való küzdelem a magyar (nem csak) népi irodalom jelentős

vonulatát ihlette meg. Más kérdés, hogy Amran novelláiból az is felsejlik, hogy nem pusztán a falusi, romlatlan életforma a maga egyszerű, de pontos erkölcsi értékrendjével kerül szembe egy új világgal, hanem lényegében földrészek, teljesen eltérő kultúrák, vallások ütköznek. Talán még pontosabb úgy fogalmazni, hogy gondolkodásmódok, s ezt a szerző egy házasság felbomlásának történetével metaforizálja. Ez a novellák másik síkja, mely önmagában is két részből tevődik össze: az egyik a kulturális, értékrendbeli elkülönböződések emberi kapcsolatokban megnyilvánuló és nagyon nehezen átléphető ténye-rétege. Ezt metaforikusan „helytörténetnek” is nevezhetnénk, ahogy a *Valami másban* olvasható (a feleség monológja): „Azon a helyen, ahonnan ő származik, ez az értékrend. Ez már nem az ő döntése, hanem a helyé.” A kötet címadó novellája is lényegében erről a szörnyen nehezen áthidalható mélységről szól, amely két különböző kultúrájú ember közt feszül, akkor is, ha történetesen szeretik még egymást. Ám az említett síkban a másik réteg igazából egy nagyon is általános emberi történet, egy férfi és egy nő kapcsolata, melyről nem kapunk teljes képet, hiszen a novellák nagyobb részt már egy felbomlott, szétesőben lévő viszonyról szólnak, még *Az utolsó ebéd* is, amely parafrázált, baljóslatú címével Jézus elárulatására, az utolsó vacsorára utalva már a pusztulást vetíti előre. (Itt térnek vissza a könyv borítójára, melyen Kaid Nabil festménye vagy annak részlete látható, egy jemeni város ódon épületekkel az alkonyati fényekben, melyek a folyó vizében is tükröződnek; ez is a kép címe, *Alkony*. Bármennyire bukolikusnak érezzük is a témát és megjelenítését, a vöröslő égbolt, a narancs-vörös fények mintha pusztító tűznyelveket idéznének, s a képcímmel, valamint *Az utolsó ebéd* címmel valaminek az elhamvadását, eltűnését vetítenék előre. Amit aztán a könyv novellái meg is erősítenek.) Amran ezt a férfi-nő kapcsolatot a maga bonyolultságában is néhány egyszerű, de hatásos jelenetben fogalmazza meg, amelyek erősségét éppen az adja, hogy látunk egy esendő emberi párkapcsolatot, mely bárhol lehetne, milliószor és milliószor naponta történik meg a világban, hogy két ember nem képes együtt maradni. De a két névtelen főhős (mert sem a férfinak, sem a nőnek nem tudjuk a nevét, utóbbiét legfeljebb sejtjük egy utalásból: „Krisztusasszonya”) hétköznapi, mindennapos tragédiája vagy szenvedése mögött hangsúlyosan ott van mégis az eltérő kultúra, az eltérő értékrend. Mindennek esszenciája a kötet záró és talán a legjobb novellája, a *Kardamon*, melyben rezignáltnan vehetjük tudomásul a kapcsolat végleges lezárulását, s amely szépen össze is foglalja a többi novella legfontosabb motívumait, köztük a kultúrákon, generációkon „átrepülő” kardamonzöld ruháét, mely talán, hangsúlyozom, talán egy elfogadható, bár változásokon áteső értékrend továbbításának lehetőségét is megvillantja. S persze azt is, hogy bár azt hisszük, ugyanazon a nyelven beszélünk, mégsem értjük egymást. Ami egy másik nézőpontból az otthonosság és az otthontalanság problémáját vetíti ki, illetve a kettő furcsa elegyét alakítja ki. Ezzel kapcsolatban jegyzem meg, hogy sokáig nem figyeltem föl rá, hogy bár tudható, hogy a novellák egy része Magyarországon játszódik, de lényegében egyetlen külső kép, tájleírás nincs a szövegeknek erről a teréről, míg a gyermekkor jemeni-falusi hegyvidéki kopár tája vissza-visszatérő eleme néhány novellának. Egy helyütt azonban mégiscsak feltűnik, mintegy jövődöbéli látomásként, egy távoli föld, „ahol négy évszak követi egymást. Ott minden zöld, mert rengeteg a víz, és sok folyó szeli át a termőföldeket... Ott minden év telén az égből többször is hullik sok fehér színű valami, mintha egy összefüggő, puha fehér vatta lenne. Ha sok esik belőle, beborít mindent, a házak tetejét, a földeket, az erdőket és a hegyeket. Csodálatos, ahogy a napsu-

gár ráesik arra a makulátlan fehérségre, szemvakító és gyönyörködtető” (*Tisztelet*). Ennél az utópisztikusnak ható leírásnál nehezen tudok szebbet elképzelni, mely Magyarországot ilyen gyönyörűnek álmódja.

Érdekes, különös atmoszférájú könyv *Az utolsó ebéd*, nem mondom, hogy nem hullámzó színvonalú, de ahogy említettem, a könyv egésze kárpótolhat mindenkit a megbicsaklásokért, s persze kíváncsivá is tesz, hogy lesz-e és milyen lesz a második könyve a szerzőnek.

Végezetül majdnem azt írtam, hogy ugyan nem tartozik a könyv lényegéhez, pedig hát dehogyan: a kritika elején említettem, hogy mindennek, egy novelláskötetnek is van társadalmi környezete, és hogy erre majd ki fogok térni. Mert aligha tekinthetünk el attól a mai magyarországi lélektani állapottól, mely gyűlölettel vesz körül mindent, ami idegen. Pedig csak ezt a könyvet kellene kézbe venni, hogy rácsodálkozzunk, hogy igen, nehéz kultúrák, vallások, társadalmi előítéletek, nyelvek falain áttörni – egy-egy emberi kapcsolatban talán szenvedésekkel, kudarcokkal jár is –, de nem lehetetlen. S bár *Az utolsó ebéd* közel sem „boldog véget” sugall, a törekvés rá, úgy értem, az elfogadásra és megbékélésre, mélyen bele van kódolva.

LAPIS JÓZSEF

RÉSNYIRE NYÍLT VÉCÉAJTÓ

Turi Tímea: Anna visszafordul. Magvető Kiadó, Bp., 2017

Nagyjából két évtizede Háry János vette elő az *Anna Karenina* híres, magyarul Németh László átültetésében ismertté vált kezdőmondatát („A boldog családok mind hasonlóak egymáshoz, minden boldogtalan család a maga módján az”), a végvári vitézek sorsára terjesztve ki a történetalapító boldogságértelmezést: „Minden boldog vitéz egyformán boldog, de minden boldogtalan vitéz a maga módján boldogtalan.” Fölsmerjük mindebben a romantikus mítoszt, mely szerint története csak a boldogtalanságnak van, s csak abban mutatkozik meg az egyediség, a másság – a boldogsághoz az egyformaság, érdektelenség társul. Bármelyik művet olvassuk azonban tovább, kiderül, hogy pusztán az emblematisz nyitómondatot értelmezve bizony tévútra jutunk. Tolsztoj nagyregénye feltétlenül többet tud és mond a boldogság szerkezetéről ennél, egészen odáig, hogy tulajdonképpen e könyvben találjuk meg a világirodalom kevés, tényleges történetet elnyerő boldog házasságának egyikét, Levin és Kitty esetében. *A Dzsigerdilen* boldog vitézeiről pedig már az első bekezdés végén kiderül, hogy bizony a boldogtalanságnak is megvan a maga megszokható, hasonló mintázata: „Mintha mind, ki boldogtalan, egyformán boldogtalan vitéz volna, ahogyan a halottak halottak és az élők élők.”

Levin, a „boldog családapa” végül elkerüli az öngyilkosságot, ám *Anna Karenina*, a boldogtalan anya, tudjuk, a halottak sorsában osztozik idő előtt. Turi Tímea

a végső pillanathoz fellebbez harmadik verseskötetében, amely az *Anna visszafordul* címet kapta. Erős gesztus, érthetjük kiállásként minden kiszolgáltatott, félresiklott, tragikussá váló női sors mellett, s azt sugallja: a történetnek ez nem szükségszerű kimenetele, Anna megmenthető. A nagy, ideológiai tartalmaktól sem mentes újraírásoknak persze ez a legfőbb üzenetük: ha valami az adott keretek, körülmények között elkerülhetetlen is, tekinthetünk rá olyan (modernebb) távlatokból, amelyekből nézve más magatartásminták, lehetőségek is megmutatkoznak, illetve a kritika éppen a körülményekre hull vissza. Az átírás azt is hivatott megmutatni, hogy milyen mintázatok szövik át azt a közeget, amely meghatározza az adott történet alakulását.

A kötetben a legközvetlenebbül kapcsolódik mindehhez az *Anna visszafordul a peronról* című rövid, kétsoros szöveg: „A szerelmek története mind hasonló egymáshoz. / Minden házasság a maga módján az.” A verscím már pontosítja a kötet cím általánosabb allegóriáját, s egy konkrétabb képbe merevíti azt, miközben a vers, látjuk, maga is újraírása a Tolsztoj–Németh-féle nyitánynak, mégpedig úgy, hogy csavar kicsit a dolgokon: az eredeti boldog(ság)–boldogtalan(ság) szembenállást a szerelem-házasság kettősére cseréli. Amíg Németh Lászlónál az „az” meglehetősen egyértelműséggel a „boldogtalan” helyettesítője (láttuk, Háy átírása inkább nem is él a névmásítás eljárásával, pontosan jelzi, miről van szó), azzal, hogy Turi nem a jelzői szerepű melléknemekre, hanem a főnevekre helyezi a hangsúlyt a mondatban, fölerősödik a többértelműség: az „az” visszautalhat nyilvánvalóan a „hasonló”-ra, egy sajátos paradoxont hozva létre (mely szerint minden házasság a maga módján hasonló egymáshoz...), avagy utalhat önmagára is, azaz minden házasság sajátos házasság. A lényeg természetesen így is, úgy is az, hogy a romantikus *love story* demitizálásával a házasságok izgalmanak felemelése történik – talán azzal a sugallattal, hogy ha Anna utóbbira tekint, s nem dől be a szerelmi szenvedély kitalációjának, akkor hátra sem nézve könnyen maga mögött hagyhatta volna a végzetes vonatszerelevényt. A címében Dante feleségét megidéző *Gemma Donati füveskönyve* ki is mondja: „A szerelem elhatározás kérdése. [...] Legyen eszed. Lehet, hogy halhatatlan / a szenvedély, de te mégis halandó vagy: / eszerint élj.” (A két vers kapcsolatára Domján Edit recenziója is fölhívja a figyelmet: *Tudom, mit beszélek*, KULTer.hu, 2017. május 26.)

Ez a fajta, a józan észre apelláló, mítoszromboló (s bevallom, hogy számomra alapvetően rokonszenves) attitűd lényegi jellemzője a kötetnek, sok esetben kevésbé esztétikai, mint inkább etikai-ideológiai tétekekkel. Olyan jellegzetes női mítoszokat és sorsképeket bolygat, piszkál meg, mint a hűséget jelképező Solvejgá vagy Pénélopeé. Utóbbi vers (*A szövőszék*) nyelvi szempontból gubancos kissé, gondolatilag pedig a jellegzetes poénleütős struktúra jellemző rá is (az *Odüsszeia* hőseként azonosítható beszélőt különösebben nem érdekli a férje, egyszerűen élvezzi az egyedüllétet és a szövőmunkával járó pihenést). A *Solvejg elköltözik* nagyobb szabású, lassabban fölfejtendő lírai mű, amelyben megjelenik a kötet egyik vezérmotívuma, az elmúlt idő. A megszólaló maga mögött tudja már fiatalságát, egykori szerelmét („azok a napok elmúltak”), s örül, hogy „most nem múló” napokban élhet. A *Tatjana válasza Anyegin harmadik levelére* úgy végződik, hogy „tudod, az zavar, / hogy mindegy, mi lesz, elmúlik a pillanat” (a záró sorpárt talán nem csak én érzem meglehetősen banálisnak).

A *hetedik év Pemberley-ben* frivolnak érezhető nyitása („Ha már elmúlt a szerelem, még mindig összetart / a lakáshitel”) ironikusan, talán cinikusan utal arra a Jane Austen-re-

gényben is már ott lévő sugalmazásra is, mely szerint a két kivételes hős, a kor vezető nő szerepelvérsáiból kikülönülő Elizabeth Bennet és a nehezen megközelíthető Mr. Darcy egymásra találásában utóbbinak pazar ingatlanja és birtoka bizony jelentős szerepet játszott. Allegorikusan persze a hét év után kihűlő, de a különböző társadalmi, gazdasági, családfenntartási és hasonló okok miatt mégis egyben maradó kapcsolatok helyzetét jeleníti meg. Nekem egyébként minden szórakoztató elméssége mellett is az a problémám a kötet ilyen típusú költeményeivel, hogy olyan nagy íveket rajzolnak, és olyan általánosságokba emelkednek, amelyek a horoszkópok „hoztam is ajándékot, meg nem is, de bárkire ráérthetem” bölcsességén kevésbé lépnek túl. „Hét év van közöttünk, és, tudod, / mostanában látom be, hogy mi az igazság azokban, / amiket hét éve mondtál – mennyit vitatkoztunk! –, / de mostanában már ideges vagyok, ha nem gondoljuk / ugyanazt; bár nyilván van egy-két dolog, amit időközben / Te láttál be.” A világirodalom egyik legnépszerűbb szerelmi történetének lebontásához-továbbgondolásához ez nem feltétlen elég („azokban, amiket hét éve mondtál”: tényleg szó szerint bármire utalhat; mindenki azt gondol mögé, amire emlékszik), párkapcsolati krízis megjelenítéseként (c)sekély. „Emlékszem arra, milyen volt a szerelem, / ezért tudom, hogy semmi nincs, ami erősebb a múltnál.” Ehhez hasonló szlogeneket még találunk a könyvben, ám jelen esetben Coelho-poétikáról semmiképp sem beszélhetünk, hiszen Turi Tímea reflektált, szellemes, ironikus – csak épp sok esetben a költemények dramaturgiája nem elég jól megoldott ahhoz, hogy érdemi és érdekes jelentésekkel töltsé föl ezeket az elhasznált sorokat. Úgy érzem, hogy a szerző nem mindig ódzkodik a könnyebb út választásától, és ezt mind az esztétikumra, mind a gondolatiságra értem (zömében egyszerűbb megoldásokkal élő, prózai intonációjú, témakifejtő, inkább retorikus, mint poétikus, gondolkodó szövegekről van szó). A versben felüdülés a végre teljesen hétköznapi, profanizált konkrétumot előhívó „Mikor lettél idegenből rokon? / Mióta nem zárod be a véccéajtót magad után?” sorpárra bukkanni, amely már érzékletesen mutatja meg a másik korábban vonzó idegenségének tűnését. (Hm, néha talán jobban is ki lehetne tární azt a budiajtót – ha már egyszer fölforgatunk.) A zárlat fanyar bölcsességét viszont szintén inkább feledném: „Azt mondják, a hetedik év a kritikus, / így eldőlt: már mindig együtt leszünk, ha elmúlt / a szerelem.” Turi Tímea kétségkívül szeret kísérletezni a bölcsességretorikával, ám ennek határfoka meglátásom szerint lehetne magasabb. Az *Ami elveszhet* és a *Bús férfi* szerkezete (a boldog családokhoz hasonlóan) egyforma a tekintetben, hogy egy szentencia más szereplő általi visszafordítására épül: „Ami elveszhet, az el is fog veszni”, olvassuk, s ami lesz belőle: „»Ami elveszhet, az voltaképpen már el is vészett«, / bölintott, és vágott még egy szeletet a gesztenyealagútból.” Avagy a másik szlogenpár (süteményvágás helyett ezúttal vezetés közben hangzik el): „»Vannak mondatok, amiket nem lehet visszavonni.« [...] A férfi arcát sem láthattam. »Nem tudom. Szerintem minden visszavonható«, mondtam, lekanyarodtam a főútról, hogy hazavigyem, és tudtam, hogy többé már soha nem beszélünk ilyen bizalmasan.”

Azt hiszem, a kulturális, irodalmi előképek némileg rutinszerű, többé-kevésbé szórakoztató játékba vonásánál sokkalta pezsgőbb, izgalmasabb, frissebb az, amikor a hétköznapi, élőbb, sajátserűbb helyzetek jelennek meg a versekben, s kevésbé egyetemes tanulságok hangzanak el. Ezekben a fölényes szellemességen, kifordító gyakorlatson túl ott van egyrészt a személyesség(-illúzió) szavatossága, másfelől az átélhető tapasztalat keserédesége. A kötet végén a *Barátaink* remek körképét mutatja meg annak, hogy mennyire eltérő módokon távolodunk el a régi ismerősöktől, s miképp jutunk el oda, hogy „a távolság lett

köztünk a vágyott tisztelet". A vers nem az arctalanná nagyítással éri el azt, hogy könnyen helyezkedjünk bele az adott szituációba, s ezáltal érezzük ránk is érvényesnek, hanem konkrét és pontos, tényleges eseteket sorjáztat, s így a többes szám első személy ezúttal szereplehetőségeket jelöl („akkikkel azért nem járunk már össze, mert unjuk, / amit mondanak, és magunkat is unjuk, miközben / hozzájuk beszélünk; akik olyan helyre költöztek, / ahová ritkán jár a busz, vagy mi maradtunk vidéken, / és ők felénk se néznek"). Még nagyszerűbb a könyv záróverse, a *Találkozó*, amely az egyébként többször felbukkanó témát kerekíti le: a gyerekek nélkül a játszótérre visszatérő édesanyák találkozásának összetett, gazdag, távlatos megjelenítését kapjuk. Az utolsó mondat pedig szintén rímel a többször előkerülő boldogságmotívumra is: „Csend lesz. / És ők felidéznek a boldog időköt, és boldogok lesznek újra." Van a kötetnek egy-két fogós kérdése: az egyik, hogy vajon mi van a gyakori többes szám első személy mögött? Kiket takar a „mi"? Általában a nőket? Nők egy meghatározható csoportját? Valamely egyénített női szemszöveget? Netán ha ráérhető, akkor ráérhetjük a férfiakra is? Elgondolhatjuk-e a szövegek „mi" alakzatát a nemi kódoltságon kívül? Ez alighanem költeményről költeményre másképpen válaszolható meg. A nagyon jó, ciklusokon kívüli kezdővers például leginkább az anyai (és valamelyest az apait is integrálni képes) „mi"-t jeleníti meg – a mű arról a szülői tapasztalatról ad számot, amely a gyermek nem előnyére történő, szorongást okozó megváltozásakor jelentkezik, s a felelősség hangján szólalva meg a „Mikor romlanak el?" kérdéstől a „Mi mikor romlunk el? Hiszen még jók voltunk, amikor szültünk" válaszig tart. Retorikailag kiválóan felépített a vers, hiszen a gyermek „romlásának" firtatásából az alábbi két sor vezet ki: „[Mikor tanulnak meg...] Felcserélni a tettet és az áldozatot. / Tükörbe nem tudni nézni." A tettes-áldozat viszony aktuális nehézségének megsejtéséhez az önreflexió jelképe, a tükör segíthet hozzá, s ez folyik át a saját felelősség már idézett faggatásába.

Máskor a „mi" feloldása nyilvánvaló – „Mi, nők, tartsunk össze" (*Small talk*) –, s az ebbe a típusba tartozó versek esetében a Te, Ti rendre a férfit, apára vonatkozik; legjellemzőbben a Ti megszólítást variáló *Vendégek vagytok* említhető: „Ti vagytok az apák [...] Emlékek lesztek, és történetek, / fognak rólatok sokat beszélni: / de *most* és *itt* sosem lesztek otthon." Ez az alapvető beszédhelyzet természetesen nyíltabban befolyásolja az olvasó helyét, azonosulási lehetőségét, versbefogadását annak nemétől függően is – e kötet esetében bizonyára nem értelmetlen dolog arról is beszélni, hogy milyen lehet nőként vagy férfiként olvasni a verseket, de valójában ez a szempont, minden provokatív kitüntetettsége ellenére, csak egy a sok lehetséges érintettség közül (s azt sem kell túlrágogni, hogy teszem azt férfiként is hányféleképpen olvassunk). Mindenesetre Turi Tímea könyve erőteljesen játékba hozza a társadalmi nemek kérdését, reflektáltan, a sztereotípiák tudatos használatával, hol ironikusan, hol ideologikusan. S azt hiszem, hogy az olyan bekerülő darabokra, mint például az egyszólatos *Dal a családon belüli erőszakról*, biztosan nem elsősorban esztétikai szempontból érdemes tekinteni, hanem emellett gesztusértékét és etikai összefüggéseit is észlelni, s a vak komondorok országában (világában) fontosságát is érzékelni: „A nők mindent kibírnak / egy ideig." Bizonyos dolgokat egyszerűen nem lehet elégszer szóba hozni a különböző megszólalási felületeken – beleértve a kortárs verseskönyveket is.

Különösnek tűnhet, hogy az alternatív elbeszélések könyvében több vers (beszélője) láthatóan mégis az „egy" történetben gondolkodik – ez nem pusztán a nyilvánvaló utalásokban mutatkozik meg („Minden történet ott kezdődik..."; „a vége mindig ez a mondat marad a történetnek..."; „Felismerem, hogy a történet egy"), hanem a túlátlánosító nagy

kijelentésekben is („A nők nem írnak naplót”; „Mindig a férfi fájdalma látszik”; „mert a férfiak lelke a nők teste” stb.). A látszólagos ellentmondás azonban logikailag föloldható, akár úgy, hogy a különböző versének más-más totalizáló nagy elbeszélést vázolnak föl, akár úgy, hogy az egyes versekben a hangsúlyozottan túláltalánosító kijelentések ásnák ironikusan alá önmagukat (mint például „A nők nem beszélnek magukról. / És nem a férfiakról” esetében). Az *Anna visszafordul* ugyanis tisztában van a hagyományozott (nagy) elbeszélések erejével, és ezért írja újra és tovább a történeteket.

Anna Karenina történetének vége (most már úgy kell fogalmaznunk: Tolsztojnál), mint tudjuk, a halál (amely nem az *Anna Karenina* elbeszélésének vége: az utolsó nagy fejezet Levin öngyilkosságának elmaradásáról, Levin és Kitty ellenpont sorsáról szól): „»Oda! – mondta magának, s a vagon árnyékában a szénnel elegy homokra nézett, amivel a talpfák köze fel volt szórva. – Oda a közepére, és megbüntettem őt, s megszabadulok mindenkitől.«” A szerelmi szenvedély és elkeseredés, a (női) kiszolgáltatottság cselekedete a tett pillanatában végzetesen megkérdőjeleződik: „Ugyanabban a pillanatban már el is borzadt attól, amit tett. »Hol vagyok? Mit csinálok? Miért?« Föl akart emelkedni, hátravetni magát, de valami hatalmas, könyörtelen ellökte a fejét, s hátra taszította.” Turi Tímea könyve a hatalmas és könyörtelen erők elsőprőnek tűnő szükségszerűségével megy szembe, a lehetőség fölmutatásával segítve elő azt, hogy a felismerés ne a tett pillanatában, hanem egy momentummal korábban történjen meg. Hogy a szerelmi történetek ne legyenek olyannyira hasonlatosak egymáshoz.

HAKLIK NORBERT

A FÁK LÜKTETŐ SZÍVE

Györfly Ákos: A hegyi füzet. Magvető Kiadó, Bp., 2016

Az emberélet útjának felén egy nagy sötétlő erdőbe jutottam, mivel az igaz utat nem lelém – indította Isteni színjátékát Dante Alighieri hét évszázaddal ezelőtt. Danténál a sötétlő erdő a végső zsákutca. A hely, ahonnan csak a pokolba van tovább.

De vajon megadathatik-e, hogy a sötétlő erdő ne végpont, a kudarc beteljesülésének szimbóluma, hanem maga az út legyen? Györfly Ákos *A hegyi füzet* című prózakötetében éppen ez történik. A narrátor a Börzsöny sűrűjében talál egy elhagyatott erdei házat, és – akárcsak Mózes a Sínai-hegyre vagy Jézus a sivatagba – ide vonul el, hogy a falak közt talál füzetet önmaga megismerésének gyónásszerű aktusaként megtöltse feljegyzéseivel. Az elbeszélő a kötet egészére jellemző szikár pontossággal jelöli ki a tétet és a feladatot: „Azért kezdek írni ebbe az ismeretlen tulajdonos által itt hagyott, világoskék fedelű füzetbe, hogy megpróbáljak rájönni arra, mit keresek itt.” Vagy – hogy ismét Dantéra utaljunk – azért, hogy végre meglelje azt a bizonyos igaz utat.

A dantei párhuzamot meg sem próbálja palástolni a szerző. (Igaz, az Isteni színjátékot következtesen nyolcszáz éves műként emlegeti, tehát öregít rajta egy évszázadot. Kár, hogy a kötet anélkül jutott el a kéziratléttől a könyvespolcokig, hogy ez bárkinek is szemet szúrt volna – márpedig egy szerkesztőnek néha számolni is tudnia kell, a *hét*százát!) Győrffy inkább személyessé teszi a párhuzamot, és annak mintájára, ahogyan a középkori költő-elődnek Vergilius volt a pokolkalauza, a nagyapa alakját idézi meg a belső utazás nyitányában: „A hűvös, gombák illatával telt erdei levegőben ökörnyálként úszik az elképzelt ház képe. Arra gondolok, hogy ha nagyapám, akit sosem ismertem, kilépne egyszer csak a fák mögül, ideülne mellém a rönkre, értené-e egyáltalán, ha elmondanám neki, mit jelent nekem ez a reggel. Értené-e, ha azt mondanám neki, kétségbeesés, ha azt mondanám, tanácstalanság, ha azt, gyötrelmem, ha azt mondanám, nők és gyerekek lelke, ha azt, hazugság, ha azt, gyávaság, ha azt, hogy bennem immár semmi nem maradt abból, ami az ő számára észrevétlenül volt természetes. Ha azt mondanám neki, valóban létezik az a nagy, sötétlő erdő, amit egy olasz költő idézett meg nyolcszáz éve. Értené-e azt az erdőt, azt a nyolcszáz éves erdőt a szavakban. Miközben tudom, és ez a tudás a sötét centruma ennek a bénult melankóliának, hogy senki, hogy soha többé nem lép elő senki a fák mögül, ahogy eddig sem lépett elő soha senki a fák mögül, hogy szelíden állhatatos tekintettel a vállamra tegye a kezét, hogy megöleljen, és hogy aztán a résztvétől átvált mélységes csendben a gyógyulás, a felejtés lehetősége egyáltalán felmerülhessen. Nem, sem a halottak, sem az élők, senki és semmi, csak az a szurokszerű mocsok a lélekben, az út eddig a kivágott gesztenyerönkig, és az elképzelt ház lassan feloldódó képe a hűvös, gombák illatával telt erdei levegőben. Az elképzelt házé, amelyből most lépne ki az a valaki, aki már soha nem leszek, most lépne ki, és halvány mosollyal venné tudomásul, hogy csak álmodta azt a másikat, aki itt ült valahol a közelben, és nem volt válasza semmire.”

Az idézett passzus zárata Dante mellett Szabó Lőrincet is nyilvánvaló referenciaként hozza játékba. A Dsuang Dszi és a lepke dilemmáját idéző kérdésfelvetés a későbbiekben is előkerül majd: „Álmomban gyerek vagyok, de az álombeli tekintet mostani önmagamé. A mostani tekintetem annak a gyerekeknek az érzeteivel. A számára elképzelhetetlen jövőből nézek vissza rá.” Hosszan lehetne sorolni még a kötetben azonosítható irodalmi-filozófiai utalásokat Dantétól Wittgensteinen át Pilinszkyig, ám ha ezekre fókuszálnánk, akkor éppen a lényegét tévesztenénk szem elől. A *hegyi füzet* tétje ugyanis sokkal több annál, mint hogy afféle referenciaparádé legyen – itt inkább arról van szó, hogy egy, a görög-római-zsidó-keresztény kultúrkörbe vetett egyén gondolkodik önmaga helyéről a világban, amely szükségszerűen hozza magával ennek a kulturális háttérnek a jelenlétét. Ha mégis ki kellene ragadnunk a lehangsúlyosabbat e referenciák közül, akkor az újszövetségi párhuzam kínálná magát a legnyilvánvalóbban. A *hegyi füzet* ugyanis nem csupán címében idézi meg a hegyi beszédet, hanem a későbbiekben is, például így: „A szegénység csodálatos. Az ember valójában nem lehetne más, mint szegény. Csak a legszükségesebbekkel rendelkezzen. A lelki szegény az, aki birtokolja a legszükségesebbet, és tudja, hogy minden más felesleges és jelentéktelen. A szegénység az ember természetes állapota. Isten az embert szegénynek teremtette. Szegénynek lélekben és szegénynek anyagi javakban. A szegénység mint eredendő, természetes emberi létállapot rettenetesen hiányzik a világból. Ami a helyét átvette, ami a helyébe furakodott, leírhatatlan. A szegénység nem nélkülözés, hanem annak a belátása, hogy végső soron csak egyvalami kell. Mindig csak egyvalami. Ha ez az egyvalami nem a miénk többé, nem léphet más a helyébe, csak a semmi. A világnak

alapvetően nem a szegénységgel kell szembenéznie, hanem a semmivel. A nyomor és kitaszítottság már ebből a semmiből következik, és nem a szegénységből. Nagyon kevés szegény embert ismerek. Alig néhányat. Annál több olyan embert, akinek élete közép-pontját a semmi foglalta el.”

Győrffy kötete azonban a legkevésbé sem teológiai esszé, hanem inkább olyan, mint egy jó prédikáció, amely az elmélet mellé odateszi a gyakorlatot is. A kötetben oly hangsúlyosan jelen lévő szegénység és a szenvedés fogalmát például éppen az tölti meg tartalommal, hogy a narrátor az ezekről való gondolkodás során felidézi hajléktalanok között (feltehetően) szociális munkásként töltött munkanapjainak gyakorlati tapasztalatait is. Az ideák és a gyakorlat kettőssége teszi elevenné és megközelíthetővé a kötet gondolatvilágát. Legremekebb pillanataiban e kettősség a krisztusi példabeszédeket idézi, például amikor a halott birkáról és a kislőről szóló passzus fogalmazza meg egyetlen bekezdésben azt, hogy az igazi szeretet túlnő azon, mintsem hogy csupán saját tárgyának függvénye legyen. Győrffy kötete mintha rendre arra a végkövetkeztetésre jutna, hogy saját kicsinyiségünk felismerése és a racionális megértés erejébe vetett bizalom feladása az út ahhoz, hogy megtalálhassuk helyünket az egyetemességben és megcsillanhasson bennünk az isteni visszfénye. Egyszerre van jelen mindebben a kálvini kegyelemtan és az agnoszticizmus. *A hegyi füzet* legszebb pillanataiban az erről való gondolkodás ilyen megállapításokat szül: „Isten léte nem hit kérdése. Éppen ezért nem hitre van szükségem, hanem arra, hogy eszembe se jusson a hit. Ha eszembe jut, bajban vagyok. Ne kelljen erre gondolnom. A hitre való rákérdezés már önmagában egy súlyos krízis tünete.” Vagy, csak hogy egy olyan mondatot is idézzünk a kötetből, amely a buddhizmusra sem áttal kikacsintani: „Szeretnék semmit sem akarni, és akkor talán sikerülne megértenem azt az egyetlen igaz akaratot, ami a világot tartja.”

Győrffy kötete a gondolkodás alázatának könyve. Ha úgy tetszik, a rövid fejezetek közötti csenddel mondja a legtöbbit, a hiátussal, amelynek során az éppen olvasott szövegrész tovább munkálkodik az olvasóban. „Ma egész nap nem beszéltem, mégis mintha valaki folyton kérdezne, és mintha valaki folyton válaszolna is a kérdésekre” – áll a kötet utolsó bekezdéseinek egyikében, és mintha ez a passzus éppen *A hegyi füzet* olvasásának élményét foglalná össze, hogy aztán egy álmot emlegessen a narrátor, amelyben egy ismeretlen erdőt jár, kezében egy gyümölcscsel, melynek elfogyasztása gyógyír a fájdalokra, és láttatni enged, „a fák lüktető szívét”.

Győrffy Ákos legújabb kötete eddig az erdőig kalauzolja el az olvasót, kérdések sorával, amelyek éppen megválaszolhatatlanságuk felismerése által segíthetnek hozzá ahhoz, hogy abban a bizonyos nagy, sötétlő erdőben végül a fák lüktető szívéig lássunk.

**PAPP
ATTILA ZSOLT**

OTT MARADT, AHOL A HAZA VAN

Haklik Norbert: Tom Hanks a vizek felett. Scolar Kiadó, Bp., 2017

„Mindig az első mondat a legnehezebb.” Különösen áthallásos ez az első mondat – merthogy így kezdődik egy novella Haklik Norbert *Tom Hanks a vizek felett* című legújabb kötetében – egy olyan szerzőtől, aki több mint tízévi „hallgatás” után tért vissza az irodalmi prérira. Ezeknek a nagy írói hallgatásoknak a kritika előszeretettel szokott valamiféle jelentést tulajdonítani, és gyakran joggal. Egy évtized hosszú idő, és a legtöbb író ritkán enged meg magának ekkora „szünetet” két könyv között. Haklik esetében azonban talán helyesebb, ha inkább „felkészülési időről” beszélünk. A mostanit megelőző kötete, a 2006-os *Big Székely Só* című regény meglehetősen ellentmondásos fogadtatásra talált, és egy időre ismét előtérbe állította az érvényes Székelyföld- és Erdély-narratívák kérdését – más-más előjellel, de ez egyáltalán nem baj. Szerzőnk azonban, ahelyett hogy – „addig üsd a vasat, amíg meleg” alapon – learratta volna a bekamerázott székely falu története által hozott vegyes népszerűség babérjait, és folytatta volna ennek az igencsak sok vitát kiváltó, de annál relevánsabb témának az irodalmi feldolgozását, fogta magát, és kivonult a magyar irodalmi életből – méghozzá szó szerint. Minderről persze egy szót sem kéne ejtenünk, ha a kizárólagosan szövegközeli, műközpontú olvasás hívei volnánk, és azt gondolnánk, hogy egy irodalmi mű értelmezéséhez egyáltalán nincs szükség az életrajziság vagy a hatástörténet mankóira, és ez bizonyos művek esetében valóban így van; de a *Tom Hanks*-könyv megértési lehetőségeinek szándékos elszegényítése lenne, ha nem vetnénk számot azzal az úttal, amely ehhez a novelláskötethez vezet(het)ett. Tehát Haklik Norbert, a tehetséges „fiatal író” és jó tollú zsurnaliszta, két novelláskötet és egy regény után, a kétezres évek második felében elment Csehországba (pontosabban Morvaországba: Brnóba/Brünnbe) egy multinacionális számítástechnikai céghez dolgozni, és láthatóan úgy döntött, hogy – megszabadulván a publikálás és a folyamatos jelenlét kényszerétől – füttyöl az irodalmi élet, valamint a kritika elvárásaira, vagyis akkor adja ki a legközelebbi kötetét, amikor tényleg van mondanivalója. A *Tom Hanks a vizek felett* pedig nagyon is pontos képet ad arról a hosszú felkészülési időről, amely megelőzte – és tökéletesen indokoltta is teszi azt.

Ha az egyszeri olvasó úgy üti föl ezt a kötetet, ahogyan a művelt angol javasolja („let’s begin from the beginning” – kezdjünk mindent az elejéről), akkor az az érzése támadhat, hogy Haklik Norbert pontosan ott folytatja, ahol abbahagyta bő évtizede. És aki így gondolja, nem is áll távol a valóságtól. Érthető, de kockázatos vállalkozás volt ugyanis ezt a novellagyűjteményt a *Történet Kutysról, aki medve volt* című szöveggel kezdeni: a mostanában ismét (vagy még inkább) aktuálissá vált székelyföldi „medveproblémát” a Ceaușescu-korszakba ágyazó, egy székely kisfiú és egy mackó sajátos „barátságáról” szóló sztorira ugyanaz az anekdotikus szerkezet és körülményes, jóízűen mesélős mondatfűzés jellemző, amiért Haklik korábbi, hason-

ló témájú írásait szerették azok, akik szerették – és amiért viszont mások meg nem. Nem kell tisztában lenni a keletkezési körülményekkel ahhoz, hogy azt valószínűsítsük, a kötetindító elbeszélés időben is közel születhetett a *Big Székely Só* világához, és vélhetően a könyv (egyik) legkorábban írt darabja. És bár stilisztikailag valóban elűt a kötet későbbi szövegeitől – amelyek érezhetően jobban törekednek az ökonómiára, és jóval szikárabb, tömörebb fogalmazásmódot hoznak –, van valami, ami egyáltalán nem változott az eltelt évek alatt Haklik prózaművészetében: a történet iránti szenvedély, a töretlen mesélőkedv. (A nyelv némiképp barokkos használata azonban nem tűnik el teljesen, és olyan – érzésem szerint feleslegesen – túlbonyolított szerkezetekben tér vissza, mint például a „valós idejű üzenetmegosztó-alkalmazás” és hasonló a *Gyapjas halban*.) Ez átüt a könyv kísérletezőbb műveinek szövetén is, mindjárt a következő novellában is, amelynek talányosan az *Gazam volt Tévedtem* címet adta a szerző, így, áthúзва – és amelynek háttértörténetéhez minden bizonnyal az újságírói, szerkesztőségi múltjának némely eleme szolgáltatott érdekes, de inkább csak a „díszletezésben” megnyilvánuló adalékokat. A mesésnek, a valószínűtlennek ez a szervesült, magától értetődő használata többeket bizonyára arra készíthet, hogy meglebegtessék a mágikus formulát, ti. a mágikus realizmusét – de Haklik történetmesélői kedvének és erejének inkább a klasszikus (miksaáthi) magyar prózahagyományhoz van köze, semmint a latin-amerikai mágusokhoz. Bár ez is csak óvatosan jelenthető ki, hiszen nagyon sokféle ágazó, összetett témavilágról és motívumkészletről beszélhetünk Haklik kisp prózája esetében.

Mindez akkor válik leginkább világossá, ha áttekintjük az elbeszélések világát térben és időben – úgy, hogy közben egyértelművé válik, a két „koordináta-rendszer” nem választható el egymástól. Haklik novelláiban az időnek „szaga” van, mint annak a bizonyos hangszáznak az Apollinaire-versben. Vagy éppen íze, mint a gyermekkor első gofrijának, amely egy új, szabad(abb) világ ígéretét jelenti az *Amerikai palacsintában*. De ha már a szabadságnál tartunk, van valami, ami ezt még inkább megidézi, és folyton vissza-visszatérve a Haklik-novellák meghatározó motívumává, már-már védjegyévé válik: a zene. Haklik egy nemzedék popzenei tapasztalatáról ad hiteles és néhol megindító láttelepet, a nyolcvanas (és részben kilencvenes) évek ikonikus zenekarai, hullámai és helyszínei, a punktól a new wave-ig azt a nosztalgikussá szelídült, mégis felszabadító erőt képesek közvetíteni az olvasónak, amit Jürgen érez a *Born to Die in Berlin* című novellában a Nina Hagen- és a Ramones-élmény közt lebegve az egyszerre valóságos és szimbolikus jelentőségű léghajón. És nemcsak a zenéről van itt szó: sok egyéb – ma már úgy mondanánk: retró – elem mellett a *Csillagok háborúja* fantáziavilágának megidézésével Haklik egymástól látszólag független, valójában viszont egymással kommunikáló szövegei megszönek egy olyan generációs élményháló, amelyen nemcsak azok akadhatnak fenn, akiknek tapasztalati háttere miatt ez a popkulturális közeg ismerős, hanem azok is, akik afféle önismereti tréningként kíváncsiak Közép-Kelet-Európa közelmúltjára.

Haklik ugyanis erről beszél akkor is, ha az Oregon állambéli Mount Jefferson tövében áll, akkor is, ha az egykori vasfüggöny felett repül át egy léghajóval – vagy épp a cseh vidék fölé emelkedve, egy hamisítatlanul švejski vétetésű „Tom Hanksszel” az oldalán (*Tom Hanks a vizek felett*). Nem lehet megkerülni ezeket a léghajókat, mert a hakliki mitológiában róluk látható be az a táj, amely – hiába szállunk fölébe – „nem térkép”, hanem zsigereinkben élő történelmi tapasztalat. És ilyenkor néha gombóc képződik a torokban, amolyan kusturicai sírva vigadós módon, mint amikor *Jovan háborúról álmodik* a délvidéki *bolnicában* (elme-

gyógyintézetben), arról, hogy „egyszerűen csak lemészárolta a mudzsahedineket, meg mindenkit, akit odabent talált a házakban” a boszniai háború idején. És van, amikor a kép kitágul, átfog korokat és földrészeket, hogy a kötet egyik legerősebb szövegében, nevezetesen a zárónovellában (*Ha eljön az idő*) egy elátkozott zsebóra útját követve írjon le egy kalandosságában impozáns történelmi ívet, az 1849-es szabadságharctól a Titanic elsüllyedéséig, a Zagyva-parttól New Yorkig és vissza, katasztrófákon, világégéseken, diktatúrákon át, hogy ugyanoda jusson a végén, hisz: „Ott maradt, ahol a haza van.”

Mert mindig az utolsó mondat a legnehezebb.

PÉCSI GYÖRGYI

AZ EMIGRÁCIÓ EMLÉKEZETÉNEK ÍRÓJA

Ferdinandy György: Meglátogatjuk a múltat. Magyar Napló Kiadó, Bp., 2017

Az olvasó, aki nem most vesz először kézbe Ferdinandy-könyvet, az író legújabb összeállítását lapozva kezdetben tán gyanakszik. Gyanakszik, mert nemcsak a tónus, a modor ismerős, de mintha már találkozott volna ezekkel a szereplőkkel, ezekkel a történetekkel az író más elbeszéléseiben, regényeiben, „műfajtalankodó” írásaiban is. Válogatás volna régi szövegekből, néhány újabbal kiegészítve? Az cím szerint *Új írások 2015–2017* lennének, a fülszöveg azonban némiképpen talányos, hiszen spanyolul és franciául közölt írásait fordította, írta át magyarra – s ami idegen nyelven új volt, magyarul, hát... mondjuk... ismétlés. Csakhogy az író, függetlenül attól, hogy a spanyol vagy francia olvasó rendelkezik-e tapasztalattal a Ferdinandy-szövegek világában, képes-e dekódolni önreflexív megjegyzéseit, rendre emlékezteti önmagát, hogy egyik-másik hősének történetét már megírta, elmesélte, vagy utal olyan eseményre, amit sejtetően máshol már elmondott. Másutt zsémbeskedik, hogy nem emlékszik pontosan nevekre, részletekre emitt, amott viszont pontosan eszébe jut, s még azt is bevallja, hogy nem tudja, álmodta-e vagy valóságosan is megtörtént, amiről személyes élményként mesél.

Ferdinandy sokszor elmondta, megírta, hogy ő az a fajta író, aki nem fikcióra támaszkodva konstruál műveket, nem is a valóságot akarja rögzíteni, hanem a maga személyes életét, és amit látott, hallott, azt meséli el. Tehát nem a memória megbízhatóságáról van szó jelen esetben, hanem tudatos írói stílusról, tónusról, modorról, (nota bene!) világszemléletről. Kérdés persze, hogy eléggé teherbíró-e a személyes életélmény a világteremtéshez és egy egész írói életmű megalkotásához. Mert legyen bármily kalandos, fordultatos, eseménygazdag is egyetlen élet, leküzdhető-e az ismétlés, önismétlés, tautológia, oldható-e az olvasói unalom, ha az író mindig ugyanonnan indul és ugyanoda tér vissza?

Új könyvében visszatérően hangsúlyozza az író, hogy egy nyolcvanéves öregember szedegeti össze pontos és bizonytalan emlékeit a gyerekkorról és a múlttól, s

tűnődve, szomorkásan, elégikusan, önironikusan szembesíti a jelennel. Egyetemes emberi ez a viszonyulás az élethez és magához a létezéshez, amelyet, a véget elfogadva, a legtöbb (talán minden) idős ember átél, hiszen a biológia törvénye szerint nem jövője meg jelene, hanem múltja van, s ahogy zsugorodik a jövőkép, ürül ki a jelen, úgy tölti be a személyes tudat egészét egyre inkább a múlt. Háromgenerációs családba születtem, a mi öregjeink is mindegyre ugyanazokat a történeteket idézték fel, kicsit mindig másként, hol erre emlékeztek jobban, hol arra, egy picit folyton elmozdult az előző kép, már jobban eligazodtam a történeteikben, mint ők maguk, s minden emlékezet valamiféle mérleggel zárult: mi történt az egykori szereplőkkel, jó volt-e így, vagy történhetett volna-e másképpen. Tulajdonképpen ilyen egyszerű a magja a Ferdinandy-írásoknak is: újra és újra *meglátogatja a múltat*, az elmúlt idő nyomába ered, emlékezik történetekre, helyszínekre, sorsokra, újra és újra fölméri emberi kapcsolatait, veszteségeit, rendre számvetést készít, jól döntött-e, amikor '56-ban elment, majd hogy utóbb visszajött, hogy hol van otthon, otthon van-e egyáltalán a világban. Ezt a verbálisához közel álló elbeszélői stílust erősíti, hogy az író a klasszikus próza elvárásához képest tulajdonképpen elnagyoltan, de az élőbeszédnek megfelelően inkább főbb vonalaiban vázolja a történeteket, sorsokat, karaktereket, máskor éppen csak utal egy korábban, máshol elmesélt epizódra, s akkor sem bőbeszédű, amikor gondolatilag összegzi tapasztalatait. A verbális kommunikációban az emlékezés, történet-idézés szaggatottságát, mozaikosságát, kihagyásait a metakommunikatív gesztusok alakítják lineárisan értelmezhető folyamattá – itt az író a természetes élőbeszédre játszó stílussal és modorral vonja be bensőségesen személyes, mélyen emberi szférájába az olvasót.

Három sűrűsödési pontja van az író (műbeli) életének: Budapest ostroma, amit gyerekként, kilencévesen élt át, az '56-os forradalmat követő emigrációs évtizedek, illetve a hazatérés. Ferdinandy óvakodik attól, hogy átlépje a személyesség határát, nem értelmezi, kommentálja magát a történelmet, a politikai körülményeket, a nagyhatalmak játszmáit, de világvonatkozásban néhány arkhimédészi pontot feltétel nélkül rögzít: „ez az én '56-om. Az emberi közösség megtalált és azonnal elveszett édene. Nem véletlen, hogy 1956 után egy időre megszűntek a szóhasználatunkban az olyan ellentétpárok, mint urak és prolik, pestiek és tahók, urbánusok és népiek. Magyarok vagyunk. Az történt nálunk is, amit a francia történészek 1789 legnagyobb eredményének tartanak: befejeződött a nemzetté válás, magára talált a megalázott nemzeti öntudat.” Ennek az evidenciának az őrzése számára erkölcsi feladat – és erkölcsi feladat a forradalom következményeként kialakult emigránsi lét, sors reflexív megírása, politikumtól, heroikus pátosztól és mártíromságtól mentesen. De '56 és az emigráció vonatkoztatási pontja számára mindig az otthon, az otthonra (házára) találás dilemmás bizonyossága.

Az '56-os megemlékezések alkalmával – új kötetében is említi – többször megkérdezték az íróat hazai olvasói, miért nem írta meg sem ő, sem nemzedéke a forradalom történetét, hollott a szabad világ nem korlátozta őket. Az író válasza, hogy egyrészt nem élték át, nem voltak cselekvő részesei, másrészt igenis őrizték, ápták a forradalom emlékét írásokban, előadásokban, ünnepekben, sőt, a trópusokon maga Ferdinandy tanította is az egyetemen. Meghatározó személyes élményei azonban nem a forradalomhoz, hanem a forradalom emigrációs következményeihez kapcsolódnak, ezeket viszont árnyaltan és tagoltan megírta.

Jan Assmann német társadalomkutató különbséget tesz a kollektív emlékezet fogalma kapcsán a kulturális és a kommunikatív, a közelmúltra vonatkozó személyes emlékezet között. A múlt áthagyományozása a személyes, biografikus emlékezetek áthagyományozo-

zása által válhat bensőségesé, személyessé. „Az emlékezet kommunikációban él és marad fenn; ha ez utóbbi megszakad, illetve ha a kommunikációban közvetített valóság vonatkoztatási keretei változást szenvednek vagy akár elenyésznek, a következmény: felejtés.” (J. Assmann) Politikai okok miatt az emigránsi sors kommunikatív, biografikus emlékezete itthon a rendszerváltozásig egyszerűen nem (vagy alkalmyszerűen) létezett, a kétszázézer magyar kivándorlója nem volt több és más, mint absztrakt történelmi adat. Ezt a hatalmas kommunikatív emlékezetűrt, emlékezhíányt csökkentik Ferdinandy György elbeszélései, műltra emlékezései. Az író kialakított egy nagyon jól működő stílust, modort, tónust, a bensőségesen, önreflexíven emlékező-elbeszélő íróét, és nem tesz mást, mint e modorban elmeséli és újrameséli a maga és a körülötte élő emberek életét, sorsát, az olvasó számára pedig érzékletesen és tagoltan megképződik az ötvenhatos emigránsok egyfajta, sikereiben, de főleg kudarcokban gazdag képe.

A *Meglátogatjuk a múltat* kötet négy fejezete az író huszonhat műfajtalankodását (Ferdinandy önironikus meghatározása), szabálytalan műfajú, az elbeszélés, memoár, tárcza műfaji határát átlépő írását tartalmazza. Az első fejezet az ostromlott Budapestre, a második és a harmadik jobbára az emigrációs időre, a záró pedig a hazaköltözés utáni évekre fókuszál. A keret hangsúlyosan felerősíti az otthonlétet mint vonatkoztatási pontot. Az első fejezet a legegységesebb, klasszikusan szép emlékező elbeszélések idézik fel az idillből tragikusba forduló gyerekkort. Az anyai, részben német eredetű nagypolgári nagyszülők svábhegyi háza oltalom és biztonság – egészen az ostromig (*Ostrom*). Filmszerűen peregnek a képek: svábhegyi idill, az ostromlott főváros képei, a légópincék, a fagyott lótetemek, az emberi aljasságok és nagylelkűségek, a német, majd orosz frontkatonák, a három kiskorú gyerekkel az anya küszködései – a háborút nem a békeszerződés, hanem házukkal együtt a nagyszülők lebombázása fejezi be. A nyolcvanéves író emlékezik megrendülten, de a kilencéves fiú életderűje felülírja a tragédiát: „Az exhumálást a fa ágaiból néztem végig... Nagypapán semmi sérülés nem látszott, de nagyanya szép arcából hiányzott egy darab: hosszú, ősz haja pedig egészen a derekáig ért... A nagykertben virágba borultak a fák, fékeveszetten énekeltek a madarak. Talán még sosem volt ilyen szép a tavasz. Kezdődhetett újra az élet. Megvalósulhatott, amit nagyapám, a professzor szerint a Názareti tanított.”

A nyitóelbeszélés, az *Ostrom* után megsűrűsödnek a reflexiók, önreflexiók, a múlt nem statikus emlék, hanem a személyes emlékezet kezdete, az emlékezőben folytatódnak a feltorlódtott sorsok, életek – a jelenig és vissza. „Erről az országról álmodtam minden éjjel száműzetésem félszáz éve alatt. Erről a lány lejtőről, a Sashegy törpe sziklája és a Németvölgy árnyas árka között. Hírt csak egy-egy félmondatban adott róla, amíg élt, anyám. Később már csak édes öcsém és kishúgom... A régiekről azonban ők sem tudnak sokat.” Bármi, egy bárzongorista éppúgy, ahogy egy régi, lakatlan ház megpillantása, *Ada néni háza* intenzív emlékezést ébreszt az íróban, a gyerekkori idillig repíti vissza, hogy cikázva, szélesebben fölrajzolja rokonainak, barátainak, a ház, az utca lakóinak sorsát, a békebelitől a rettenetes ötvenes éveken, majd a szétszóratáson át a máig. Elnagyoltnak mondtam fentebb Ferdinandy történeteit, de iszonyatos drámákat képes néhány vastag ecsetvonással megragadni: „Adák házában élt Edit néni is. Nagynénikém, aki visszatelepült Argentínából, hogy itthon felvarrassa a sárga csillagot. A lányát, Mercédeszt, egy utcánkbeli fiú, Papp Kornél vette feleségül. Mercikének – mondják – Ausztráliában él egy fia. Nagybátyámat, Lajost, egy belga szeretetotthonban érte a vég. Hajóra várt, visszament volna Argentínába. Nehéz visszacsinálni elrontott dolgokat” – a zárómondat jellegzetesen ferdinandys: földol-

gozhatatlanul tragikus, keserű sorsok, csak belepusztulni lehet, vagy rezignáltan továbblépni (mert az élet mindig erősebb, többnyire).

Egy tárcanovella (*Gyalog*) a sikeres '56. őszi szökésről, hogy a következő emléktöredék sokkoljon – *Véget ért hát száműzetésed* –: az első barát öngyilkossága Strasbourgbán, az egyetemi előkészítő táborban. „Történt aztán ezen a temetésen valami rettenetes. Követeltük, hogy nyissák fel a koporsót. Még egyszer, utoljára látni akartuk Lajost. De a ládában nem ő volt. A koporsóban nem találtunk csak két véres, hófehér végtagot. A tisztviselő azt mondta, hogy ha valaki hozzátartozó nélkül hal meg Galliában, az orvosi egyetemnek továbbítják a maradványokat. Ő pedig hozzátartozók nélkül ment el, szegény Lajos.” De Ferdinandy nem feledkezik bele a tragédiába. Hatvan évvel később itthon egy „szép, tisztaszemű asszony”, Lajos gyerekkori szerelme, néha még vele álmodik, az egyik találkozó után érdeklődik. Gyönyörű, ahogy az író feloldja a tragédiát, és szelíd, bölcs szeretettel, líraian zárja le a történetet: az asszony „Nyílegyenesen lépkedett. Nem volt egyedül: várta valaki kinn a kapuban. Otthon kikerestem a könyvet, amibe beleírta a nevét a Lajos.”

Ferdinandy az emigráció hiányzó emlékezetének az írója, de az emigráció – legalábbis számára – az otthon fogalmkörében értelmeződik. Strasbourg, Párizs, Malaga, Puerto Rico, háromszor elvett francia feleség, gyerekei szétszóródva a nagyvilágban, sorszazonosulások egyetemi tanárság a bennszülöttek közt a trópusokon, sikeres francia írói indulás, elismerések, beérkezés a magyar irodalmi kánonba, megbecsültség és jobbára széthullott család – ám minden kérdések közt a legfontosabb az, hogy hol van otthon a világban. Az emigráns (száműzött) folyamatosan valamilyen viszonyban van, nem föltétlenül a politikai hazával, de a lelki hazával, a lélek hazájával. Letelepdedései, családteremtő próbálkozásai, hazaköltözése, minden emlékező számvetése arra tartott és arra tart, hogy otthonra leljen a lélek, s ez az otthonra találás ne virtuális, hanem valóságos dimenziók közt valósuljon meg. „Tulajdonképpen mindenütt, amerre jártam, megszerettem a tájakat és az embereket. De megszeretni és otthonra lelni valahol nem egészen ugyanaz... ahol csak megfordultam, működött két kötőanyag, a munka és a szerelem. De a hazatalálás valami egészen más, irracionális dolog. Igaz, hogy honvágyam volt mindenütt a nagyvilágban. De hogy pontosan miféle hon után, azt magam sem tudtam, és még ma sem tudom... Az író hazája az anyanyelv – nyugtatgattam magam fél évszázadon át. A hely – teszem hozzá –, ahol ez a nyelv él, fejlődik, változik. A világpolgárság – íróember számára – a fantazmagóriák világába tartozik... A hetedik haza az, amit az emlékeiben őriz a vándor. Hazája az álomvilág, amiből útnak indult, amit a szívében visz magával egy életen át, és ahová nem jut vissza soha többé.” (*Hét haza*)

Ezért látogatja mindegyre a múltat, a gyerekkori éden emlékezetét, és keresi valóságosan az egykori ismerősökkel, társakkal a kapcsolatot. Jóvátehetetlenül tönkretett életek itthon, és jóvátehetetlen elmagányosodás odakint: „Megöregedni, idegenben, keserves. Most látom csak, mekkora szerencse, hogy hazamentem, amint lehetett” (*Öreg szivarnak*); „Itt, a Sashegy oldalán én is újra itthon vagyok. Gödöllő, Florida és a francia tanya megannyi távoli álom. Hazataláltam. Boldogul, boldogtalanul, ez itt az otthonom” (*Hazafelé*).

A kötet legterjedelmesebb, s egyik legárnyaltabb, legkidolgozottabb írása a *Portréfilm* című vallomásos elbeszélés. Budapesti filmesek portrét forgatnak róla, és „eredeti” helyszíni felvételeket is akarnak készíteni. Az író tehát ismét, valóságosan is meglátogatja múltját, a lényegében gyarmati sorban hagyott trópusokat. „Harminc évet töltöttem a Szigeten. Olyan magányosan, mint egy bölény. Szépirodalmat fordítottam... A pótcselekvésnek

szenteltem az életemet.” Finom, csipkelődő iróniával figyeli a pesti filmesek sutaságát, ámuldozását a szegényes viszonyokon, bosszantja értetlenségük, érdektelenségük, tájékozatlanságuk, holott a Sziget története, amit fölvezol Ferdinandy, s nem egy megrázó írásban megörökített, szinte kényszerít az empátiára, szolidaritásra. De valójában önmagával szembesül megrendülten. Évek óta nem volt kapcsolata a Szigeten élő felnőtt fiával, most a vendége. Az egymásra találás öröme mellett az elmulasztott idő szégyene is föltolul. „Nem az a baj, hogy elmegyek. Hogy talán soha többé nem látom a fiamat. Inkább az, hogy nem sikerült egymásra találunk. Hogy kamerákkal jöttem, annyi év után. Hogy a kettőnk dolgát így játékká (szkeccsé) silányítom.” De borzongató, hogy az „útpadkára szorultak krónikása” *elmegy* a lehetőség mellett: „Meglátogattam a múltat. Hogy a filmesek mit fognak csinálni, nem tudom. De én megírtam a portréfilmemet. Megöleltem szegény trópusi fiamat.”

„Elmúltam nyolcvanéves, keresztül-kasul feltérképeztem a világot, az embereket. Magamra maradtam. Fiaim távoli földrészekre kerültek, nem ismerem (de vannak-e egyáltalán?) az unokáimat. Egyre gyakrabban kétségem támad: érdemes-e folytatnom?... Elmenni könnyű, csak visszatalálni nehéz. Nekem sikerült. Szerintük [budai környezet] szerencsés vagyok.”

Nyugtalanítóan rezignált őszikéksummázat a száműzötti sorsról. Kesernyés, fanyar irónia, önirónia – kifosztottság, és ha nem is derű, mégis valamiféle kegyelem (mert az élet mindig erősebb).

BOLDOG ZOLTÁN

A SZARVASSÁ VÁLTOZOTT KÖLTŐ

Pál Sándor Attila: Dűvő. Magvető Kiadó, Bp., 2017

„Sanyi beérett” – írom Messengeren barátomnak a *Dűvő* fiatal szerzőjéről, akit jól ismerek. Ez a mondat sokat elárul a kortárs irodalom szükségszerű belterjességéről, ahol az olvasók gyakran a szerzőt és ismeretségi körét jelentik. Kifakadásom azonban elfedi meglepettségemnek azt az árnyalatát, amely Pál Sándor Attila előző kötetéről alkotott véleményem alapján még erőteljesebb. A *Pontozót* ugyanis nem szerettem, mert az volt az érzésem, hogy a szerző poétikája megúszósan alakult: többnyire novellavázlatokat kaptunk versek helyett, amelyek csak néha váltak líraivá. A *Dűvő* azonban úgy formálja újjá a magyar költészettel együtt egy vizionált folklor számos elemét, hogy szerény hatvanhat számozott oldalával ott a helye az elmúlt évtizedben megjelent legsúlyosabb verseskötetek között.

Mi a titka annak, hogy csalódott olvasóból egyik könyvről a másikra rajongóvá váltam?

Pál Sándor Attila a *Dűvő*ben nem fél nyitni a közérthetőség felé, miközben olyan műfajok kereteit tágítja ki és gondolja újra, mint többek között a virrasztóének, a táncdal, a pásztordal, a bujdosóének, a vándorének, a bordal vagy a ballada. A közért-

hetőség nemcsak nyelvi szinten, hanem tematikailag is meghatározóvá válik. Ennek egyik kiváló példája az *Andrei Crişan balladája*, amely egy román anya és a Spanyolországban dolgozó fia kapcsolatára épül. Ebből is látható, hogy a *Düvő* olykor jelenünk legfontosabb problémáihoz, ebben az esetben a Nyugat-Európában dolgozó közép-európai ember helyzetéhez, az otthonról való kényszerű elszakadás kérdéséhez fűz kommentárokat, és megtalálja hozzá a hatásos poétikai keretet. Így az olvasók könnyen felfedezhetik a számukra ismerős élethelyzeteket számos vers mögött, miközben az egyéni tragédia is átszűrődik a sorokon.

Ennek az újnépességeknek az egyik rétege úgy is leírható, leegyszerűsíthető, hogy Pál Sándor Attila egy-egy mai témához megtalálja a megfelelő hagyományos műfaji kereteket. Ez gyakran úgy hat, mintha a 19. század dohszagú vitrinjéből előhúzná a tárgyakat, és a 21. század lakberendezési követelményei szerint elhelyezné őket a megfelelő helyen. Mintha a vidék olykor archaikus, elfeledettnek gondolt miliője hirtelen beszabadulna az alapvetően nagyvárosi költészet uralta térbe, és kibékítené egymással a magyar irodalomtörténet kollektív tudattalanjából időnként fel-felbukkanó népi és urbánus oldalt. Hagyomány és modernség ilyen szintű, poétikailag indokolt, színvonalas együttállása ritka a mai magyar irodalomban. A harminc alatti fiatal generáció leginkább a hagyomány megkerülésével alkot magának új poétikát, néha egy-egy megszólítható, még lélegző apafigurát választva magának (gondoljunk csak a Kemény István-követők népes táborára). Természetesen Pál Sándor Attilának is vannak ilyen apafigurái (pl. a kötet jegyzeteiben megnevezett Juhász Ferenc vagy Oravecz Imre), de kevesen mondhatják el saját lírájukról, hogy ott áll mögöttük a magyar folklór az élet különböző eseményeihez kapcsolódó dalokkal, énekekkel (munka, szerelem, tánc, vándorlás, katonáskodás stb.).

A hagyományt és modernitást ilyen következetesen vegyítő módszerrel Pál Sándor Attila képes olyan hosszan tartó történelmi traumák feldolgozására is kísérletet tenni, mint a Kádár-rendszer (*Kádár János balladája*). Ennek köszönhetően születik egy direkt és mégis összetett vers, amelyben a népdaltörédek és a közép-ékelődő történelmi utalások (konkrétan a diktátor utolsó beszédéből származó részletek), megnyilatkozások egyvelegéből groteszk, metsző látélelet nyerhetünk a korról.

Mielőtt úgy tűnne, hogy Pál Sándor Attila egy fantáziált újnépies mozgalom első és egyetlen zászlóvivője, akiről egy évszázad múlva a Tokaji Írótábort fogják majd elnevezni, érdemes elmerengünk a kötetben intenzíven jelen lévő irónián. A *Düvő* a folklór ellentmondásosságára is felhívja a figyelmet, görbe tükröt tart a hagyomány elé. Amíg a virrasztóénekek a néprajzi leírások pontosságával megszólaló lírai én megfigyelését formálják költészetté hiteles pátozzsal, addig a *Bölcsődal* és a *Gyermekdalok* a műfajon ironizáló csattanóra építenek. Az előbbi így zárul: „Aludj, fiam, kérlek, nagyon fáradt vagyok. / Reggel, mikor felkelsz, aranybáránykát / lelsz. Együtt vizsgáljuk, tapogatjuk, / szagoljuk, aztán eldöntjük, hogy megöljük-e”. A csattanóval a vers fellazítja a tradicionális, kiegyensúlyozottságot és boldogságot sugalló anyaképet. Ehhez kapcsolódnak azok a morbid gyerekdalok, amelyek inkább az átírás alapjául szolgáló szövegek súlyosságára irányítják a figyelmet: „Süss fel, nap, fényes nap, / kertek alatt a részek megfagytak.” Pedig itt csak annyi történik, hogy a „ludaim”-at „részek”-re cseréli a vers, de ezzel a zavarral világossá válik, milyen traumatikus helyzetleírások szolgáltatták mondókánk alapját.

Az iróniával és a pátozzsal hasonlóan bánik a kötet, mint a hagyománnyal és a modernitással, a népiességgel és az urbanitással. Ez leginkább a két virágének összehasonlításával

válik egyértelművé. Az *Akármelyik virág* kezdetű opuszt még a vegetáriánus olvasók is szorongva fogyaszthatják, hiszen kiderül belőle, hogy ha bármelyik virágot „leszakítod, lemetszed, eltéped, megeszted, eltiprod, / lerúgod, megrohasztod, kiszárítod, lekaszárod, akkor egy, / a te füled számára érzékelhetetlen hangfrekvencián felülvölt”. A *Düvő* természetközelsége miatt a virágéneket olvashatjuk komolyan, de akár ironikusan is, amennyiben a virágokat nem tartjuk lélekkel rendelkezőknek. Nem is beszélve arról, hogy ebben az esetben a hagyományos virág-nő megfeleltetés az értelmezés különböző játékait indíthatja el. A *Minta szedése* kezdetű virágéneket viszont nehéz nem ironikusan, már-már viccbe hajló kísérletként olvasni: „Minta szedése: február 6. – 171 rügy / Virágzás kezdete: február 28. / Kinyílt virágok száma: 415 darab / Ebből hiányos virág: 66 darab / Egészséges virág: 349 darab // Szank, március 1.”

A *Düvő*nek van humora, de néha éppen a pátosz és az irónia eldönthetetlensége adja meg a báját. A kettő mellett megjelenik a groteszk is, amelynek érzékelése szintén olvasófüggő. Megítélése, felismerése mindössze attól függ, hogy a falakra írt obszcén kifejezéseket (fasz, pina stb.) a folklór részének tekintjük-e. Amennyiben igen, akkor például a *Bujdosóénekek* egyszerűen a népi kultúra fogalomkészletéből merít a következő sorokban: „Bent, a fehér / alapon zöld mintás falon faszok, pinák, / káromkodások.” Amennyiben elhatárolódunk ezen közkincsek művészeti értékétől, úgy egyből elkezd groteszkké válni a hatás. Mindezt fokozza, hogy éppen az említett versben található a könyv egyik legerősebb költői képe: „A lepattogzott fehér / meszelés, néhol méteres szakaszokon / szürke, porzó, szalmás vályogtéglák. / Házanyajjegyek.”

A kötetbeli lírai én olykor egyes szám első személyben szólal meg, majd áttetsző lesz, máskor leíróvá válik. Többek között ezeknek a pozícióknak a váltogatását is megfigyelhetjük a *Virrasztóénekek* különböző változatain keresztül, így a téma sokrétű poétikai megközelítésének lehetünk tanúi. Ebben az értelemben Pál Sándor Attila *Düvő*-beli költészete kísérleti. Ennek során jut el a szerepversig, amelynek kiemelkedő példája a *Szarvasénekek*. Itt a szarvassá változott fiatal beszél hozzánk a halálon túlról. Ez egyszerre játszik a Juhász Ferenc-féle világgal és a magyar mondákból ismert totemállattal. Két egymásra rétegződő hagyományt mozdít meg, miközben felszámolja saját megszólalói pozícióját. A vers azonban ezen ismeretek nélkül is könnyen olvasható. A kötet egy-egy alkotásának ez a sokarcúsága az, amely biztosítja, hogy az adott vers egyaránt rámosolyogjon a szűk családi kört alkotó lírafogyasztókra, akikből éppen a *Düvő*höz hasonló vállalkozások miatt lehet egyre több, és ez talán az *Időmérték* sorozat (amelynek 11. tagja éppen az értékelt könyv) egyik vállalt célja is.

Pál Sándor Attila kísérlete azonban veszélyekkel teli. Éppen a kötet cím és a Magyar Néprajzi Lexikonból származó mottó az, ami túlzottan behatárolja a *Düvő* mozgásterét. A könyvben szereplő fénykép a szerző dús arcszörzetével óhatatlanul abba az irányba mozdíthatja el a lírai énnel azonosított figurát, hogy rányomják a „korunk Petőfi Sándora” bélyeget (habár Petőfinek csak bajsza volt). S ha már én is segítek ebben, megosztom abbéli reményemet, hogy Pál Sanyi költészete hasonlóan színes lesz, mint a népiesség jegyében induló költőelődé, de végül fiatalabbik Sándorunk nem esik el a magyar irodalom intrikákkal teli segesvári csataterén.

SZARKA KLÁRA

A MEGISMERÉS SZŰK HORIZONTJA

Kerékgyártó István: A rendszerváltó. Bp., Kalligram Kiadó, 2017

Kerékgyártó István negyvenhét évesen lépett be a magyar irodalmi életbe. Tőle magától tudható: volt vidéki egyetemi oktató, majd privatizációs tanácsadó és saját céget gründoló üzletember is, sőt még politikai megbízást (elnöki posztot az ORTT-ben) is vállalt egy rövid ideig. Vagyis közel állt a rendszerváltozás politikai húsfaszekéhez és az abból kanalizókhöz, amíg bele nem unt, meg nem csömörlött ettől is, attól is, és írásra adta a fejét. Bár voltak fanyalgások még az első kötete kapcsán, irodalmi karrierje felfelé ível. Két regényéből sikeres dráma született, volt, amit külföldön is kiadtak.

Legutóbbi könyve, *A rendszerváltó* már témájával azt ígéri, hogy egy bennfentes tapasztalatai alapján született művet olvashatunk hazánk elmúlt negyedszázadának mélyáramairól, (esetleg titkos) mozzanatokról. Nem csoda, hogy a magyar értelmiség politika iránt (még) valamennyire fogékony része felkapta a fejét a regény témájának hallatán. Különösen azért, mert bár Kerékgyártó mindenütt hangoztatta, hogy fikciót írt, még csak nem is kulcsregényt, vagyis olyasmit, amelyben egy az egyben megfeleltethetők az alakok, esetek a valósággal, de azt ő is hangsúlyozta, hogy a regény a valóság mozzanataiból gyúródott össze. Van, ami szó szerint igaz, van, aki éppen az, akinek gondolnánk.

A mű egyetlen ember élettörténetére, Vidra Milán volt egyetemi oktatóra fókuszál. Az őt körülvevő alakok hősnők sorsának, karakterének, „járulékos” elemei. Vidra – mint történetének írója, Kerékgyártó a privatizációba – belekeveredik a rendszerváltozás politikai pártjainak vezető magjába. S amint véletlenül ott találja magát, örömmel ott is marad viszonylagosan sok pénzért és kevés munkáért cserébe, amit háttéremberként, vagyis egyre piszkosabb ügyek intézőjeként végeznie kell. Falaz a pénzügyi disznóságokhoz, a nevét adja törvénysértésekhez, s végül már az illegális politikai magánhadseregek hírszerzője és zsarolásokat, rágalmozásokat vezénylő főtisztje.

Többen megírták, a szerző is nyilatkozta, hogy a késznek gondolt kéziratot alaposan meghúzták. Így aztán a kötet szövegét a párbeszédnek uralják, ami könnyen olvashatóvá, már-már forgatókönyv- vagy színműszerűvé teszi a textust. Tényleg afféle minimalista írás *A rendszerváltó*. Igaz, az elbeszélés kronologikusan töredezett, de szabályosan váltakozó idősíkjai a történetet a rendszerváltás előtti és utáni részekre szabdalják szét, hogy az összkép, Vidra sorsa és karaktere csak a mű végére álljon össze, afféle puzzle-ként.

S ez a karakter több mint csüggesztő. A tétova és gyöngye jellemű Kádár-kori ifjúból a nagypolitika újkapitalista magyar világában gátlástalan figura válik. Igaz, körülötte kivétel nélkül mindenki az. Aki pedig egy picit is más, az csak gyávább. Megalkuvás, elvtelenség, hazugságok, erőszak, harácsolás, szexizmus, pitiáner he-

donizmus jellemzi, és egyre színvonalatlanabb, talpnyaló ifjútörök gárda alkotja ezt a politikai elitet. Ha az elit szó használható itt egyáltalán.

Így aztán a regény végét olvasva, amelyik már a kötet megjelenéséhez képest a jövőben játszódik, csöppet sem csodálkozunk azon, hogy a terroristák videóiból meg a durvább thrillerekből ismerős módon vágják át az önmagából is kiábrándult, túl sokat tudó és feleslegessé vált egykori elintézőember, vagyis főhősünk torkát a magyar belpolitikai játszma – nem túl fontos – részeként a távoli Laoszban.

„Sok minden úgy történt, ahogy írom, sok minden csak hasonlóan, és sok minden történhetett volna úgy is. A lényeg, hogy a regényről gondolja csak azt az olvasó, hogy: na, valahogy így történhetett, a fene vigye el!” – nyilatkozta egy helyütt az író. S valóban, nem látszik igazán érdekesnek, hogy mi igaz, mi félig az, és mi nem. Hiszen fikciót olvasunk a szerző szándéka szerint. Hát, kitalálhatta volna az egészet az első betűtől az utolsóig! A kérdés az – ha valóban megtörtént, ha csupán kitalált –, hogy közelebb kerülünk-e vele ahhoz a nagybetűs, kritikai elemzésre, önismeretre, önkritikára is sarkalló igazsághoz, amit az irodalom képes nyújtani az olvasónak. Ahhoz, ami fölkapar, érzékien érint meg, nem hagy nyugton. Ami után már nem egészen olyanok leszünk, mint előtte, mert szembesülünk valamivel, amit addig nem tudtunk, éreztünk pontosan.

Ezúttal a politika vegykonyhájába ígér bepillantást olvasójának a mű, méghozzá olyan konyhába, ahol még javában forr a leves. Még azt sem tudjuk, megégetjük-e magunkat (mi is), sőt ahol még arra is gondolhatunk, hogy az egész konyha leég levesestül, szakácsostul, a vendégekkel együtt. Hiszen Kerékgyártónál negyedszázada még csak a konferencián kínált déligyümölcsöt csúszttatták aktatáskáikba a kezdő „rendszerváltó” politikusok, a történet vége felé pedig a mindent uraló, befolyásoló, lenyúló és manipuláló Főmérnök már a saját ellenzékét szervezi és vásárolja meg az újfajta totalitás keretei között.

Az ív a szürke nihilt és repressziót jelentő Kádár-kortól – amely írónk szándéka szerint lelkiileg megalapozta a márt – az ázsiai, a keleti sötétségig húzódik. Főhősünket kelet-ázsiai bujkálása során végzik ki a regény végén. Ott, ahol ő maga is párhuzamot vél fölfedezni a hazai viszonyok és a szörnyű Ázsia között.

A szűk horizontot, a csakis ellenszenves megrontók, háttéremberek, politikusok világát, az Ázsiába züllés tényét egyik-másik recenzens azért kárhoztatja, mert úgy érzi, nem elfogadható, hogy nem volt más lehetőségünk, s így Magyarországon tényleg a Vidra Milánok fognak diktálni örökké. Mások éppen ellenkezőleg, a saját reménytelenségük igazolását látják a kötetben, s kárhoztatják a rendszerváltozás és az uniós csatlakozás idején érzett naiv lelkesedésüket. A regény szűk horizontja, azaz a durvuló napi politikai hatalmi játzmák egyik szegmensének leírása sokak szerint tehát azért fontos, mert tiltakozást vagy belenyugvást kiváltó módon bizonyítja, hogy némelyek gyarlóságai miatt vagy közös felelősségből nem lettünk a jobb világ részévé. S így ki tudja, mi vár ránk.

Pedig *A rendszerváltó* irodalmi univerzuma elsősorban a saját ki nem mondott ígéretéhez képest kelthet hiányérzetet az olvasókban. Abban, hogy tényleg azt mondhassuk, valahogyan így történt, a fene vigye el. Hiszen országunk állapota a (nyugati és keleti) világot meghatározó gazdasági, társadalmi, ökológiai változások, válságok végzetes kezdőlökése hatására fordult úgy, ahogy. A fásultság, értetlenség és szorongás világméretű térnyerését éppen a nagy és bonyolult, bennünket – például a politikai elit bűneinek formájában – érintő világrengések okozzák. Azok, amelyek mára már a politikailag passzívnak tetsző – s a honi értelmiség jó része szemében a sorsát kiérdemlő vagy csak láthatatlanná vált – vesztes többség számára egyértelművé tették a mindig csak kevesek számára jobb világ, a „kulturált nyugat” nálunk máig hangoztatott hazug illúzióját. A fapados gépeken kókadózó vendégmunkások rabszolgák nem sóhajtoznak az uniós csatlakozás emlékét idézve. Igaz, bűnös komédiaként táruul eléjük a rendszerváltozás előtti korszak hamissága is.

Kötetünkben róluik még csak említés sincs, az egyetlen hajléktalan drogossá lett távoli rokon pillanatnyi feltűnését leszámítva. De a nyomorúság, küszködés, lecsúszás, megaláztatás és kijátszottság érzésének milliónyi árnyalata – előzményei és a mai társadalomra gyakorolt hatása –, vagyis életünk valósága sokkal, de sokkal kuszáltabb és torokszorítóbb, mint a társadalmi periféria legszélénél tényleg túrhetetlen, szagos-rongyos mindennapi látványa. Velük, a nem elittel nyilván csak úgy megtörtént, aminek meg kellett.

A valóság mai dimenzióinak tornyosuló árnyékában Kerékgyártó világa a háborgó óceán hullámainak taraján szétfröccsenő vízpermetet idézi meg pusztító vízözönként. Lehet, hogy tényleg minden vízcsöpp pontosan olyan nála, mint a valóságban, de ez mégsem a vízözön maga. De még csak nem is annak égi mása. Valahogy így látszik, a fene vigye el!

S. BÉRES BERNADETT

„SZAVAKON MÚLUNK”

Turczi István: Üresség. Scolar Kiadó, Bp., 2017

Turczi István, a költő, író, műfordító, szerkesztő, irodalomszervező idén ősszel ünnepli hatvanadik születésnapját. Tíz évvel ezelőtt napvilágot látott *Áthalások* című kötetében ötven, a pályáját, költészetét meghatározó költő előtt tisztelgett. Idén tavasszal megjelent *Üresség – Elégia a másnapért, hajnaltól hajnalig, négy tételben* című könyve azonban egyetlen, sokrétegű, szerteágazó és komor, szabálytalan sorokba rendezett, ezerszáz soros szabadvers, s csupán egyetlen pályatárs emlékének szól.

A hátsó borítón olvasható fülszöveg – kétségtelenül a szerzői szándékot jelezve – burkoltan szólítja fel az olvasót, hogy a kötetet Borbély Szilárd huszonnégy évvel ezelőtt megjelent, *Hosszú nap el* című – Nádas Péter szavaival élve – „korszakos költemény”-ével együtt, az arra adott válaszként olvassa. A fülszöveg azt a körülményt is megemlíti, hogy a kezünkben tartott mű első részletét még a 2014 februárjában elhunyt költőbarát is olvashatta.

Összefonódó irodalmi párdarabokról van tehát szó, s vélhetően nehéz is lesz őket a jövőben egymástól elválasztani. A könyv olvasása közben többször kapunk emlékeztetőt az egymásra olvasás szerzői szándékára vonatkozóan. Elsőként az alcímben, mely a másnapért írott elégiaként határozza meg a könyv tartalmát, műfaját és hangvételt, majd a dedikációban, mely Borbély Szilárd emlékének ajánlja a művet. A Papp Rita által tervezett kötet figyelemfelkeltő és megragadó eleme a halvány krémszínű borítólappal jobb oldalán elhelyezett, a címlapot függőleges irányban átszelő négy párhuzamos, egymástól azonos távolságra fekvő fekete vonal, melyeken aposztrófok és idézőjelek sorjáznak. Ez a grafikai megoldás nyilvánvalóan zenei asszociációkat ébreszt a legtöbbünkben, akár hiányos kottaként, akár egy vonós hangszer húrjaiként értelmezzük ezeket a vonalakat. Az aposztrófok és az idézőjelek pedig a mű nyitottságára és szöveggközi létére engednek következtetni. A kötet élén mottóként egy Rilke-idézet mellett a fentebb említett Borbély-mű egy sora áll („Ki voltam én Hogy többé nem vagyok”), s a szövegben számos alkalommal Borbély szavait és motívumait véljük felismerni. Mindezek mellett az *Üresség* nyomdatechnikai kivitelezése is az 1993-as *Hosszú nap elt* idézi – a betűtípustól kezdve a betűméreten át, a balra zárt sorokon keresztül az oldalszámokat a szövegtől elválasztó vízszintes vonalig minden elem. Néhány oldalon szinte megtevesztő a két kötet közötti formai hasonlóság.

Ezzel szemben a versszövegek építkezését, dikcióját tekintve markánsan különbözők egymástól a két munka. A *Hosszú nap el* precízen kivitelezett, rímek nélküli ötös és hatodfeles jambusi sorok váltakozásából épül, s ez a versmérték, a blank verse (drámai jambus), Shakespeare drámáinak metruma. Olvasás közben szinte andalító lehetne a jambusok lüktetése, de a sorokon belül többször újakezdődő mondatok, a hiányos írásjelek, az ismétlések kissé akadozóvá, bizonytalanná teszik az intonációt, vagy amint Jász Attila írja, a minimalista zene ismétléstechnikáját idézik. Turczinál a versmérték nem ilyen kifejezett – a szabadversben itt-ott érezhető az időmértékes vagy ütemhangsúlyos verselés nyomai, de szinte soha nem formaadó módon. Néhol távolságtartással, a magyar helyesírásnak ellentmondó írásmóddal kerüli el a szabályosnak még a lehetőségét is: „Gúnyoros jambusokat morzsol el a száj” (60.). Az *Üresség* első tételében még különösen érezhető a Borbély-szövegből ismert ismétlő, szavakat szétszabdalo, a hangalakot előtérbe helyező, s ezáltal gyakran új jelentéseket generáló technika hatása, pl. „A hajnal A hajnal A haj / nal, ahogy az ég palatáblájára / lehelem és kitartom a szót, / már szájrimeg / Az én hajnalom” (15.). A második tételtől azonban felerősödik, s a harmadik tételben kiteljesedik az a csapongó, történeteket mesélő narráció, mely már-már prózai vonásokat ad a költeménynek. A negyedik tétel elején meglepő fordulatot vesz a költemény: a szabadvers gomolygása közepette előtűnik egy öt versszakos, versszakonként négy négyes jambusi sorból, párrímekkel épülő klasszikus lírai alkotás, vers a versben, melynek a címe ismétli a kötet címét (*Üresség*). Mondhatnánk, címadó költemény, ha egy hagyományos verseskötetről beszélnénk.

A könyv négy részből, tételből áll, s mind a négy tétel élén egy-egy „címlap”, melyek a borító grafikáját, elrendezését ismétlik, bizonyos módosításokkal. Az első tétel „címlapján” az első vonal fekete, a többi világosabb szürke, a második rész élén az első két vonal fekete, a maradék kettő szürke, és így tovább. Ez a megoldás azt mutatja, amit a szövegmű egésze is teljes mértékben alátámaszt: átgondolt, geometriai pontosságú, és a részleteket is a helyükre illesztő, hosszasan munkált kötetkompozícióval van dolgunk. Az egyes *tételek* címei olasz nyelvű zenei szakkifejezések, melyeket értelmezhetünk a szöveg kvázi tempójelzéseiként, vagy a befogadásra vonatkozó javaslatokként is: *a prima vista* (első pillantásra,

lapról játszani) a hajnal tétele, a *sostenuto* (kitartva, visszatartva) a reggel és a délelőtté, a *capriccioso* (szeszélyesen, csapongva) a délutáné, a *con moto* (nyugtalanul) az éjszakáé és az új nap hajnaláé. A kötet számos verbális és grafikai eleme azt hangsúlyozza tehát, hogy a Turczi-életmű lírai főműveként aposztrofált *elégia* lényegi vonása a zeneisége, azaz a hangzása. A *versopusz* pretextusként mozgatja, idézi a magyar és a világirodalom emblematikus elégiáit: az ógörög gyászdalokat, Rilke *Duinói elégiáit*, Vas István *Cambridge-i elégiáját*, Tóth Árpád *Elégia egy rekettyebokorhoz* című versét és József Attila *Elégiáját*, hogy csak a leginkább nyilvánvalókat említsük. Hiszen a szövegben a számtalan, s több művészeti ágat érintő utalás, rájátszás, reminiscencia mellett szó szerinti irodalmi idézetek, köztük Paul Celan német nyelvű vendégszövegei is megtalálhatók (kurzív jelöléssel kiemelve), s a kötet végén egy filológiai gondosságot sugalló katalógus, mely a könyvben szereplő idézetek alkotóit veszi számba. Az *Üresség* tehát olyan műalkotás, mely önmagát egyszerre határozza meg szöveggént és zeneként, sőt, olvasása közben az a benyomásunk támadhat, hogy legalább annyira festmény is, mint amennyire szimfónia. Központi szerep jut ugyanis a színeknek, formáknak, a hajnaltól hajnalig tartó nap változó fényeinek, s a vers témává emel, szóvá tesz több képzőművészeti, sőt építészeti alkotást is. Az *Üresség* úgy áll be a magyar költészet hajnalverseinek sorába, s írja tovább azok motívumait, beszédhelyezeteit, sőt költői eszközeit (gondoljunk csak például Juhász Gyula, Tóth Árpád, Kosztolányi, Radnóti vagy Petri verseire), hogy mindeközben új tartalmakkal, új színekkel és megoldásokkal gazdagítja ezt a hagyományosan a lét és alkotás határhelyezeteit tematizáló tradíciót.

Zsille Gábor *Kitölteni az űrt* című kritikájában *trouvaillé*-nak, leleménynek nevezi azt aényt, hogy Turczi az *ürességet* teszi meg e könyv-vers témájának. És valóban, a vers fő témája első pillantásra az üresség – az idő és tér, az ember, az ember világának üressége. De talán éppen ennyire szól a szavak hiábalóságáról, hiányról, némaságról, várakozásról, s arról, hogy mindennek ellenére az új nappal észrevétlenül és megállíthatatlanul indul a reggeli rutin, hogy sípol a „teafőző a gázrezsón”, hogy „surrog a fény szövőszéke”, hogy az udvaron álló fenyő „szavalja / megállás nélkül hőskölteményeit”.

Turczi több alkalommal is elmondta a könyv kapcsán, hogy rendkívül nagy gyötrődés volt számára a mű befejezése, mégsem szánja gyászkönyvnek. Nem tagadható el azonban, hogy bizonyos mértékig mégiscsak komoly gyászmunka eredménye a kötet („Hosszú lesz, tudom, amíg lépésenként / visszakerül a helyére minden bennem” – 23.), de nem vigasztalhatatlanságból, hanem valamiféle „mégiscsak” érzésből („maradt még bőven álmodnivaló” – 38.) keletkezett alkotás. Hiszen a mű kicsengése olyan bizakodó, várakozással teli csendes katarzis, mely visszamenőleg is felerősíti a versnek ezt a szólamát: „Reggel van Más nap / Szél csapkodja a lengőajtót a verandán / Valahol egy biciklicsengő / Madárfütty Rádió / Kotyog a kávé / Ez az én reggelem / Egyszerre nyílik ég és konzerv / A mozdulat fénné élezi a kontúrokat / Aki szeretni készül / keressen tágasabb csöndet a hallgatásnál / Aki szeretni készül, / hallgasson boldog zenét” (68.). Költészet ez a javából. Sűrítmény, s mint ilyen, cseppenként fogyasztható.

MÓNIKA

SZERZŐINK

ACZÉL GÉZA (Ajak, 1947): költő, irodalomtörténész, az Alföld főszerkesztője. Legutóbbi könyve: *(szino)líra* (2014).

AHMED AMRAN (Dhamar, Jemen, 1966): novellaíró. Szolnokon él. Kötete: *Az utolsó ebéd* (2017).

BÁNKI ÉVA (Nagykanizsa, 1966): író, irodalomtörténész. Legutóbbi könyve: *Fordított idő* (2015).

BENEDEK SZABOLCS (Bp., 1973): író. Egykor Szolnokon élt, most Budapesten. Legutóbbi regénye: *A fumei cápa* (2017).

BIRTALAN FERENC (Bp., 1945): költő. Legutóbbi kötete: *Akár egy etűd* (2017).

BISTEY ANDRÁS (Diósgyőr, 1942): író. Szolnokon él. Legutóbbi kötete: *A hely, ahol élnünk kell* (2016).

BOLDOG ZOLTÁN (Kunágota, 1984): kritikus, tanár, újságíró. Kötete: *Kihez beszél ez a faszi?* (2013).

BORSIK MIKLÓS (Bp., 1986): költő. A József Attila Kör füzetsorozatának szerkesztője.

CELLER KISS TAMÁS (Szenttamás, 1995): költő, Újvidéken tanul. Első verseskötete: *Anyaméh* (2015).

CSENDER LEVENTE (Székelyudvarhely, 1977): író. Legutóbbi kötete: *Egyszer majd el kell mondani* (2015).

DÉRCZY PÉTER (Bp., 1951): irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete:

Esszé Orbán Ottó költészetéről (2016).

FERDINANDY GYÖRGY (Bp., 1935): író, kritikus. Legutóbbi könyve:

Meglátogatjuk a múltat (2017).

GÉCZI JÁNOS (Monostorpályi, 1954): költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete:

Törek (2016).

GYÖRFFY ÁKOS (Vác, 1976): költő, író. Legutóbbi kötete: *A hegyi füzet* (2016).

GYÖRY DOMONKOS (Győr, 1967): író, könyvtáros. Első kötete: *Profán – avagy tollbamondás a pillanatnak* (2016).

HAKLIK NORBERT (Ózd, 1976): író.

Legutóbbi kötete: *Tom Hanks a vizek felett* (2017).

HÁY JÁNOS (Vámosmikola, 1960): költő, író, drámaíró. Legutóbbi kötete:

Az öregté felé (2017).

JÁSZBERÉNYI SÁNDOR (Sopron, 1980): író, költő, újságíró. Legutóbbi kötete:

A lélek legszebb éjszakája (2016).

KÖTTER TAMÁS (Csorna, 1970): jogász, novellista. Legutóbbi kötete: *Ikea, vasárnap* (2017).

KULIN BORBÁLA (Bp., 1979): költő, irodalomtörténész, A Vörös Postakocsi folyóirat főszerkesztője.

LAPIS JÓZSEF (Sárospatak, 1981): irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Kötete: *Líra 2.0: Közlétezés a kortárs magyar költészethez* (2014).

MARKÓ BÉLA (Kézdivásárhely, 1951): költő, író, szerkesztő. Legutóbbi könyve: *Kerítés* (2016).

NAGY ATTILA (Hódmezővásárhely, 1966): szobrászművész.

NAGY ZSUKA (Nyíregyháza, 1977): író, költő, tanár. Kötete: *küllők, sávok* (2017).

NOVÁK ZSÜLIET (Mezőtúr, 1983): író, újságíró. Első kötete: *Disznó vallomások* (2014).

PÁL SÁNDOR ATTILA (Szank, 1989): költő. Legutóbbi kötete: *Düvő* (2017).

PAPP ATTILA ZSOLT (1979, Lugos) költő, szerkesztő, Kolozsváron él. Legutóbbi kötete: *Vízimozi* (2014).

PÉCSI GYÖRGYI (Zalaszentgrót, 1958): irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Legutóbbi könyve: *Írások és olvasások* (2011).

PETŐCZ ANDRÁS (Bp., 1959): költő, író. Legutóbbi könyve: *Aysa* (2016).

S. BÉRES BERNADETT (Jászberény, 1979): irodalomtörténész, kritikus. Jászdózsán él. Tanulmánykötete: *Körtánc – A rondó verstípus a kortárs magyar költészetben* (2015).

SIMON BETTINA (Miskolc, 1990): költő, művészettörténész.

SOLTÉSZ BÉLA (Bp., 1981): író, társadalomkutató. Legutóbbi kötete: *Inbox* (2015).

SZARKA KLÁRA (Bp., 1955): újságíró, kritikus, fotográfiai szakíró. Legutóbbi könyve: *Előhívott emlékeim, Chochol Károly* (2015).

SZVOREN EDINA (Bp., 1974): író. Legutóbbi kötete: *Az ország legjobb hóhéra* (2016).

TÉREY JÁNOS (Debrecen, 1970): költő, író, drámaíró, műfordító. Legutóbbi kötete: *Őszi hadjárat* (2016).

TOROCZKAY ANDRÁS (Bp., 1981): író, újságíró, kritikus. Sokáig Kisújszálláson élt. Legutóbbi verseskötete: *A labirintusból haza* (2015).

TURCZI ISTVÁN (Tata, 1957): költő, műfordító, drámaíró, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Üresség* (2017).

TURI TÍMEA (Makó, 1984): költő, író, a Magvető Könyvkiadó főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Anna visszafordul* (2017).

VÖRÖS ISTVÁN (Bp., 1964): költő, irodalomtörténész, esszéista. Legutóbbi kötete: *Thomas Mann kabátja* (2017).

FEKVŐ HARCOS

AZ ESŐ MEGJELÉNÉSÉT
TÁMOGATJA:

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

nka

Nemzeti Kulturális Alap

SZOLNOK MEGYEI JOGÚ VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

500 FT

9 771419 1798000

1 7 0 0 3